

Çocuk Hakları Merkezi

ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı özel yayını

Bursa Barosu Çocuk Hakları
Merkezi instagram hesabı

Bursa Barosu Çocuk Hakları Merkezi Özel Yayını

Nisan 2026 - Bursa

Bursa Barosu Dergisi'nin ekidir, para ile satılmaz
Yayına Hazırlık - Tasarım: İhsan BÖLÜK
Baskı: Dizgi Ofset - Matbaacılar Sitesi - KONYA

İÇİNDEKİLER

3 ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI İLKESİNİN YARGI KARARLARINDAKİ YERİ:
AİHM VE AYM KARARLARI PERSPEKTİFİNDEN BİR ANALİZ
Av. Sığnem Tinni Karakız

31 ÇOCUĞUN İKİNCİL ÖRSELENMESİNİN ÖNLENMESİNDE
AVUKATIN ROLÜ
Av. Oğuzhan Seymen

35 ENGELLİ ÇOCUKLARIN SOSYAL HAYATA KATILIM HAKKI
Av. Engin Bakırburç
(Bursa Barosu Çocuk Hakları Merkezi Üyesi)
Av. Gamze Nur Sarğın
(Bursa Barosu Engelli Hakları Komisyonu Başkanı)

51 N.Ç. v. TÜRKİYE KARARI IŞIĞINDA ÇOCUKLARIN CİNSEL
İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI: AİHS M.3 ve M.8
KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME
Av. Beyza Aydın

61 ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA MESLEKİ EĞİTİM
MERKEZLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Av. Ebru Yıldız - Av. Şahikanur Altınıışık

73 FUTBOLDA SPORCU ESENLİĞİ VE ÇOCUK KORUMA
TALİMATI KAPSAMINDA ÇOCUK SPORCULARIN HUKUKİ
HAKLARI
Av. Melike Gögçen

Ö N S Ö Z

ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASI, HUKUK DEVLETİNİN EN ÖNEMLİ SINAVLARINDAN BİRİDİR

Av. Metin Öztosun
Bursa Barosu Başkanı

Hukuk devleti ilkesinin en somut ve en önemli sınavlarından biri, çocuklara tanınan hakların kapsamı ve bu hakların ne ölçüde etkin biçimde korunabildiğidir. Zira çocuklar yalnızca korunmaya muhtaç bireyler değil; aynı zamanda hak ve özgürlüklerin doğrudan öznesi olan bireylerdir. Bu yönüyle çocuk hakları, klasik insan hakları anlayışının ötesine geçen ve özel koruma mekanizmalarını zorunlu kılan ayrı bir hukuk alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuk haklarının evrensel çerçevesini çizmiş; taraf devletlere yalnızca negatif yükümlülükler değil, aynı zamanda pozitif edim yükümlülükleri de yüklemiştir. Bu kapsamda devletler, çocukların korunması, gelişimi ve toplumsal yaşama katılımı için gerekli tüm idari, sosyal ve yargısal tedbirleri almakla mükelleftir. Türkiye bakımından sözleşme hükümleri, Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca iç hukukun

bir parçası niteliğinde olup, temel hak ve özgürlüklere ilişkin olması nedeniyle kanunlarla çatışması hâlinde öncelikli uygulama alanı bulmaktadır.

Ulusal mevzuatta ise çocuğun üstün yararı ilkesi; başta Anayasa olmak üzere Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili diğer düzenlemelerde temel referans noktasıdır. Bu ilke yalnızca yargısal süreçlerde değil; idari işlemlerde ve sosyal hizmet politikalarında da belirleyici olmalıdır. Ancak uygulamada, normatif düzenlemeler ile fiili durum arasındaki mesafenin hâlen ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir.

Özellikle çocuk işçiliği, erken yaşta ve zorla evlilikler, çocuklara yönelik fiziksel ya da psikolojik şiddet, gıda ve barınmaya erişimde yaşanan güçlükler ile eğitimde fırsat eşitsizliği gibi olgular yalnızca birer hak ihlali değil; aynı zamanda sistematik koruma eksikliğinin, kamusal müdahale yetersizliğinin ve etkin sosyal politika ihtiyacının da göstergesidir.

Bu noktada kamunun ve yargı organlarının rolü kadar, baroların ve avukatların üstlendiği işlev de ayrı bir önem arz etmektedir. Zira savunma makamı, çocuk haklarının korunmasında yalnızca temsil görevi icra etmemekte; aynı zamanda hak ihlallerinin görünür kılınmasında, hukuki bilincin geliştirilmesinde ve toplumsal farkındalığın artırılmasında da aktif bir rol üstlenmektedir.

Barolar bünyesinde oluşturulan çocuk hakları merkezleri, bu alanda farkındalık yaratılması ve hukuki destek sağlanması bakımından önemli bir işlev görmektedir. Bununla birlikte çocuk dostu adalet sisteminin güçlendirilmesi, adli süreçlerin çocuğun psikososyal gelişimine zarar vermeyecek şekilde yapılandırılması ve uzmanlaşmış bir yargı pratiğinin geliştirilmesi, hâlen önümüzde duran en temel gereklilikler arasındadır.

Sonuç itibarıyla çocuk haklarının korunması yalnızca bir sosyal politika meselesi değil; doğrudan hukuk devletinin işlerliği ile ilgili temel bir konudur. Çocuğun üstün yararını merkeze alan, etkin ve bütüncül bir koruma sistemi tam anlamıyla tesis edilmedikçe, normatif düzenlemelerin tek başına yeterli olacağı söylenemez. Bu nedenle hukuk camiasının tüm aktörlerine düşen görev; çocuk haklarını yalnızca teorik bir alan olarak değil, somut ve sürekli bir mücadele zemini olarak görmektir.

Bu görevi ve mücadeleyi, herhangi bir maddi karşılık gözetmeksizin büyük bir özveriyle sürdüren Bursa Barosu Çocuk Hakları Merkezi üyelerine, Bursa Barosuna kattıkları değer için teşekkür ediyor; yürüttükleri bu kıymetli çalışmalar dolayısıyla kendilerini ayrıca tebrik ediyorum.

ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI İLKESİNİN YARGI KARARLARINDAKİ YERİ: AİHM VE AYM KARARLARI PERSPEKTİFİNDEN BİR ANALİZ

Av. Siğnem Tinni Karakız

Yargılama sürecinin her aktörü önüne gelen somut olayın bir yerinde çocuk varsa şu kavramı duymamış olamaz. “Çocuğun üstün yararı ilkesi”. Hatta özellikle boşanma davalarında müşterek çocuklar için çoğu avukatın dilekçelerinde, sözlü beyanlarında müşterek çocuklara yönelik taleplerini sıralarken mutlaka referans aldığı bir ilkedir bu. Çocuğa bir yerden dokunup da “çocuğun üstün yararı” kavramının geçmediği dosya görmek neredeyse imkansızdır. Peki, bu kadar çokça kullandığımız, atıf yaptığımız bu ilkeyi hukuk aktör-

leri olarak ne kadar biliyoruz? Bu ilke hukuk düzeninde ne anlam ifade ediyor? Neden kırılgan grupların değil de “çocukların” üstün yararı vardır. Bu yazımızda bu soruları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve Anayasa Mahkemesi kararlarına atıf yaparak cevaplandırmaya çalışacağız.

İşe pek tabi öncelikle “çocuk” kavramını tanımlayarak başlayacağız. Çocuk; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 1.maddesine göre; “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.”. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1.fıkrasının a bendinde ise; “Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi” çocuk olarak tanımlamıştır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesinin 1.fıkrasının b bendi; “Çocuk deyiminden; henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak çocuğu tanımlamıştır. Bu gibi tanımlar kanun metinlerinde geçen ezbere bilinen tanımlardır. Esas mesele kanunların neden ayrıca bir “çocuk” tanımlamasına ihtiyaç duyduğu sorusudur. Çünkü birey psikolojik, biyolojik ve ekonomik olarak her daim gelişme içindedir. Çocukluk dönemi bireyin henüz gelişim aşamalarını tamamlamadığı, yetişkinlere göre fiziksel, zihinsel ve ekonomik açıdan daha savunmasız bir dönem olduğundan hukuk, herkesi eşit kabul etse de “hakkaniyet” gereği, çocuklar ve yetişkinler aynı kefeye konulamazlar. Kanunlar “çocuk” tanımı yaparak, bu gruba yönelik özel bir koruma kalkanı oluşturur.

Çocuk kavramına yönelik bu tanımlar aslında çok eski değil. Fransız Devriminden önce çocuk denildiğinde yaş kıstası yapılmaksızın, bebek, çocuk, ergen hatta kimi coğrafyalarda kız veya oğul anlaşılırken devrimden sonra evrensel bir tanıma gerek duyulmuş ve “çocuk” tanımı için genel geçer bir yaş kıstası getirilmiştir. Devrimden sonra bu yaş 21 iken 1974’ten itibaren bu yaş sınırı 18 olmuştur¹. Görüldüğü üzere tarihin her döneminde çocuk hep korunmaya muhtaç olan olsa da bu durumun farkındalığı dünyada oldukça geç oluşmuştur. Belki de günümüzde hala daha neden çocuğun ayrı bir hukukun olduğunun anlamlandırılmamasının altında yatan sebep de budur.

Çocuk kavramının tanımının çok eski olmadığını görmüş olduktan sonra akıllara “çocuğun üstün yararı” kavramının çocuk kavramından da yeni olduğu gelebilir. İşte dikkat çekmek istediğimiz yer tam da burası. Düşünülenin aksine “çocuğun üstün yararı” kavramı “çocuk” tanımından daha eskidir. Aydınlanma felsefesinin önemli düşünürlerinden John Locke çocuğun üstün yararı kavramından bah-

¹ Dominique Youf, “Çocuğun Hukuki Statüsü Hakkında”, Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2019, s.68-69

seden ilk düşünürlerden biridir. Her aydınlanma düşünürü gibi akli felsefesinin temeline koyan Locke ebeveyni çocuğun henüz gelişmemiş akli olarak görür. Ancak ebeveynler bu haklarını kullanırken kendi menfaatlerini değil, çocuğun üstün yararını gözetmelidir. Ebeveyn otoritesinin, çocuğun korunma, sağlık, ahlak ve eğitim haklarını sağlamaktan başka bir amacı olamaz².

Locke'un ebeveynlere yüklediği "çocuğun akli olma" görevi, modern hukukta 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesiyle evrensel bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu maddeyle birlikte çocuk, artık sadece korunması gereken bir "hukuk nesnesi" olmaktan çıkmış; kendi haklarını talep edebilen, dinamik bir "hukuk öznesi" statüsüne yükselmiştir. Ancak bu geçiş, beraberinde yüksek mahkemelerin çözmesi gereken ciddi hak çatışmalarını da getirmiştir. Bu yazıda AİHM ve AYM'nin "çocuğun üstün yararı" ilkesini kararlarında nasıl işlediklerine odaklanarak bu kavramın özünde ne anlama geldiğini irdelemeye çalışacağız.

AİHM Kararlarında Çocuğun Üstün Yararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında çocuğun üstün yararına verilen önem, uluslararası hukukta temel ilkelerden biri olarak benimsenmiştir. Mahkeme, çocuklarla ilgili davalarda, öncelikle çocuğun fiziksel, psikososyal ve duygusal gelişimini göz önünde bulundurarak, bu gelişimi en iyi şekilde koruyan ve destekleyen kararların alınmasını vurgulamaktadır. AİHM, özellikle aile içi şiddet, velayet ve çocuk haklarıyla ilgili uyuşmazlıklarda, çocuğun yüksek menfaatine uygun çözümler geliştirilmesi gerektiğine işaret eder. Bu kapsamda, mahkeme kararlarında çocuğun fikirlerinin dikkate alınması ve onun gelişimine uygun seçimler yapılması temel prensip olarak benimsenmiştir.

AİHM kararlarında uygulanan yöntemler, çocuğun yüksek yararını belirlemek amacıyla çeşitli kriterlerin değerlendirilmesini içerir. Bunlar arasında çocuğun yaşı, cinsiyeti, sağlık durumu, eğitimi, duygusal bağları ve yaşam koşulları yer alır. Mahkeme, gerekçeli kararlarında, bu faktörlerin detaylı analiziyle karar verirken, çocuğun bütünsel gelişimini göz önünde bulundurmaya önceliklendirmiştir. Ayrıca, çocuğun en iyi menfaatinin sağlanmasında ebeveynlerin haklarıyla devletin yükümlülükleri arasında denge kurulması gerektiğine vurgu yapar.

Çocuğun üstün yararı» ilkesini analiz ederken düşülen en büyük yanılgı, bu kavramı tekil ve objektif bir hedef olarak görmektir. Oysa Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İngilizce orijinal metni incelendiğinde, kavramın çoğul bir

² Youf, a.g.m. s.70

ifadeyle «the best interests of the child» (çocuğun en iyi yararları) şeklinde formüle edildiği görülür. Bu dilsel tercih, Sözleşme'nin tek bir yarar aramadığını; aksine çocuğu ilgilendiren, bazen birbiriyle örtüşen bazen de çatışan çok sayıda menfaat arasından somut olaya en uygun olan "en iyilerin" bulunmasını arzula-
dığını kanıtlar³. Bu noktada ilke; zamana, mekana, çocuğun özgün ihtiyaçlarına ve toplumun değerlerine göre sürekli yeniden inşa edilen dinamik ve göreceli bir karakter kazanır. Dolayısıyla yargıcın görevi, önceden belirlenmiş bir "üstün yarar" şablonunu dosyaya dayatmak değil; çocuğun duygusal, fiziksel ve sosyal dünyasındaki farklı yarar ihtimallerini tartarak en hakkaniyetli seçimi yapmaktır. Nitekim bu yazın için seçtiğim Kutzner v. Almanya kararı, tam da bu "yararlar çatışmasında" devletin 'daha iyi eğitim ve gelişim' gibi soyut bir yararı, 'biyolojik aile bağı ve şefkat' gibi somut bir yarara feda edip edemeyeceğini sorgulayan en çarpıcı örneklerden biridir.

Kutzner-Almanya (2002) Kararı

Karara konu somut olayda; Başvuru sahipleri Alman vatandaşı olup birisi 1966, diğeri 1968 doğumludur ve Almanya Badbergen'de ikamet etmektedirler. Evli ve birisi 11 Eylül 1991 doğumlu Corinna isimli, diğeri 27 Şubat 1993 doğumlu Nicola olmak üzere iki kız çocuğuna sahiptirler.

³ Memduh Cemil Şirin, Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış, Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2019, s.220-221

Başvuru sahipleri ve iki kızları çocukların doğumundan beri başvuru sahibi erkeğin ailesi ve bekar olan erkek kardeşiyle birlikte eski bir çiftlikle yaşamaktadırlar. Başvuru sahibi (erkek) piliç yetiştiriciliği yaparken başvuru sahibi (kadın) bir fabrikada çalışmaktadır, daha sonra işsiz kalması üzerine çocukların yetişmesi ve ev işleriyle uğraşmaktadır. Başvuru sahiplerinin her ikisi de öğrenme güçlüğü yaşayan insanlar için kurulmuş olan özel bir okulda öğrenim görmüşlerdir. Zihinsel ve fiziksel gelişimlerinin geç olması nedeniyle; çocukları birçok kez doktor kontrolünden geçmiştir, doktorların tavsiyesi ve başvuru sahiplerinin inisiyatifleri doğrultusunda iki kız çocuğu çok küçük yaşlardan itibaren pedagojik destek ve yardımdan yararlanmıştır. Böylece, 1994'ten itibaren Corinna, büyük kız, pedagojik eğitim almaya başlamış ve ardından 1995, 1996 tarihlerinde iki kız birlikte özel bir okulda tüm günlerini geçirmeye başlamışlardır.

1995 Ekim ve 1996 Mayıs'ta sosyal yardım uzmanı Bayan Klose, başvuru sahiplerinin evinde haftada 10 saat çalışmak üzere görevlendirilmiş fakat başvuru sahipleri bunun günde yalnızca 3 saatten ibaret olduğunu belirtmiştir. Bayan Klose ile başvuru sahipleri arasındaki ilişki gitgide çatışma haline gelmektedir ve daha sonraları başvuru sahipleri üzerinde son derece olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Sonuçta, Bayan Klose, Gençlerin Yargılanması Ofisine, başvuru sahiplerinin kişisel yetersizlikleri (gelişmemişliklerini), aile bireyleri arasındaki anlaşmazlık ortamı hatta aşağılanma duygusu konusunda bir rapor sunmuştur. Bu raporun ardından 13 Eylül 1996'da Gençlerin Yargılanması Ofisi, Bergenbürk'teki mahkemeden anne-babanın çocuklar üzerindeki otorite yetkisinin kaldırılmasını istemiştir.

12 Şubat 1997'de başvuru sahiplerinin ve büyük anne ile büyük babanın ifadelerinin dinlenmesinin ardından mahkeme çocukların anne-babayla ikamet etmelerinin önlenmesi ve gerekli tıbbi önlemlerin alınmasını sağlamak, özellikle de başvuru sahiplerinin (anne-babanın) çocuklarını yetiştirebilecek yeterli zihinsel kapasiteye sahip olmamaları nedeniyle ihtiyati tedbirlerin alınmasını kararlaştırmıştır. Şubat ve Temmuz 1997 arasında iki kız çocuk Meppen'de ailevi pedagojik eğitim veren özel bir kuruma yerleştirilmişlerdir. 18 ve 24 Nisan 1997 tarihli iki raporda da bu kurumun yönetim konseyi başkanlığında görevli Bayan Backhaus başvuru sahiplerinin çocuklar üzerindeki anne-babalık yetkisinin çocukların zihinsel gelişiminde olumsuz etki yaratmaları nedeniyle kaldırılmasının ve çocuklara sosyal ve zihinsel anlamda gelişmelerini sağlayacak yeni bir aile bulmanın gerekli olduğu belirtilmiştir. 27 Mayıs 1997'de mahkeme başvuru sahiplerinin ve büyük anne ile büyük babanın ifadelerinin yeniden dinlenmesinin ardından anne-babalık yetkisinin başvuru sahiplerinden alınmasını istedi.

Mahkeme özellikle uzman raporlarında yer alan “başvuru sahiplerinin çocuk yetiştirme konusundaki yetersizliklerinin” üzerinde durmuştur. Mahkemeye göre, başvuru sahipleri çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte duygusal kapasiteye sahip değiller, ayrıca bütün sosyal kurumlara karşı gelmektedirler ve alınması istenen önlemlere ters tepki vermektedirler. Mahkeme çocukların ne büyükanne ve büyükbabalarına da sosyal kurumlar tarafından verilecek destekle zararlarının telafi edileceğini ekleyerek yalnızca profesyonel bir misafirhane -Corinna için- ve her iki çocuk için de yeterli önlemlerin alınabileceği bir evin gerektiğini belirtmiştir.

15 Temmuz 1997’de iki kız çocuğu yeni ailelerin yanına yerleştirilmişlerdir. 24 Ocak, 23 Haziran ve 2 Temmuz 1997 tarihli 3 mektupta, aile doktorları çocukların tekrar başvuru sahiplerinin yanına dönmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Haziran 1997’de başvuru sahipleri Osnabrück Bölgesel Mahkemesinde 27 Mayıs 1997’de mahkeme tarafından verilen karar aleyhine yeni bir dava açmışlardır. 29 Ocak 1998’de Bölgesel Mahkeme başvuru sahiplerinin başvurusunu, Medeni Kanunun Çocukların Korunmasına Dair Hükümlerin doğru olarak yerine getirilmediği gerekçesiyle reddetmiştir.

Başvuru sahipleri 20 Mart 1998’de Oldenbourg İstinaf Mahkemesine kanun ihlali iddiasıyla başvuruda bulunmuşlardır. Mahkeme tarafların dinlenmesi ve uzman raporlarının incelenmesinin ardından aile doktorları ile Çocukların Korunması Kurumunun uzman psikologu tarafından hazırlanan karşı rapora rağmen davayı reddetmiştir.

26 Mayıs 1998’de Federal Mahkeme 3 üyeden oluşan komiteyi toplayarak başvuru sahiplerinin başvurusunu kabul etmemiştir. 29 Mayıs 1998’de Schwabisch-Gmünd Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Profesör Riedl, çocukların ailelerinin yanında büyümelerinde hiçbir sakınca olmadığı, başvuru sahiplerinin çocuklarını yetiştirebilme kapasitesine sahip oldukları ve zihinsel gelişimlerinin yeterli olduğu iddiasında bulunmuştur. Ayrıca Kutzner ailesinin 3 kuşağı birden aynı aile içerisinde bulundurmaktan dolayı örnek bir aile olarak nitelendirilmiş, maddi olanakların bireysel ve toplumsal gelişim için yeterli şartları taşıdığını belirtmiştir ve gerekirse pedagojik destekle çocukların okuldan geri kalmalarının önlenebileceğini de savunmuştur.

Çocukların yeni ailelerin yanına yerleştirilmelerinin ardından, başvuru sahipleri ilk altı ay içerisinde çocuklarını görememişlerdir.

Başvuru sahipleri en son Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Alman mahke-

melerinin kendilerinden anne-babalık yetkisinin almalarının Sözleşmenin S. maddesinde belirtilen ailevi yaşama saygı kuralına uymadığını iddia etmişlerdir.

Hükümet dava konusu olan müdahalenin Medeni Kanunun 1666. ve 1666/a maddelerine dayanarak çocukların varlığını fiziksel ve zihinsel olarak korunmalarının gerekli olduğundan kullanıldığını ileri sürmüştür, iç hukuk yollarının tarafların dinlenmesi ve uzman raporlarının incelenmesinin ardından çocukların korunması söz konusu olduğundan başvuru sahiplerinin ailevi hayata sahip çıkma menfaatlerinin göz ardı edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca çocukların gelişiminde tespit edilen gecikmenin giderilmesi için başvuru pedagojik destek de yetersiz kalmıştır. Bunun nedeni; başvuru sahiplerinin sosyal hizmet kurumları ile olan işbirliği eksikliğidir. Uzmanların yazdıkları raporların birbirinin aynısı olduğu, çeşitli konulara dikkat ettikleri fakat bunun bu tür raporlarda alışılmadık bir durum olmadığı ve bu raporların prosedürün çeşitli aşamalarında kullanılmak üzere hazırlandığı iddia edilmiştir. Üstelik Bay Riedl tarafından hazırlanan karşı-uzman raporunun dikkate alınmadığı, çünkü bu raporun Federal Mahkemenin kararından 2 gün sonra, 28 Mayıs 1998'de hazırlandığı fakat her şeye rağmen ortada özel bir uzman tarafından ilk iki raporun sonuçlarına karşı hazırlanmış bir raporun mevcut olduğu belirtilmektedir. Hükümet başvuru sahibi anne-babanın çocuklarla arasında kesin bir ayırma durumunun söz konusu olmadığını ve çocukların yeni aileleriyle de irtibat kurabildiğini altını çizmiştir. Hükümet, başvuru sahibinin çocuklarını ziyaret edebilme ve görebilme hakkının da Bayan Spershneider tarafından teklife uygun olarak yeniden düzenlendiğini ve bundan böyle bu düzenlemenin esas alınarak ailenin çocuklarını görebilmesinin sağlandığını belirterek ifadesine son vermiştir.

Başvuru sahipleri müdahalenin gerekliliğine itiraz etmişler ve iç hukuk yollarında hazırlanan raporların bazı bölümlerini reddetmişlerdir. Başvuru sahiplerine göre bu raporlar ne hazırlanmıştır ne de gerçektir, yalnızca çocukların tehlikede olduğunu gösteren belgelerdir. Nitekim birincisi başvuru sahibi anne-babayla çocuklar arasında iletişim eksikliğini ortaya koyarken, ikincisi anne-babanın zihinsel gelişimindeki gerilikten bahsetmektedir. Zekalarında gerilik olduğu görüşünün dayanılmaz bir iddia olduğu, bunun şayet böyleyse Almanya'da yaşayan ailelerin %30'nun çocukları üzerindeki haklarının ellerinden alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Başvuru sahipleri uzmanların başka çözüm önerilerini derinlemesine düşünmediklerinden yalnızca ailevi yetkilerin ellerinden alınmasına çalıştıklarından başka bir sosyal yardım uzmanının görevlendirilmesinden şikayetçi olmuşlardır. Çocukların ailelerinden ayrılmasıyla ortaya çıkan dramatik durumu göstererek çocukların aile bağlarından koparılma send-

romunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Başvuru sahipleri, iç hukuk yollarının yalnızca Federal Gençlik Ofisi, Ailevi Eğitim Kurumu ve resmi uzmanların tespitlerinden faydalanırken Bay Riedl ve Bayan Giese gibi karşı uzmanların raporlarının dikkate alınmaması nedeniyle hakkaniyete uygun bir uygulamadan yararlanamadıklarını belirtmişler, bunun da Sözleşmenin 6&1 maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Mahkeme, hukuki takdir yetkisine sahip olduğunu bildirmiştir. Başvuru sahiplerinin 6. maddeyle ilgili şikayetlerinin S.madde çerçevesinde incelenmesinin uygun olacağına karar vermiştir.

AİHM Kararı: Anne-babayla çocuk arasında birliktelik olması ailevi yaşamın temel unsurudur. Bu durumda hükümet bunu kabul etmese de çocukların başka ailelerin yanına yerleştirilmesiyle, kendi aileleri arasında bir kopukluk sorunu yaşandığını ve bütün bunların başvuru sahiplerinin ailevi yaşamına saygı gösterilmesi hakkının hukuki olarak bir "müdahale" olması ile engellendiği kesindir.

Bu amaçla Mahkeme, bir çocuk için gerekli özenin gösterilmesini teminen kamu makamları tarafından en elverişli zamanda yapılacak müdahale kavramının bir devletten diğerine değişiklik gösterdiğini önemine dikkati çekmiştir. Bununla birlikte çocuğun menfaatleri her durumda en önde yer almaktadır. Unutmamak gerekiyor ki ulusal makamlar gerekli önlemlerin uygulamaya konulmasından itibaren konuyu sürekli takip ederler bu değerlendirmelerden yola çıkarak Mahkeme, iç makamların görev ve sorumluluklarını değiştirmek gibi bir görevinin olmadığını, fakat Sözleşme çerçevesinde uygulamaların kontrol edilebileceğini ve değerlendirmeler yapılabileceğini bildirmiştir.

Bu konuda takdir yetkisi ulusal makamlara bırakılmıştır ve bu yetki konunun yasal boyutuna ve ciddiyetine göre değişiklik gösterebilir. Önemli olan çocuğun sağlığının korunması gelişmesinin sağlanması ve diğer taraftan aile bütünlüğünün mümkün olduğu ölçüde korunmaya çalışılmasıdır. Çocuk bir kez yardım altına alındıktan sonra üzerinden belirli bir zaman geçmiş ise çocuğun menfaati bu ailevi durumu yeniden yaşamamasını sağlamak ve tekrar bir aile değiştirmemesi-dir. Buradan itibaren Mahkeme makamların bir çocuğu korumak için gerekli tüm önlemlerin alınması ve bunun ciddiyetle denetlenmesi, kontrol edilmesi gerektiği özellikle ailenin ziyareti konusundaki kısıtlamaların denetlenmesi gerektiği ve ailevi yaşama saygı gösterilmesi hakkının hem çocuklar hem de aile için garanti altına alınması gerektiği üzerinde durmaktadır. Gerekli görülen bu tip kısıtlamaların küçük bir çocukla ailesi arasındaki bağı koparmak gibi bir riski taşıdığı da gözardı edilmemelidir.

~~

Mahkeme makamların uzman psikologlar ve sosyal yardım uzmanları tarafından tespit edilen çocukların gelişmelerindeki gecikmeden endişe duymalarını kabul etmektedir. Buna rağmen çocukların başka bir yere yerleştirilmelerini uygun bir önlem olarak değerlendirmemiştir. Üstelik Almanya'nın Çocukların Hak ve özgürlüklerinin Korunması Kurumu'nun gösterdiği psikologlar ile aile doktorlarının çocukların ailelerine geri verilmesi konusunda talepleri mevcuttur. Bu uzmanlar özellikle çocukların aileleri ile yaşamasında bir tehlike bulunmadığının altını çizmişler ve başvuru sahiplerinin çocuklarının gelişimini sağlayacak yeterliliğe sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlar yalnızca raporu hazırlayanların özel kuruluşlarda çalışmalarından dolayı dikkate alınmamıştır. Mahkeme bir çocuğun korunma altına alınmasının geçici bir önlem olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bu tür uygulamalarda çocuk ile ailenin yeniden bir araya getirilmesi gerektiğini hatırlatmışlardır. Çocuklar yalnızca aileden ayrılmakla kalınmayıp birbirinden farklı ve tanınmayan iki aileye teslim edilmiştir. 6 ay boyunca aileleri ile irtibatları kesilmiştir. Çocuklar hiçbir zaman yargıçlar tarafından dinlenmemiştir. Mahkemeye göre çocukların çok küçük yaştan itibaren ailelerinden ayrılmasının ve ailenin ziyareti konusunda getirilen kısıtlamaların tek sonucu aileleri ile çocuktan arasında kopukluğa neden olmaktadır. Bütün bu bilgiler ışığında Mahkeme iç hukuk yollarının uygulamalarını yetersiz bulmuş ve yasal amaçların dışına çıkıldığı görüşüne varılmıştır. Sözleşmenin 8. maddesinin ihlali söz konusudur.

İncelenen AİHM kararında hafif düzeyde zihinsel engelleri olan Kutzner çiftinin iki küçük kız çocuğu çiftin çocukların eğitimi konusundaki özenlerine rağmen ailelerinden alınıp koruyucu aile yanına yerleştirilmişlerdir. Üstelik biyolojik aileleri ile görüşmeleri de sınırlandırılmış hatta ilk dönem çift 6 ay çocukları ile hiç görüşmemiştir. Bu hususta çiftin başvurduğu Alman yargılama makamları "çocuğun üstün yararı" kavramının bu önlemi almayı gerekli kıldığı hususunda kararlar vermişlerdir.

Burada öncelikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 8. Ve 9. Maddelerine atıf yapmakta yarar görüyoruz. İlgili sözleşmenin 8. maddesine göre; "Taraflar Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dahil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler." 9. Maddede ise; "Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraflar Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar." Hükmü vardır. İlgili düzenlemelere bakıldığında taraf devletler çocuğun aile

bağlarına saygı duyma ve çocuğun ana ve babasıyla birlikte yaşama hakkını koruma altına almakla mükellefler. Yani bir çocuğun ebeveynlerinden koparılması ancak bazı istisnai durumlarda ve son çare olarak başvurulması gereken bir yoldur. Bu önlemden önce taraf devletler öncelikle çocuğun ana ve babası yanındaki yaşantısını korumaya yönelik önlemler almakla yükümlüdürler.

Somut olay özelinde Alman devletinin asıl yükümlülüğü ailenin eksik kaldığı yerleri sosyal yardımlarla tamamlamak olmalıydı. Elbette çocuğun eğitim ve sağlıklı gelişim hakkı her koşulda korunması gereken haklarındandır ve bu hakların korunmasında pek tabii çocuğun üstün yararı vardır. Ancak biyolojik bağ da korunması da çocuğun duygusal gelişimi için üstün yarar teşkil etmektedir. Daha önce vurguladığımız gibi bir somut olay özelinde çocuğun birbiriyle çarpışan üstün yararları olabilir ancak buradaki asıl mesele tek bir yarar peşinde koşmak değil zamana, mekana, çocuğun özgün ihtiyaçlarına en uygun olanları tespit edip uygulamaktır. İncelenen AİHM kararlarında müşterek çocukların can güvenliklerine, cinsel ve duygusal bütünlüklerine bir zarar verilmemiş ve bir zarar verilme tehlikesi de bulunmamaktadır. Alman mahkemelerine sunulan bilirkişi raporları da çocuklarının ailelerinin yanlarında kalmalarında bir sakınca olmadığı yönündedir. Hatta çoğu bunun gerekliliğinin altını çizen tespitlerde bulunmuştur. Tüm bu koşullar bir arada değerlendirildiğinde sırf ebeveynlerin kapasitesinin düşük olması sebebiyle çocukların iyi eğitim alamayacağı ve iyi bir eğitim alma hakkının “çocuğun üstün yararına” olduğu yorumu çocuğun üstün yararı ilkesinin doğru bir şekilde anlaşılamamasıdır. Bir çocuğun daha iyi eğitim alacağı bir yere yerleştirilmesi, onun üstün yararı gibi görünse de; anne-baba şefkatinden mahrum kalması çok daha büyük bir zarardır. Başkaca tedbirler ile çocukların hem eğitim hakları hem de ebeveynleri ile sağlıklı bir şekilde bir arada yaşama hakları pek tabii korunabilir. Çocuğun üstün yararı tespit edilirken devletlerin bu ilke kapsamındaki müdahalelerinin de orantılı olması elzemdir.

Yine incelediğimiz AİHM kararında dikkati çekmek istediğimiz husus mahkemenin “çocukların hiçbir zaman yargıç tarafından dinlenilmediğine” dikkat çekmesidir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. maddesine göre; “Çocuk, düşüncesi ni özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.” Hükmünü içerir. Yani çocukların kendileriyle ilgili meselelerde söz sahibi olmaları teşvik edilir ve katılma haklarına saygı gösterilir. Her ne kadar incelenen kararda Alman devletine bu yönde bir ihlal yaptırımı öngörül-

meşe de karar da çocukların hiçbir zaman dinlenilmediğinin altının çizilmesi kıymetlidir. Somut olayda Kutzner çiftinin çocuklarının katılım haklarına da saygı gösterilmemiş, onların kendilerini ilgilendiren bir mesele hakkında fikirlerine başvurulmamıştır.

Sonuç olarak; AİHM'in Kutzner v. Almanya kararında da görüldüğü üzere; çocuğun üstün yararı, bir sosyal mühendislik projesi değildir. Devlet, çocuğu 'ideal' bir ortamda büyütmek adına onu biyolojik ailesinden koparma yetkisine sahip değildir. Üstün yarar ilkesi, devlete çocukları aileden alma hakkı değil, aileyi çocuk için 'yeterli' hale getirme ödevi yükler. Bu karar, hukukun 'mükemmel ebeveyn' peşinde koşarken çocuğun 'aidiyet' hakkını ezemeyeceğini kanıtlar niteliktedir.

AİHM kararında çocuğun öncelikle ailesi yanında desteklenmesinin üstün yararına daha uygun olduğuna yönelik karar metnini inceledikten sonra yine daha önce vurguladığımız gibi çocuğun üstün yararı ilkesinin her somut olaya göre ve olayın dinamiklerine göre ayrıca değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bir Anayasa Mahkemesi kararını inceleyeceğiz. Bu kararda çocuğun ailesinden alınıp devlet koruması altına alınmasının çocuğun üstün yararına uygun bir karar olup olmadığı ve Anayasa'nın koruması altında bulunan aile hayatına saygı ve çocuğun eğitim ve öğretim hakkının ihlal edilip edilmediği hususunu tartışacağız.

T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Çocuğun Üstün Yararı

AYM, bireysel başvurularda yerel mahkemelerin çocuğun üstün yararını sadece bir "şablon cümle" olarak kullanıp kullanmadığını denetler. AYM'ye göre, bir karar ancak çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimine etkileri somut delillerle açıklandığında üstün yararı korumuş sayılır. Ayrıca 2010 yılında bireysel başvuru mekanizmasının getirilmesi ile AYM "çocuğun üstün yararı" ilkesinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususunda zaman içerisinde yol gösteri nitelikte ihlal kararları vermiştir. AYM'nin Türk hukuk literatürüne en önemli katkılarından biri, çocuğun üstün yararını bir "kamu yararı" biçimi olarak kodlamasıdır. Mahkeme, yarışan menfaatler (örneğin ebeveynin hakları ile çocuğun güvenliği) arasında dengeleme yaparken, çocuğun yararını "öncelikli kamu yararı" olarak nitelendirir. Bu bağlamda kamusal makamların, çocukların sağlıklı gelişimi söz konusu olduğunda takdir yetkilerinin daha geniş olduğunu, ancak bu yetkinin her zaman çocuğun lehine kullanılması gerektiğini savunur.

T.C. Anayasa Mahkemesi M.M.E ve T.E Başvurusu (B.N-2013/2910, K.T-05.11.2015)

Başvuru, velayeti birinci başvurucuya verilen çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yetkililerince başvuru babaya teslim edilmemesi nedeniyle aile hayatına saygı hakkının, çocuğun koruma altında olduğu süreçte eğitime devam edememesi nedeniyle de eğitim ve öğrenim hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

Birinci başvuru baba; davalı ile evlilik dışı birlikteliğinden olan ve noter senedi ile tanıdığı ikinci başvuru konumunda olan 5/3/1999 doğumlu T.E.nin, davalıdan ayrıldıktan sonra kendisiyle yaşamaya başladığını, daha sonra davalının başkısıyla evlendiğini ve T.E.nin velayetini mahkeme kararıyla aldığını ancak müşterek çocuğun davalı anne yanında kalmasının zihinsel ve bedensel gelişimini olumsuz yönde etkileyeceğini belirterek 2/3/2011 tarihinde velayetin kendisine bırakılması talebiyle İstanbul 1. Aile Mahkemesinin E.2011/152 sayılı dosyasında dava açmıştır. Mahkeme, 26/1/2012 tarihli ve E.2011/152, K.2012/23 sayılı kararıyla müşterek çocuğun başvuru baba yanında kalmasının ruhsal ve fiziksel gelişimi açısından daha uygun olacağı, çocuğun doğumundan itibaren yaklaşık on yıl süresince babasının yanında kaldığı, davalı annenin evli olduğu şahıs ile başvuru baba arasında husumet olduğu, çocuğun babasının akrabaları ile bir aile ortamında rahatlıkla yaşadığı ve özgürce davranabildiği, annenin çocuk üzerinde yoğun baskı ve yönlendirmesi bulunduğu, bu nedenle çocuğun babasına olan sevgisini yansıtamadığı; anne, baba ve annenin eşi

arasındaki husumetten yoğun şekilde etkilendiği anlaşılan ve ergenlik dönemine yaklaşan çocuğun bu dönemi rahat aşması için bir baba modeline ihtiyacı olduğu, anne yanında kaldığı sürede çocuğun bir aile ortamında olmasına rağmen aile olma hissiyatını yaşayamadığının anlaşıldığı gerekçesiyle çocuğun velayetinin anneden alınarak başvuru babaya verilmesine ve anne ile çocuk arasında da kişisel ilişki tesisine karar verilmiştir. İlk Derece Mahkemesi kararı, Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 25/9/2012 tarihli ve E.2012/5531, K.2012/22432 sayılı ilamıyla onanmış; karar düzeltme isteminin aynı Dairenin 27/12/2012 tarihli ve E.2012/24237, K.2012/31916 sayılı ilamıyla reddedilmesi neticesinde kesinleşmiştir.

Belirtilen kararın kesinleşme sürecinde başvuru baba tarafından İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığına verilen ve müşterek çocuğa annesi ve annenin eşi tarafından bazı tıbbi uygulamalarda bulunduğu, çocuğun beden ve ruh sağlığının tehlikede olduğu tespitlerini ve bu nedenle 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun uyarınca gerekli tedbirlerin alınması talebini içeren 28/5/2012 tarihli dilekçe üzerine, aynı tarihte başvuruçunun ifadesi de alınmak suretiyle ilgili kolluk birimlerine talimat verilmiş ve Aile Mahkemesinden 6284 sayılı Kanun'un 4. ve 5. maddeleri uyarınca gerekli koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının verilmesi talep edilmiştir. Söz konusu talep üzerine İstanbul 4. Aile Mahkemesinin 28/5/2012 tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102 sayılı kararı ile 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi ve (3) numaralı fıkrası uyarınca anne ve eşinin müşterek çocuğa yönelik şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmamasına ve çocuğun anneden alınarak başvuru babaya teslimine karar verilmiştir.

İlgili kolluk birimlerin anne ve çocuğun bulunduğu yerin araştırılmasına rağmen sonuç alınamaması üzerine İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca 31/5/2012 tarihinde İstanbul 4. Aile Mahkemesinden anne hakkında zorlama hapsine hükmedilmesi talep edilmiş, Mahkemenin 2012/104 Değişik İş sayılı dosyasında açılan 31/5/2012 tarihli tutanakta, anne tarafından 28/5/2012 tarihli tedbir kararına yapılan itirazın sonuçlanmadığı belirtilerek ilgili itiraz neticesinin beklenmesine karar verilmiştir.

Anne tarafından 4/6/2012 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığının S.2012/79000 sayılı dosyası üzerinden başvuru baba tarafından çocukla birlikte banyoya girildiği, üzerine işendiği ve benzer şekilde kötü muamelede bulunduğu hususunda yapılan şikâyet üzerine İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca İstanbul 4. Aile Mahkemesine gönderilen 4/6/2012 tarihli müzekkere ile

anne ve baba tarafından karşılıklı olarak ileri sürülen iddialar dikkate alınarak çocuğun her iki taraf nezdinde bırakılması sakıncalı görülmüş, 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (3) numaralı fıkrası delaletiyle 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi gereğince bakım tedbirine hükmedilmesi talep edilmiş, İstanbul 4. Aile Mahkemesinin 4/6/2012 tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102-1 sayılı kararı ile her iki taraf açısından da çocuğa karşı davranışları konusunda vahim iddiaların ileri sürüldüğü belirtilerek 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (3) numaralı fıkrası delaletiyle 5395 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) ve (d) bentleri uyarınca çocuk hakkında sağlık ve bakım tedbiri uygulanmasına ve karar gereğinin ifası için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğüne (Bakanlık İl Müdürlüğü) gönderilmesine karar verilmiştir.

Taraflarca söz konusu karara itiraz edilmesi üzerine İstanbul 4. Aile Mahkemesinin 13/6/2012 tarihli kararı ile Bakanlık İl Müdürlüğüne müzekkere yazılarak bir psikolog ve bir sosyal hizmet uzmanı tarafından inceleme yapılması talep edilmiştir. Baba tarafından verilen 18/6/2012 tarihli dilekçede, çocuğun hâlen ilgili Kuruma teslim edilmediğinin, bu nedenle hayatından endişe edildiğinin belirtilmesi üzerine Mahkemece aynı tarihte verilen son koruma kararı üzerine yapılan işlemlerin aşamaları hakkında bilgi istenilmiş; Bakanlık İl Müdürlüğünce verilen aynı tarihli cevap yazısında çocuğun Halkalı Yetiştirme Yurdunda (Kurum) kalmasının uygun görüldüğü ve bu doğrultuda işlem yapılmak üzere ilgili kararda belirtilen adresler itibarıyla kolluk birimleri ve idari makamlarla yazışmaların yapıldığı belirtilmiştir.

Belirtilen süreçte Bakanlık İl Müdürlüğünce İstanbul 4. Aile Mahkemesine gönderilen 13/7/2012 tarihli yazıda, çocuğun Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde takibinin yapılmasının uygun görüldüğü, 6/7/2012 tarihi itibarıyla söz konusu Hastanede sağlık hizmeti almaya başladığı, çocuğun Kuruma kabulünün yapıldığı tarihten itibaren düzenli olarak Kuruma gelen anne ve babanın çocuğu götürme yönünde davranışlarda bulunmaları üzerine kendilerine ilgili bakım tedbiri kararı hatırlatılarak çocukla uygun görüşme günlerinin bildirildiği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru, B. 2013/2910, T. 5/11/2015: "Anne tarafından İstanbul 4. Aile Mahkemesine verilen 24/7/2012 tarihli dilekçe ile çocuğun asperger sendromu hastası olması nedeniyle kendisine veya anneanesine teslimi talep edilerek 4/6/2012 tarihli karara itiraz edilmiş, Mahkemenin 25/7/2012 tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102-3 sayılı kararı ile çocuk ve ailenin durumu hakkında yaptırılan bilirkişi incelemesinin sonuçlanmadığı

belirtilerek itiraz reddedilmiştir. Mahkemece annenin itiraz dilekçesi dikkate alınarak Kuruma yazılan 1/8/2012 tarihli yazı ile çocuğun genel durumu hakkında birer ay arayla rapor tanzim edilmesi ve Mahkemeye gönderilmesi talep edilmiştir.

14/8/2012 tarihinde dosyayı ele alan Mahkeme, aynı tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102-4 sayılı kararı ile -bilirkişi raporunda yer verilen bulgulara değinilmek suretiyle- çocuğun yurttaki kalış süresinin uzamasının çocuk üzerinde olumsuz etkiler oluşturacağını tespit etmiş ve 5395 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca çocuğun koruyucu aile olarak anneannesine teslimi ile hakkındaki sağlık tedbirinin devamına karar vermiştir. Başvurucu baba tarafından çocuğun koruyucu aileye teslimine ilişkin 14/8/2012 tarihli karara karşı yapılan itiraz, Mahkemenin 28/9/2012 tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102-5 sayılı kararı ile reddedilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru, B. 2013/2910, T. 5/11/2015: "Başvurucu baba tarafından velayetin esasına ilişkin İstanbul 1. Aile Mahkemesinin 26/1/2012 tarihli ve E.2011/152, K.2012/23 sayılı kararının 27/12/2012 tarihinde kesinleştiği belirtilerek koruma kararının kaldırılması ve çocuğun kendisine tesliminin talep edilmesi üzerine Mahkemenin 31/1/2013 tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102-6 sayılı kararı ile çocuğun koruyucu aileye teslimine ilişkin kararın kaldırılarak başvuru babaya teslimine karar verilmiş; karar gerekçesinde, velayete ilişkin dava sürecinde çocuğun sağlık durumu ve baba ile çocuk arasındaki ilişkiler de değerlendirilmek suretiyle kararın onanarak kesinleştiği ve baba hakkında çocuğun nitelikli cinsel istismarı suçu kapsamında yürütülen soruşturma neticesinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği hususlarına yer verilmiştir.

Mahkemece belirtilen karar 1/2/2013 tarihinde Bakanlık İl Müdürlüğüne bildirilmiş, Kurum tarafından Mahkemeye gönderilen 13/3/2013 tarihli yazıda, karar gereğinin ifası için çocuk ve koruyucu aile olan anneanneye ulaşılmaya çalışıldığı ancak sonuç alınamadığı, ilgili emniyet birimlerinin çocuğun bulunduğu yerin tespiti ile Kuruma teslimi hususunda bilgilendirildiği ve çocuğun teslimini müteakip karar gereğinin yerine getirileceği bildirilmiştir. Yazı içeriğinde ayrıca çocuğun akıbeti hakkında endişe duyulduğu, annenin de yeni bir velayet davası açmış olduğu, çocuğun bu çekişmede örselendiği belirtilerek çocuğun daha fazla zarar görmemesi amacıyla ve üstün yararı dikkate alınmak suretiyle hakkında bakım tedbiri uygulanmasına karar verilmesi talep edilmiştir. Söz konusu yazı üzerine Mahkemece dosya yeniden ele alınmış ve 14/3/2013 tarihli ve E.2012/104 Değişik İş, K.2012/102-7 sayılı karar ile çocuk hakkındaki koruma

kararı kaldırılarak kesinleşmiş velayet ilamı nedeniyle dosyadan el çekildiği ve anne tarafından İstanbul 5. Aile Mahkemesinin E.2013/54 sırası üzerinde velayet davası açıldığı dikkate alındığında velayet ve bakım ile ilgili tüm tedbirlerin davanın esasının görüldüğü Mahkeme tarafından değerlendirilmesi gerektiği belirtilerek talep reddedilmiştir.

Bakanlık İstanbul İl Müdürlüğü tarafından, İstanbul 1. Çocuk Mahkemesinin 2013/29 Tedbir sayılı dosyası üzerinde, müşterek çocuğun velayeti hususunda anne ve baba arasında uzun süren bir husumetin bulunduğu, bu kapsamda çocuk hakkında İstanbul 4. Aile Mahkemesi tarafından bakım ve sağlık tedbiri uygulandığı, aynı karar kapsamında çocuğun koruyucu aile olarak anneanneye teslimine hükmedildiği, sonrasında babanın itirazı üzerine kararın kaldırılarak çocuğun babaya teslimine karar verildiği ancak çocuğun baba yanında kalmak istemeyip annesiyle birlikte kalmak istediğini belirttiği ifade edilerek anne ve baba arasındaki iletişimin kopuk olması nedeniyle çocuk için en uygun hizmet modelinin belirlenmesi ve çocuğun eğitim hayatına sağlıklı biçimde devam edebilmesi, tedavi ve terapilerini sürdürebilmesi amacıyla otuz gün süreyle acil koruma kararı verilmesi talep edilmiştir. Mahkemenin 15/3/2013 tarihli ve 2013/29 Tedbir sayılı kararı ile çocuk hakkında 5395 sayılı Kanun'un 9. maddesi gereğince otuz gün süreli acil koruma kararı uygulanmasına hükmedilmiştir.

Söz konusu karara başvuru baba tarafından itiraz edilmesi üzerine Mahkemenin 8/4/2013 tarihli ve 2013/29 Tedbir sayılı kararı ile daha önce verilmiş olan 15/3/2013 tarihli kararın kaldırılmasına ve çocuk hakkında İstanbul 1. Aile Mahkemesinin 26/1/2012 tarihli ve E.2011/152, K.2012/23 sayılı ilamı doğrultusunda işlem yapılabileceğine karar verilmiştir. Karar gerekçesinde, çocuğun fiilen bulunmamasına rağmen İl Korunmaya Muhtaç Çocuklar Komisyonu (Komisyon) tarafından 15/3/2013 tarihli toplantıda çocuk hakkında nasıl bir önlem alınabileceği daha sonra değerlendirilmek üzere acil koruma kararı alınmasına karar verildiği, Mahkemece aynı gün çocuk hakkında acil koruma kararı verildiği, ancak çocuğun nerede olduğu belli olmadığından kararın uygulanamadığı, itiraz dilekçesi ekinde ibraz edilen ilam uyarınca çocuğun velayetinin babaya verilmiş olduğunun anlaşıldığı, bu kapsamda çocuğun velayeti ve velinin gözetim ve denetim görevi hususunu değerlendirme yetkisinin söz konusu kararı vermiş olan İstanbul 1. Aile Mahkemesine ait olduğu, babanın velayet görevini gereği gibi yerine getirmedicine ilişkin bir iddia ve olgu bulunmadığı gibi velayetin kaldırılması konusunda herhangi bir yargısal sürecin de söz konusu olmadığı; Komisyon tarafından bizzat görülmeyen, nerede veya hangi koşullarda barındığı bilinmeyen, velayeti de hükmen babasında olan çocuk hakkında

karar verme hususunda Mahkemenin görevsiz olduğu, ayrıca 5395 sayılı Kanun kapsamında acil koruma kararı alınmasına gerek duyulmadığı belirtilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 12/4/2013 tarihinde çocuk hakkında 6284 sayılı Kanun uyarınca tedbir kararı talep edilmiş, talep dilekçesinde her ne kadar çocuğun velayeti başvuru babaya verilmiş ise de çocuğun babasıyla yaşadığı dönemde kendisine yönelik tutum ve davranışları nedeniyle kendisini birey olarak hissedemediği, babasının kendisini "malı" gibi görmesinin çok üzücü olduğu ve babasıyla yaşadığı bazı olayları unutamadığı, bunları aşağılayıcı davranışlar olarak nitelendirdiği, bunun yanı sıra icra vasıtasıyla çocuğun tesliminin talep edilmesi üzerine, çocuğun teslim tarihinde babasıyla gitmek istemediği, gitmektense ölmeyi tercih ettiğini beyan ettiği, bunun üzerine Kurumda hazır olan pedagogun çocukla görüştüğü ancak çocuğun giderse babasıyla durmayacağı, kendini asacağı yönünde beyanda bulunduğu, bunun üzerine söz konusu hususlar tutanağa bağlanarak teslimin gerçekleşmediği, velayete ilişkin kesinleşmiş karar olmakla birlikte bu kararların niteliği gereği uyarlanabileceği, çocuğun Kurumda kaldığı süre içinde anne ve baba arasındaki çekişmeden etkilendiği ve asperger hastası olduğu, bu durumun çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkilediğinin anlaşıldığı, çocuğun korunmaya muhtaç olmamakla birlikte velayet konusunda yaşanan uzlaşmazlık durumu nedeniyle Kurum bakımına alındığı Komisyon raporunda belirtilerek çocuğun yüksek yararı doğrultusunda geçici koruma altına alınması istenmiştir. Söz konusu talep üzerine İstanbul 2. Aile Mahkemesinin 12/4/2013 tarihli ara kararıyla Prof Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesinin 4985713 sayılı yazısında çocuğun ağır strese karşı diğer tepkiler denilen hastalığının sürmekte olduğu ve babaya teslimi hâlinde ciddi intihar girişimlerinin söz konusu olabileceği kanaati olduğundan Mahkeme pedagogunun belirtilen Hastanede çocukla görüşerek rapor sunmasına karar verilmiş ve Mahkemenin 12/4/2013 tarihli ve 2013/153 Değişik İş sayılı kararı ile 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca başvuru babanın çocuğun yaşadığı adrese ve devam ettiği okula altı ay süreyle yaklaşmamasına ve çocuk hakkında 5395 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) ve (d) bentleri uyarınca bakım ve sağlık tedbiri uygulanarak kararın altı ay süreyle geçerli sayılmasına hükmedilmiştir. Karar gerekçesi olarak -kesinleşmiş bir velayet hükmü bulunmakla birlikte- velayetin değişimi hususunda ilgili ebeveyn arasında devam eden bir davanın bulunduğu, çocuk hakkında daha önce verilen acil koruma kararı kaldırılmış olmakla birlikte bu karara yapılan itirazın sonuçlanmadığı, Bakırköy 18. İcra Müdürlüğü'nün 2013/491 Talimat sayılı dosyasında bulunan tutanaklardan çocuğun teslimi için

Kuruma gelindiğinde çocuğun gitmek istemediği ve babaya teslimi hâlinde kendisini, babasını ve gittiği evi yakacağı şeklinde beyanda bulunulduğunun, bunun üzerine hazır bulunan pedagog tarafından çocuğun asperger sendromu hastası olduğu belirtilerek teslimi hâlinde trajik sonuçlar doğacağına beyan edildiğinin, bu olay sonrasında çocuğun Kurum tarafından teslim edilmesine rağmen çocuğun oturduğu koltuktan kalkmayarak gitmemekte ısrar etmesinin sonucunda Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesine ambulansla sevkini sağlandığının anlaşıldığı, tüm bu tespitler çerçevesinde çocuğun velayetine ilişkin kesinleşmiş bir Mahkeme kararı bulunmakla birlikte çocuğun ruhsal durumu ve başvuru baba ile ilgili tepkileri göz önünde tutularak daha fazla zarar görmemesi açısından hakkında bakım ve sağlık tedbiri uygulanması, babanın altı ay süreyle çocuğun yaşadığı yurt ve eğitim gördüğü okula yaklaşmamasının uygun bulunduğu belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru, B. 2013/2910, T. 5/11/2015: "Aynı dosya üzerinde Kurum tarafından çocuğun eğitime devam edebilmesi için eğitim tedbirine hükmedilmesi talep edilmiş, Mahkemenin 6/9/2013 tarihli ve 2013/153 Değişik İş sayılı ek kararı ile çocuğun okul kaydının yapılması hususunda Zeytinburnu Yetiştirme Yurduna yetki verilmek suretiyle eğitim tedbiri uygulanmasına karar verilmiştir.

Müşterek çocuğun annesi tarafından 23/1/2013 tarihinde İstanbul 5. Aile Mahkemesinin E.2013/54 sırası üzerinde velayetin değiştirilmesi davası açılmış, Mahkemenin dava dilekçesinin yetki yönünden reddine ilişkin 21/3/2013 tarihli kararının 16/5/2013 tarihinde kesinleşmesi üzerine dosya 4/10/2013 tarihinde Erdek Hukuk Mahkemeleri Tevzi Bürosuna gönderilmiştir. Erdek Asliye Hukuk Mahkemesinin E.2013/202 sırasına kaydı yapılan, Bakanlığın da ferî müdahil sıfatıyla yer aldığı davada Erdek Asliye Hukuk Mahkemesinin 19/11/2013 tarihli kararı ile davanın geldiği aşama, toplanan deliller, mevcut raporlar ve çocuğun beyanı dikkate alınarak geçici velayetinin anneye verilmesine, çocuğun babaya karşı duyduğu öfke ve davanın niteliği dikkate alınarak çocuk ile baba arasında her ayın 1. ve 3. cumartesi günü 12.00-15.00 saatleri arasında kişisel ilişki tesisine, çocuğun travmatik bir dönem yaşadığı dikkate alınarak kişisel ilişki sırasında sosyal hizmet uzmanı bulundurulmasına karar verilmiş; belirtilen ara karara karşı başvuru baba tarafından yapılan itiraz ve kişisel ilişkinin genişletilmesi yönündeki talep de çocuğun mevcut durumu ve özellikle çocuğun teslimine ilişkin icra dosyasına yansıyan uzman tespitleri nedeniyle reddedilmiştir. Belirtilen yargısal süreç sonucunda Erdek Asliye Hukuk Mahkemesinin 21/4/2015 tarihli ve E.2013/202, K.2015/150 sayılı kararı ile müşterek çocuğun velayetinin

başvurucu babadan alınarak anneye verilmesine, çocuk ile baba arasında her ayın 1. ve 3. cumartesi günü 09.00-17.00 saatleri arasında baba yanında kalmak suretiyle kişisel ilişki tesisine ve verilen tedbir kararlarının karar kesinleşinceye kadar devamına hükmedilmiş olup karar başvuru baba tarafından 30/6/2015 tarihinde temyiz edilmiştir.

Diğer Yargısal Süreçler 35. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığının S.2012/79000 sayılı evrakı üzerinde hazırlanan 9/10/2012 tarihli ek kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararda -her ne kadar başvuru baba hakkında- müşterek çocuğun yanında bulunduğu dönemlerde çocuk ile birlikte banyoya girdiği, duşta üzerine işlediği, çocuğun biriktirdiği harçlıkları çaldığı ve zorla barlara götürdüğü iddia edilerek bu hususta çocuk tarafından kaleme alındığı belirtilen bir mektup ibraz edilmiş ise de daha sonra şüpheli başvuru tarafından çocuğun el yazısı ile yazılmış olan ve çocuğun daha önce yazılan mektup için özür dilediği, söz konusu yazının sinirlendiği için yazılmış olduğu yönündeki beyanını içeren bir diğer mektup sunulduğu göz önünde bulundurularak münnet suçun işlendiğine dair kamu davası açılması için yeterli delil bulunmadığı belirtilmiştir.

Kovuşturmayaya yer olmadığına dair karara karşı yapılan itiraz üzerine Bakırköy 10. Ağır Ceza Mahkemesinin 15/1/2013 tarihli ve 2013/16 Değişik İş sayılı kararı ile olayın aydınlatılabilmesi için mağdur çocuğun ifadesine başvurulması gerektiği belirtilerek çocuğun vekil nezaretinde ve sosyal hizmet uzmanı veya psikolog eşliğinde ifadesinin alınması için İstanbul Nöbetçi Sulh Ceza Mahkemesinin görevlendirilmesine karar verilmiştir. Çocuk, ifadesinin alınması hususunda görevlendirilen İstanbul 29. Sulh Ceza Mahkemesinin 2013/112 Değişik İş sayılı dosyası üzerinden 16/4/2013 tarihinde uzman pedagog eşliğinde alınan ifadesinde, babasıyla kaldığı dönemde babasının kendisi ile birlikte banyoya girdiği, üzerine işlediği, bu olayın birkaç defa tekrarlanması üzerine durumu annesine ilettiği, annesinin durumu yazıya dökmesini istemesi üzerine bir mektup yazarak durumu anlattığı ancak babasının yönlendirmesi ile bu mektup içeriğini yalanlayan ikinci bir mektup yazmak zorunda kaldığı, babasının davranışlarından dolayı çocukluğunun heba olduğunu düşündüğü yönünde beyanda bulunmuş ve uzman pedagog tarafından tanzim edilen 18/4/2013 tarihli rapor ilgili dosyada ibraz edilmiştir. Bakırköy 10. Ağır Ceza Mahkemesinin 27/5/2013 tarihli ve 2013/16 Değişik İş sayılı kararı ile çocuğun beyanı ve belirtilen uzman raporuna atıf yapılarak başvuru babanın kötü muamele suçunu işlediğine dair yeterli şüphe olduğu ve hakkında kamu davası açılması gerektiği sonucuna varıldığı belirtilmiş, itirazın kabulü ile ek kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kaldırılmasına hükmedilmiştir. Başvuru baba hakkında çocuğa kötü

muamelede bulunmak suçundan yapılan yargılama neticesinde İstanbul 66. Asliye Ceza Mahkemesinin E.2014/389, K.2014/151 sayılı kararı ile delil yeter-sizliği nedeniyle beraat kararı verilmiştir.

Çocuk Hakkında Düzenlenen Uzman ve Komisyon Raporları 41. İstanbul 4. Aile Mahkemesinin E.2012/104 Değişik İş sayılı dosyası üzerinden yazılan talimat üzerine Erdek Asliye Hukuk Mahkemesinin 2012/104 sayılı dosyasına ibraz edilen 15/8/2012 tarihli sosyolog ve psikolog raporlarında, çocuğun anne ve baba arasında süren velayet mücadelesi nedeniyle Kurum bakımına alındığı, çocuğun anne ve baba arasında gidip gelişinin bilinç yanılsamaları ortaya çıkardığı, babanın sunduğu ev ortamının çocuğun fiziki ve ekonomik gerekliliklerini karşıladığı, babanın sıklıkla şehir dışına çıkması nedeniyle çocuğun Erdek'teki yaşantısının esasen babaanne ile olacağı, ebeveynin çocuğu bir diğerinden uzaklaştırma eğilimi içerisinde olduğu, özellikle babanın anneye karşı tepkili ve agresif yaklaştığı, annenin ise olaylara ilişkin anlatımlarında daha sakin ve objektif olabildiği yönünde değerlendirmelere yer verilmiştir. İstanbul 4. Aile Mahkemesince görevlendirilen psikolog ve sosyal hizmet uzmanı tarafından tanzim edilen 14/8/2012 tarihli raporda ise çocuğun, çocukluğunun büyük bir kısmında anne ve baba arasındaki velayete ilişkin sürece tanık olarak psikolojisinin örselendiği, zaman zaman anne ya da baba arasında tercih yapmak zorunda kalması nedeniyle suçluluk duyduğu, süreç içinde farklı beyanlarda bulunduğunu kabul etmekle birlikte annesi ve bu mümkün olmazsa anneannesi ile kalmakta karalı olduğu, bu kararlılığının sözlerinin yanı sıra beden diline de yansıdığı, babaya karşı ise öfke ve kızgınlık duyguları içerisinde olduğu, süreç uzadıkça kızgınlığının arttığı, ölüm ve intihardan bahsetmeye başladığı, görevli meslek elemanlarının yönlendirmesi neticesinde baba ile görüştüğü ancak bu konuda istekli olmadığı, ebeveyn arasındaki velayet davasının adeta bir güç savaşına dönüştüğü ve çocuğun bu durumdan zarar gördüğü, yurttan birlikte yaşadığı, anne babasının nerede olduğu bilinmeyen veya ebeveyn tarafından terk edilen çocuklardan farklı olduğu için kendisini yalnız hissettiği, bu nedenle ebeveynlerden birisinin yanında kalmasının yararlı olacağı tespitlerine yer verilerek kendisini ifade edebilecek yaşa gelmiş olan çocuğun kararlılıkla anne yanında kalmak istediğini söylemesi ve babaya karşı duyduğu öfke dikkate alındığında anne yanında kalarak baba ile görüşmesinin uygun olabileceği, sonuç olarak çocuğun Kurum bakımından alınıp anne yanına verilmesinin veya devlet koruması devam etmek suretiyle anneannesi vasıtası ile koruyucu aile hizmetinden faydalandırılmasının, anne ile babanın da ayrıntılı bir ruh sağlığı değerlendirilmesinden geçirilerek çocuk hakkında sağlık tedbiri uygulamasına devam edilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.

Erdek Asliye Hukuk Mahkemesine gönderilen talimat doğrultusunda düzenlenen raporlar da incelenmek suretiyle İstanbul 4. Aile Mahkemesi tarafından görevlendirilen psikolog ve sosyal hizmet uzmanınca hazırlanan 13/9/2012 tarihli raporda, koruyucu aile yanında yapılan takip görüşmesinde çocuğun Kurumda kaldığı döneme kıyasla daha mutlu ve huzurlu olduğu, babası ile görüşme konusundaki gerginliğinin devam ettiği, velayet davası sonuçlanıncaya kadar koruyucu aile yanında kalmasının uygun olduğu belirtilmiştir.

Kurum sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğu tarafından hazırlanan ve İstanbul 4. Aile Mahkemesinin E.2012/104 Değişik İş sayılı dosyasında ibraz edilen 7/9/2012 tarihli sosyal inceleme raporunda, çocuğun anne yanında kalarak baba ile görüşmeye devam etmesinin, bugüne kadar çocuğa verilen zararların telafisi için ise çocuk ve ebeveynin sistematik ve uzun süreli psikoterapi sürecine tabi tutulmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Çocuğun koruyucu aile olarak teslim edildiği anneannesi tarafından Kuruma teslimini müteakip 21/3/2013 tarihinde Kurum psikoloğu tarafından tanzim edilen psikolojik değerlendirme raporunda, çocuğun Kurumda kalmayı istememekle birlikte annesi ile yaşama isteği gerçekleşene kadar yurttan kalmaya katlanabileceğini beyan ettiği, baba ile yaşadığı dönemlerde babanın kendisiyle yakınlık kurmadığı, babasının kendisi ile birlikte banyoya girerek üzerine işlediği şeklinde bilgiler verdiği, anneannesiyle kaldığı iki aylık süreçte okula gidemediği ve yeniden okula gidecek olmaktan mutluluk duyduğunu belirttiği şeklinde tespitlere yer verilmiştir.

Kurumunun 27/3/2013 tarihli talebi üzerine Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi çocuk ve ergen psikiyatrisi uzmanı tarafından hazırlanan mütalaada, çocuğun yurttan kalma ve annesinden ayrılma ile ilgili depresif olduğunu ve babaya karşı öfke duyduğunu, çocukla yapılan görüşmede babasının kendisine karşı iyi davranmadığını, onu önemsemediğini ve babasının kendisine malıymış gibi davranmasının kendisini kızdırdığını belirttiği ifade edilmiştir. Kurumun inceleme raporuna katkı sağlaması amacıyla yaptığı talep üzerine ilgili İlköğretim Okulu Müdürlüğü tarafından tanzim edilen 3/4/2013 tarihli durum tespit raporunda, çocuğun beşinci sınıf ve sekizinci sınıf arasındaki dönemde gözlemlenen davranışları aktarılmıştır.

Anayasa'nın 42. maddesinin birinci fıkrası şöyledir: "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Türkiye'nin de taraf olduğu Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi şöyledir: "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğre-

tim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

Anayasa ve 1 No.lu Protokol’de düzenlenen eğitim hakkının, “belirli bir zamanda var olan eğitim kurumlarına erişim hakkı”nı güvence altına aldığı ve herhangi bir ayrıma gidilmeksizin kamu ve özel eğitim kurumları ile ilk, orta ve yükseköğrenim seviyelerini kapsadığı anlaşılmaktadır [Hikmet Balabanoğlu, B. No: 2012/1334, 17/9/2013, § 28; benzer yöndeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları için bkz. Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen/Danimarka, B. No: 7/12/1976, § 50; Leyla Şahin/Türkiye [BD], B. No: 44774/98, 10/11/2005, §§ 134-136]. Bu nedenle ikinci başvurunun eğitim hakkının ihlal edildiği iddiasının Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi kapsamında yer aldığı anlaşılmaktadır.

6216 sayılı Kanun’un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre Mahkemece açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilebilir. Başvurucunun ihlal iddialarını kanıtlayamadığı, iddialarının salt kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, temel haklara yönelik bir müdahalenin olmadığı veya müdahalenin meşru olduğu açık olan başvurular ile karmaşık veya zorlama şikâyetlerden ibaret başvurular açıkça dayanaktan yoksun kabul edilebilir (Kürşat Eyal, B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 20).

Öncelikle incelenmesi gereken husus eğitim hakkının kullanımına veya bu haktan yararlanılmasına kamu gücünün işlem, eylem veya ihmali nedeniyle bir müdahalenin söz konusu olup olmadığıdır.

Başvuruya konu yargılama ve icra prosedürüne ilişkin evrakın incelenmesi neticesinde Kurumun İstanbul 1. Aile Mahkemesine hitaben yazdığı 21/8/2013 tarihli yazıda çocuğun İstinye Anadolu Lisesinde eğitim görmeye hak kazandığı, anne tarafından çocuğun ortaöğrenim gördüğü eğitim kurumunun lise kısmında eğitim görmesinin talep edilerek eğitim masraflarını karşılayacağını belirtildiği, çocuğun belirtilen kurumda eğitimine devam etmesinde Kurumca sakınca görülmediğinin ifade edildiği, Kurum psikoloğu tarafından düzenlenen 13/9/2013 tarihli raporda da aynı kanaat ifade edilmekle birlikte velayet hakkına sahip olan babanın çocuğun eğitimi ve okul kaydı gibi hususlarda iş birliğinde bulunmadığı tespitine yer verildiği, belirtilen süreçte Mahkemece çocuğun okul kaydının yapılması hususunda Zeytinburnu Yetiştirme Yurduna yetki verilmek suretiyle eğitim tedbiri uygulanmasına karar verildiği, Sarıyer Kaymaklığı ÖAIL Müdürlüğü tarafından Sarıyer Milli Eğitim Müdürlüğüne hitaben

gönderilen 25/2/2014 tarihli yazıda ise çocuğun 2013-2014 eğitim öğretim yılında ilgili eğitim kurumunun hazırlık sınıfına kayıtlı olduğunun ve hâlihazırda eğitim ve öğrenimine devam ettiğinin bildirildiği, çocuğun devam ettiği eğitim kurumundan memnuniyet duyduğu hususunun çocuk hakkında tanzim edilen birçok inceleme raporuna da konu olduğu, bu kapsamda çocuğun Kurum bakımında olduğu süre içinde eğitim ve öğrenimine devam ettiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer verilen tespitler uyarınca kamu makamlarınca çocuğun eğitim ve öğrenimini sürdürmesinin engellenmesi söz konusu olmadığı gibi belirtilen sürecin sağlıklı olarak devam edebilmesi noktasında gerekli girişimlerde bulunulduğu görülmektedir.

Açıklanan nedenlerle başvurunun bu kısmının diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

Aile yaşamına saygı hakkı, Anayasa'nın 20. maddesinin birinci fıkrasında güvence altına alınmıştır. Madde gerekçesi de dikkate alındığında resmî makamların özel hayata ve aile hayatına müdahale edememesi ile kişinin ferdî ve aile hayatını kendi anladığı gibi düzenleyip yaşayabilmesi gereğine işaret edildiği görülmekte olup söz konusu düzenleme Sözleşme'nin 8. maddesi çerçevesinde korunan aile yaşamına saygı hakkının Anayasa'daki karşılığını oluşturmaktadır. Ayrıca Anayasa'nın 41. maddesinin -Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği- özelikle aile yaşamına saygı hakkına ilişkin pozitif yükümlülüklerin değerlendirilmesi bağlamında göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır (Murat Atılğan, B. No: 2013/9047, 7/5/2015, § 22; Marcus Frank Cerny [GK], B. No: 2013/5126, 2/7/2015, § 36).

Ebeveyn ile çocukların birlikte yaşama istekleri aile yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olup, anne ve baba arasında ortak yaşamın kurulamaması veya hukuken ya da fiilen sona ermiş olması, aile yaşamını ortadan kaldırmaz. Ebeveyn ve çocuk arasındaki aile yaşamının, anne ve babanın birlikte yaşamamaları veya ortak yaşama son vermelerinin ardından da devam edeceği açık olup, anne babanın ve çocuğun aile yaşamlarına saygı hakkı, belirtilen durumlarda ailenin yeniden birleştirilmesine yönelik tedbirleri de içermektedir. Söz konusu yükümlülük, yalnızca çocukların kamusal makamlarca koruma altına alınması bağlamındaki uyuşmazlıklar açısından değil, ebeveyn veya diğer aile bireyleri arasındaki velayet ve kişisel ilişki tesisine ilişkin uyuşmazlıklar açısından da geçerlidir (Murat Atılğan, § 25; Marcus Frank Cerny, § 39; benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. Hokkanen/Finlandiya, B. No: 19823/92, 23/9/1994, § 55; Berrehab/Hollanda,

B. No: 10730/84, 21/6/1988, § 21; Gluhakovic/Hırvatistan, B. No: 21188/09, 12/4/2011, §§ 56, 57).

Aile yaşamına saygı hakkı kapsamında devlet için söz konusu olan yükümlülük, sadece belirtilen hakka keyfî surette müdahaleden kaçınmakla sınırlı olmayıp öncelikli olan bu negatif yükümlülüğe ek olarak, aile yaşamına etkili bir biçimde saygının sağlanması bağlamında pozitif yükümlülükleri de içermektedir. Söz konusu pozitif yükümlülükler, -bireyler arası ilişkiler alanında olsa da- aile yaşamına saygıyı sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu kılar (Murat Atılğan, § 26; Marcus Frank Cerny, § 40; benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. X ve Y/Hollanda, B. No: 8978/80, 26/3/1985, § 23; Hokkanen/Finlandiya, § 55).

Çocuğun söylemlerinin dikkate alınabileceği belirli bir olgunluk düzeyine erişmiş olması durumunda ve üstün menfaatine aykırı olmamak koşulu ile kişisel ilişki sürecinde çocuğun istek ve söylemlerinin de dikkate alınması zaruridir (Hokkanen/Finlandiya, § 61). Bu husus uluslararası sözleşme metinlerinde de açıkça ifade edilmektedir (bkz. § 91).

Başvuruya konu olayda çocuk hakkında verilen koruma kararlarının, babanın velayet ve bu kapsamda çocukla ilişki kurma hakkı üzerinde etkili olduğunda kuşku yoktur. Bu bağlamda somut başvuru açısından, koruma tedbirleri alınmak suretiyle, başvuru babanın velayet hakkı kapsamındaki yetkilerini kullanması ve çocuk ile kişisel ilişki kurması konusunda öngörülen kısıtlamaların, aile hayatına saygı hakkına müdahale oluşturduğu açıktır.

Anayasa'nın 20. maddesinde, bu hakkın tüm boyutlarına ilişkin olmadığı anlaşılan birtakım sınırlama sebeplerine yer verilmiş olmakla beraber özel sınırlama nedeni öngörülmemiş olan hakların dahi hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunmakta, ayrıca Anayasa'nın diğer maddelerinde yer alan kurallara dayanılarak da bu hakların sınırlandırılması mümkün olabilmektedir. Bu noktada Anayasanın 13. maddesinde yer alan güvence ölçütleri işlevsel niteliği haizdir (Sevim Akat Eşki, B. No: 2013/2187, 19/12/2013, § 33).

Çocukların bakım ve gözetimi ile haklarında koruma tedbirlerine başvurulmasını gerektiren durumlara ilişkin olarak 4721, 5395 ve 6284 sayılı Kanunların ilgili maddelerinde ayrıntılı düzenlemelere yer verilmektedir. Bu kapsamda başvuru babanın aile yaşamının uygulamada ve etkili bir şekilde korunmasını güvence altına alan yasal bir çerçevenin mevcut olduğu ve çocuk hakkında koruma tedbirlerine hükmedilmesi şeklindeki uygulamanın, belirtilen hükümler temelinde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Derece Mahkemesi kararlarının söz konusu Kanun hükümlerine dayandığı anlaşılmakla, belirtilen yargısal kararların

yeterli bir hukuki temele sahip olduğu görülmektedir.

Anayasa'nın 41. maddesinin ikinci fıkrasında, Devletin çocukların korunması için gerekli tedbirleri alacağı, teşkilatı kuracağı; dördüncü fıkrasında ise, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirlerin öngörüleceği belirtilmiştir. İlgili Kanun hükümlerinde de, söz konusu tedbirlerin alınması bağlamında "çocuğun menfaati ve gelişmesinin tehlikeye girmesi", "çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesinin tehlikede bulunması" ve "korunma ihtiyacı olan çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması" amaçlarının açıkça ifade edildiği görülmektedir (bkz. §§ 75, 76, 79).

Somut başvuru açısından çocuk hakkında verilen koruma kararlarında, derece mahkemelerinin çocuğun sağlık ve güvenliğinin temini şeklinde meşru bir amaç izlediği, bu çerçevede başvuruya konu müdahalenin meşru temellere dayandığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, başvuru babanın iddiasının aksine, kamu makamlarının çocuğun velayetinin anneye verilmesi amacıyla çocuğu başvuru babadan uzaklaştırma amacıyla hareket ettiklerini gösterir bir bulgu da saptanmamış olup, ilgili mahkeme kararlarının gerekçeleri, çocuğun üstün yararı ve bu kapsamda fiziksel ve ruhsal gelişiminin ön planda tutulduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Her çocuk -menfaatleri aksini gerektirmedikçe- ebeveyni ile doğrudan ve düzenli olarak kişisel ilişkisini sürdürme hakkına sahiptir. Çocuğun menfaati, bir yandan -söz konusu ailenin sağlıksız olması durumu hariç- ailesiyle bağlarını sürdürmesi gerektiğine işaret etmekte; öte yandan çocuğun sağlıklı ve güvenli bir çevrede gelişimini sürdürmesini içermektedir. Aynı düşünce uluslararası sözleşme hükümlerine de yansıtılmış olup (bkz. § 90) -tüm bu düzenlemeler çocuğun üstün menfaati de göz önünde bulundurulmak suretiyle- aile ilişkilerinin sürdürülebilirliğini amaçlamaktadır.

Şüphesiz çocuğun üstün yararının ne olduğuna ilişkin tespit, bu tür davalarda dikkate alınması gereken en önemli unsurdur. Bu bağlamda ilgili taraflarla doğrudan temas hâlinde olan yargısal organların belirtilen hususun tespiti noktasında daha avantajlı konumda olduğu açıktır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin görevi, derece mahkemelerinin yerine geçerek koruma tedbirlerinin gerekliliği hususunun bizzat tanzim ve tespiti olmayıp ilgili anayasal normlar bağlamında derece mahkemelerinin kendilerine tanınmış olan takdir yetkileri çerçevesinde hareket edip etmediklerinin denetlenmesidir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin görevi, somut olay açısından çeşitli koruma tedbirlerine hükmeden derece mahkemelerinin yerini almak değildir.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin söz konusu mevzuat hükümlerini yorumlayıp uygularken anne, baba ile çocuğun ve kamunun menfaatleri arasında kurulması gereken dengeyi tespit etmek suretiyle Anayasa'nın 20. maddesindeki güvenceleri koruyup korumadıklarını belirleme yetkisine sahiptir. Bu nedenle derece mahkemelerince varılan sonucun Anayasa'nın 20. maddesine uygun olup olmadığının yani çocuk hakkında verilen koruma kararlarının başvuru babanın aile yaşamına saygı hakkına orantılı bir müdahale oluşturup oluşturmadığının karara bağlanması gerekmektedir.

Yukarıda yer verilen tespitler ışığında kararın infazı sürecinde alınan koruma tedbirlerinin demokratik bir toplumda gerekliliği hususunda şüphe uyandıracak bir neden bulunmamaktadır. Mahkeme kararlarında özellikle çocuk ve aile ile yapılan görüşmeler sonucunda tanzim edilen sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı raporlarına dayanıldığı ve çocuğun üstün yararına özel önem verildiği, söz konusu değerlendirmelerde kendini ifade edebilecek belirli bir olgunluk düzeyine eriştiği uzman raporları ile tevsik edilen ve başvuru babaya karşı duyduğu tepkiyi söz ve davranışlarına yansıtarak baba ile yaşamak istemediğini, yaşamını annesi ile sürdürmek istediğini müteaddit defalar ifade eden çocuğun beyanının da göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bu kapsamda Derece Mahkemelerince yapılan değerlendirmelerde çocuğun menfaatine üstünlük tanındığı ve aile hayatına saygı hakkı bağlamında takdirinin gerekçelerini ilgili ve yeterli şekilde ortaya koyduğu anlaşılan kamu makamlarının takdir yetkisinin sınırlarını aşmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Derece Mahkemelerince verilen koruma kararlarının özellikle uzman raporlarına dayandığı, belirli bir olgunluk düzeyine ulaştığı bilirkişi raporları ile ortaya konulan çocuğun beyanlarına da itibar edilerek çocuğun velayete ilişkin karar öncesinde belirli bir süre birlikte yaşadığı ebeveyne karşı duyduğu bağlılık ile birlikte yaşama isteğinin ve babaya karşı duyulan öfke ve tepkinin dikkate alındığı, bu yönüyle söz konusu kararlarda yer verilen nedenlerin aile hayatına saygı hakkı bağlamında ilgili ve yeterli olduğu, bunun yanı sıra kararın icra sürecinde yer alan diğer kamusal makamlar tarafından da özellikle çocuğun üstün yararı dikkate alınmak suretiyle aile ilişkilerinin sürdürülebilirliği ve aile hayatına saygı hakkı bağlamındaki güvencelerin sağlanması noktasında uygun olan tüm adımların atıldığı anlaşılmaktadır.

Açıklanan nedenlerle birinci başvuru Anayasa'nın 20. maddesinde güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmediğine karar verilmesi gerekir.

Yukarıda bir kısmına yer verdiğimiz Anayasa Mahkemesi kararı çocuğun üstün yararı meselesinin somut olaya göre nasıl okunması gerektiğine ve şartları oluşmuş ise çocuğun ana babasından alınmasının aile hayatına saygı hakkını ihlal etmediğine yönelik önemli bir karardır. Bu AYM kararı değerlendirme yaparken ilk sırada “çocuğun üstün yararı”nı gözetmiştir. Somut olayda anne ve babası arasındaki gergin süreçlerin arasında kalan çocuğun psikolojik olarak durumdan etkilendiği açıktır. Üstelik ebeveynlerin velayet savaşında öne sürdüğü iddialar da araştırılması elzem iddialardan olup bu süreçte çocuğa yönelik bakım tedbirlerine karar verilmesi, yargılama süreçlerinin neredeyse her aşamasında özellikle Bakanlık talebiyle çocuğun psikolojik durumunun gözlenmesi için bilirkişi raporu alınması kıymetlidir. Ayrıca çocuğun bakım tedbiri verildikten sonra Kurum gözetiminde kaldığı süreçte daha olumlu düşünceler içinde olması da verilen kararların çocuğun gelişimi açısından ne kadar doğru olduğunu ve bazen “çocuğun yüksek yararı”nın ille de ana baba yanında kalma olarak nitelendirilmemesi gerektiğine ilişkin bizim yaptığımız tespitlerdir. Ayrıca yine alınan raporlarda mutlaka çocuğun görüşüne de yer verilmesi, çocuğun katılım hakkına saygı duyulduğunun, çocuğun kurum gözetiminde iken eğitim hakkından da geri bırakılmadığının ve mahkemece çocuğun okul kaydının yapılması için kuruma yetki verildiğinin görülmesi yine çocuğun üstün yararı kapsamında hareket edildiğinin göstergesidir.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi ilgili kararda Bakanlık ve mahkeme kararlarının verdiği koruma kararlarının aile hayatına saygı hakkına yönelik bir müdahale olduğunu kabul etmiş ancak hukukumuzdaki kanuni düzenlemelerin bazı koşulların varlığı halinde temel hak ve hürriyetlere yapılan müdahaleleri meşru kabul ettiğine ilişkin düzenlemelere de atıf yapmıştır. Somut olayda bu müdahaleyi meşru kılan ilke “çocuğun üstün yararı”dır.

SONUÇ

Her iki mahkeme kararının işaret ettiği üzere çocuğun üstün yararı ilkesini ele alırken düşülen en büyük yanılgı, bu kavramı tekil ve mutlak bir «doğru» arayışı olarak görmektir. Oysa Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin orijinal İngilizce metninde kavramın çoğul bir ifadeyle «the best interests of the child» şeklinde formüle edilmesi, meselenin tek bir yarar perspektifine sıkıştırılamayacağını kanıtlar. Bu dilsel tercih; yargıcın görevinin sadece soyut bir “yarar” aramak değil, çocuğu ilgilendiren farklı ve bazen birbiriyle çatışan çok sayıda menfaat arasından, somut olaya en uygun olan “en iyileri” bulup çıkarmak olduğunu gösterir. Bu perspektif ışığında, AİHM’in Kutzner v. Almanya kararı ile Anayasa Mahkemesi’nin 2013/2910 sayılı kararı, aynı ilkenin iki farklı kutbunu temsil eden birer rehber

niteliğindedir. Kutzner kararında "üstün yarar", devletin dayattığı "ideal aile" standartlarına ve sosyal mühendislik çabalarına karşı çocuğun biyolojik bağı ve aidiyet hissini koruyan bir kalkan görevi görür. Burada "en iyi yarar", çocuğun ekonomik veya entelektüel standartları daha yüksek bir ortamda büyümesi değil, kendi kökleriyle kurduğu duygusal bağı sürdürmesidir. Öte yandan, AYM'nin Asperger sendromu ve intihar riski ekseninde verdiği 2013/2910 sayılı kararı, madalyonun diğer yüzünü çevirir. Bu vakada "üstün yarar", çocuğun ebeveynle kişisel ilişki kurma hakkını (aidiyet yararını), hayatta kalma ve sağlık hakkı (fiziksel/ruhsal güvenlik yararı) lehine askıya alan bir koruma zırhına dönüşür. Mahkeme burada, Sözleşme'nin sunduğu "yararlar sepetinden" o an için hayati olanı, yani çocuğun yaşam hakkını seçerek "en iyi" olanı tayin etmiştir. Görüldüğü üzere çocuğun üstün yararı, hukukun soğuk ve genel geçer doğrularına vurulan bir "insanlık şerhi"dir. Her iki mahkeme de çocuğu, kararların üzerinde şekillendiği bir "hukuk nesnesi" olarak değil; sesi duyulması, özgünlüğü korunması ve her somut olayda farklılaşan ihtiyaçları gözetilmesi gereken bir "hukuk öznesi" olarak kabul eder. Sonuç olarak adalet; ebeveynlerin mülkiyetçi hak iddiaları ile devletin katı usul kuralları arasında, çocuğun o narin geleceğini her dosyada yeniden, o çocuğun kendi "yararları" içinden inşa edebildiği sürece gerçektir.

ÇOCUĞUN İKİNCİL ÖRSELENMESİNİN ÖNLENMESİNDE AVUKATIN ROLÜ

Av. Oğuzhan Seymen

İşbu yazıda, uygulamada ve doktrinde çocukların, basta cinsel istismar kaynaklı olmak üzere suça maruz kaldıklarında ikincil örselenmelerinin önlenmesi, biz avukatların hangi stratejik adımlarla önemli rol oynadığımız, konunun özü itibariyle belirtilmiştir.

1] Çocukların ikincil örselenmelerinin önlenmesi neden önemlidir?

Mustafa Kemal Atatürk; çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması gerektiğini, onların her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu vizyon ile şekillenen modern çocuk adalet sistemimizde de; “çocuğun cezalandırılması anlayışından ziyade suçun, çocuğun onarılması suretiyle önlenmesine” odaklanılmıştır.

2] Avukatlar çocuk adalet sisteminin neresindedir?

Biz avukatlar çocukların birçok adli sürecinde ve bire bir görüşmelerde onlarla yakın temas halindeyiz.

Farkındayız ki çocuk mahkemelerinin Asli görevinin duruşmalarda çocukları Azarlamak değildir. Onlara sadece yaptırım uygulamak da değildir. Elbette mahkeme; çocuğun suçu bir yaşam biçimi haline getirmesini engeller iken aynı zamanda çocuğun geleceğini inşa etmesine yardımcı olmakla mükelleftir.

Avukatlar da; adliyelerde yargı mensupları arasında adeta bir güç savaşı ve egoların yarışması gibi çocuk adalet sisteminin önüne geçen entere-san durumlarla karşılaşsalaradı bu asli görevin farkında olmalıdırlar.

Nitekim bu farkındalık ile Adalet saraylarında Baro başkanlık makamının bulunması da; yargı mensuplarının güç zehirlenmesi ile keyfi hareket edemeyeceklerini ve adaletin vaktinde ve layıkıyla tecelli etmesi için varlığını hatırlatmaktadır.

3] İkincil örselenme nedir? Avukatlar örnek verildiğinde ikincil örselenmenin önlenmesi için neler yaparlar?

Çocuklar suça maruz kaldığında beyanların geçerli olması ve bunun için de soruların usulüne uygun olması önemlidir.

İfadenin geçerliliği şu 3 unsura bağlıdır: İlki, ifadesi uygun ortamda mı alınmış? İkincisi, çocuk olayı kaçınıcı kez anlatıyor? Üçüncüsü; sorular çocuğu yönlendiriyor mu?

Bu sorular neden önemli? Çünkü mahkeme salonu çocuk için hem yabancı bir yer hem de korkutucu gelir. Bu sebeple çocuklar bir pedagog eşliğinde soruşturma aşamasında çocuk izleme merkezinde, kovuşturma aşamasında adli görüşme odasında ifadesini verir.

Örneğin Bursa Barosu çocuk hakları Merkezinde yapılan karar incelemesinde tarafımca bir çocuğun bir hastanenin röntgen odasında cinsel istismarı maruz kalıp kalmadığı hakkında sunum yapılmıştı.

İlgili karar, çocuğun ifadesinin geçerliliği için, dosyanın Adli Tıp Kurumu bilirkişi incelemesinden geçmesi gerektiğini vurguluyordu.

Böyle bir örnekte de Avukat şu hususlara iyi odaklanır: 1) ifadenin tek

seferde alınması. 2) ceza mahkemesi kanunun doğru uygulanması 3) ilgili kararda DNA ve sperm gibi gerekli biyolojik bulguları rapora etki ettirmesi ve 4) Çocuğun psikolojisinin ÇİM'ler ve AGO'lar ile korunmasının sorumluluğunu taşır.

4] Avukatlar başka türlü, ikinci örselenmeyi nasıl önlerler?

a] Örneğin incelediğimiz kararda mağdurun beyanlarında bir takım çelişkiler vardı. Bu çelişkiler çocuğun ailesi tarafından "beyanlarının telkin edildiği" şüphesini uyandırıyor. Bu durum mahkemenin, çocuğa aynı olayı tekrar tekrar anlattırmasına ve ikincil örselenmesine sebep olabilecektir. Bu nedenle avukat çocuğa yalancı damgası yedirmeksizin yaş olarak gelişime dikkate aldırarak tek seferde ifade vermesini sağlamalıdır.

b] Dosyanın istinafta uzunca beklemesi ve bu nedenle çocuktan 2'nci-3'ncü kez ifade alınması gibi durumların önüne geçerek, çocuğun travmasının tetiklenmemesini sağlamakta mükelleftir.

c] Cinsel istismar dosyaları bakımından 2ncil örselenmeyi avukat; sana iftira iddiasının aksine mahkemede, Ateş olmayan yerden duman çıkmayacağını gündeme taşımalıdır.

d] Sonuç olarak örneğin beyanların soyut olduğu gerekçesiyle verilebilecek hatalı bir karar; hem toplum vicdanını daha çok yaralayacak hem de çocuğun daha da acı çekmesine neden olacaktır. Buna karşı avukat, karıncanın yangına su taşınmasının ötesinde, Baroların hukuka sahip çıkma gücünü kullanması elzemdir.

5] Bakanlıklar, parlamento, tüm kamu kurum kuruluşları eliyle ve avukatlar tarafından; travmayı tetiklemek yerine çocuğun geleceğine nasıl hizmet edilebilir?

Birçok dosyada farkında olunmadan bazı hususlar atlanmaktadır. Örneğin kulda veya aile ortamında çocuğun risk altında olup olmadığına, bakılmayabilmektedir. Öte yandan sosyal hizmetlerin - eğitim kurumlarının; istismarı önleyici bir korumayı vaktinde devreye sokmayabilmektedir.

Çocuk adalet sistemi, bir hukuk politikası olduğundan, Baroların avukatlar eliyle yaptığı her tespit; Kanun değişikliğine veya Bakanlık uygulamasına işaret fişğini ateşleyecektir.

Baroların çabalara ek olarak ; Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneğinin başlattığı bir atölye çalışması; Adli Tıp Uzmanları Derneği, Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı, Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği, Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Toplum Ruh Sağlığını Geliştirme Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türk Tabipleri Birliği ve Yargıçlar Sendikası ile adı geçen dernek ve kuruluşlardan alanında uzman kişilerin katkı ve desteği ile 2016 yılında büyük bir çalışmaya dönüştürülmüştü.

Bu çalıştaydan Çocuklar İçin Alternatif Koruma Yöntemleri başlıklı Dr. Cengiz Apaydın'ın(İstanbul Anadolu C. Başsavcısı) kaleme aldığı Barolar Birlik yazısında da bahsedilmiştir.¹

İlgili çalıştay da ikincil örselenmenin önlenmesi bakımından şunları açıkça göstermiştir:

Failin çocuk olduğu cinsel dokunulmazlık ihlalleri gibi hassas vakalarda dahi cebir ve tehdit yoksa hapis cezası yerine yapılandırılmış güvenlik tedbirleri alınır.

İkincil örselenmeyi önleyecek usul önlemleri, yukarıda belirtilen örneklerdeki gibi ivedilikle uygulanır.

Ülkemizde çocuk hakları ihlallerinin temelinde, olaylar yargıya intikal etmeden önce ev, sokak ve eğitim ortamında hiç tedbir alınmaması yatar.

Adaletin vaktinde ve layıkıyla tecellisi umudumuz, şu nedenle devam eder:

Disiplinlerarası bir iş birliği; çocuklara ceza hukuku bilinci kazandırır.

Çocuk adalet sistemi sadece suçla mücadele eden bir yapı olmamalıdır. Çocuğu koruyan ve suç eğilimini kaynağında kurutan bütüncül bir savunma mekanizmasına dönüşmelidir.

Dolayısıyla çocuğun ikincil örselenmesinin önlenmesinde avukatların varlığı hayati önem taşımaktadır.

¹ Türkiye Barolar Birliği yayınlarındaki, Çocuklar İçin Alternatif Koruma Yöntemleri başlıklı, Dr. Cengiz Apaydın (İstanbul Anadolu C.Savcısı)'ın yazısı

ENGELLİ ÇOCUKLARIN SOSYAL HAYATA KATILIM HAKKI

Av. Engin Bakırburç

Bursa Barosu Çocuk Hakları Merkezi Üyesi

Av. Gamze Nur Sarğın

Bursa Barosu Engelli Hakları Komisyonu Başkanı

Anayasa'mızın 10. maddesinde herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu hüküm altına alınmış; çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı belirtilmiştir. Yine Anayasa'mızın 61. maddesinde sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kişiler belirtilmiş ve devletin engellileri ve korunmaya muhtaç ço-

cukları topluma kazandırma yükümlülüğü hüküm altına alınmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 2. maddesi; ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle çocuklar arasında hiçbir ayırım gözetilmemesi ve sözleşmede yer alan hakların her çocuğa tanınması hususunda taraf devletleri yükümlü tutmaktadır. Ayrımcılık yasağına ilişkin bu madde, engelli çocuklar için de kapsayıcı olmakla birlikte bununla yetinilmemiş, aynı sözleşmede engelli çocukların haklarına ayrıca değinilmiş ve engelli çocukların saygınlık, toplumsal yaşama etkin katılım ve eksiksiz yaşama sahip olma, özel bakım, özel bakımdan ücretsiz olarak yararlanma gibi birtakım hakları, 23. madde ile güvence altına alınmıştır. Yine 23. maddenin son fıkrası, engelli çocuklara yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim alanlarında taraf devletlere birbiriyle iş birliği içinde olma ödevini yüklemiştir.

Engelli çocukların haklarına ilişkin uluslararası düzenlemeler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile sınırlı değildir. Engelli çocuklar, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin de öznesi olup sözleşmenin giriş kısmında yer alan ifadeye göre: "İşbu Sözleşme'ye Taraf Olan Devletler, ... (r) Engelli çocukların diğer çocuklarla eşit koşullar altında tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanması gereğini kabul ederek ve bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin üstlendiği yükümlülükleri yeniden hatırlatarak, ... Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:" Bu ifadenin yanı sıra sözleşmenin "Engelli Çocuklar" başlıklı 7. maddesinde sırasıyla ayrımcılık yasağına, çocuğun üstün yararına ve katılım hakkına vurgu yapılmıştır. Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmede sayılan bu hak ve ilkeler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 2., 3. ve 12. maddelerine karşılık gelmektedir. Ulusal mevzuatımızda ise 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanunun 4. ve 4/A maddelerinde söz konusu hak ve ilkelere rastlamak mümkündür.

Engelli kavramı, Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin ilk maddesinde tanımlanmış olup: "diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir." Ulusal mevzuatımızda ise Engelliler Hakkında Kanunun 3. Maddesinde yer alan tanıma göre; "Engelli: fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade etmektedir."

Engelli çocukların sosyal hayata katılım hakkı bakımından değinilmesi gereken

öncelikli husus, engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanmasıdır. Engelli çocukların yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakları; Anayasamızın 17. maddesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 6. maddesi ve Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 10. maddesi ile güvence altına alınmıştır.

Habilitasyon ve rehabilitasyon kavramları, Engelliler Hakkında Kanunda tanımlanmıştır. Bu tanımlara göre habilitasyon, "engellinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetleri"; rehabilitasyon ise "herhangi bir nedenle oluşan engelin etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmeyi ve engellinin hayatını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler geliştirmeye yönelik hizmetleri" ifade etmektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere habilitasyon ve rehabilitasyon kavramları; yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı ile son derece ilintilidir.

Gerek Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 26. maddesinde gerekse Engelliler Hakkında Kanunun 10. maddesinde habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin mümkün olan en erken evrede başlamasının esas olduğu düzenlenmiştir ki bu hüküm, engelli çocukları yakından ilgilendirmektedir. Kanunun 11. maddesinde de erken tanı ve koruyucu hizmetlere ilişkin çalışmaların Sağlık Bakanlığınca planlanacağı ve yürütüleceği belirtilmektedir. Bu sayede engelliliğin önlenmesi, var olan engelliliğin şiddetinin olabilecek en düşük seviyeye çekilmesi ve ilerlemesinin durdurulması amaçlanmaktadır. Her ne kadar ulusal ve uluslararası mevzuatta habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde ihtiyaç duyulan personelin yetiştirilmesine yönelik temel ve sürekli eğitim programları geliştirilmesi hüküm altına alınmışsa da bu hizmetlerden yararlananlar, alanda çalışan yetkin personel sayısının azlığına dikkat çekmektedir. Bu noktada, yetkin olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilen habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin, hizmetten yararlanmak isteyen bireylerin bedensel, zihinsel ve ruhsal sağlığı adına tehlike arz ettiğinin; amaca aykırı, telafisi zor veya imkânsız sonuçlarla karşılaşılabilceğinin altını çizmek gerekmektedir.

Habilitasyon ve rehabilitasyonla ilgili bir diğer düzenleme, bu hizmetlerde kullanılan yardımcı araç gereçlere, destek teknolojilerine ve bunlara ilişkin bilgiye erişilebilirliğin sağlanması için gerekli tedbirler alınacağına yöneliktir (EHK m.10/III). Ancak pek çok kişi, söz konusu araç gereçlere ve teknolojiye ücretsiz olarak erişememektedir. Özellikle çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamadıkları ve bu sebeple yardımcı araç gereçlerin sıklıkla deği-

şimine ihtiyaç duydukları düşünüldüğünde bu durum, çocukları ve çocukların bakım ve gözetiminden sorumlu olan kişileri maddi ve manevi anlamda zor durumda bırakmaktadır. Oysaki Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 23. maddesinin 2. ve 3. fıkralarında açıkça belirtildiği üzere:

"2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde bulundukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2'nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları gözönüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder."

Engelli çocukların habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde kullanılan araç gereçlere ve destek teknolojilerine ücretsiz olarak ulaşamaması, sözleşme hükümleri ile bağdaşmayan bir durumun varlığına ve engelli çocukların sözleşme ile güvence altına alınan rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz yararlanma haklarının kısmen veya tamamen ihlal edildiğine işaret etmektedir.

Engelli çocukların sosyal hayata katılım hakkının temelini oluşturan bir diğer kavram, "erişilebilirlik" kavramıdır. Bu kavram, Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 3. maddesinde sayılan ilkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çerçevesi ise aynı sözleşmenin 9. maddesinde çizilmiş ve oldukça geniş tutulmuştur. Erişilebilirlik kavramı, Engelliler Hakkında Kanunda da tanımlanmıştır (m.3(f)). Bu tanıma göre erişilebilirlik; binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını ifade etmektedir. Kanunun 7. maddesinde de tıpkı Sözleşmenin 9. maddesinde olduğu gibi erişilebilirliğe ilişkin bir çerçeve çizilmiş fakat bu çerçeve, Sözleşmedeki kadar detaylandırılmamıştır.

Erişilebilirlik ilkesinin diğer pek çok hak ve özgürlüğün yanında özellikle seyahat özgürlüğü ile ilintili olduğu şüphesizdir. Bu ilkenin seyahat özgürlüğüne ilişkin

yansımaları, Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 18, 19 ve 20. maddeleri karşımıza çıkmaktadır. Sözleşmenin 18. maddesi, engelli bireylerin seyahat özgürlüğünü güvence altına alırken 19. maddede bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma hakkı, 20. maddede ise kişisel hareketlilik hususunda taraf devletlerce alınması gereken tedbirler düzenlenmiştir. Erişilebilirlik ilkesinin seyahat özgürlüğüne ilişkin ulusal mevzuatımızdaki karşılığına baktığımızda Engelliler Hakkında Kanunun geçici 2. ve geçici 3. maddeleri dikkat çekmektedir. Geçici 2. maddede: "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişilebilirliğine uygun duruma getirilir." düzenlemesi mevcuttur. Kanunun yürürlüğe girişi, 2005 yılının temmuz ayına tekbül etmektedir. Dolayısıyla bu maddede adı geçen yerler ve yapılar, 2013 yılının temmuz ayına kadar erişilebilirliğe uygun hale getirilmiş olmalıdır. Geçici 3. maddede de özetle şehir içi ve şehirlerarası her türlü toplu taşıma hizmetinin erişilebilir duruma getirileceği hüküm altına alınmış ve 7 Temmuz 2018 tarihi işaret edilmiştir. Ancak engelli çocuklar, çocukların aileleri ve bu alanda çalışan profesyoneller, erişilebilirliğe ilişkin eksikliklerin günümüzde hâlâ devam ettiğine dikkat çekmekte, özellikle şehirlerarası ulaşımda uygun araç, araç içi uygun alan ve/veya ekipman sağlanmaması sebebiyle zorluk yaşadıklarını belirtmektedir. Uygulamada karşılaşılan bir diğer sorun ise söz konusu ilkenin özellikle zihinsel engelli çocuklar yönünden göz ardı edilmesi, engelli çocuğa ve ona refakat edecek kişiye ilişkin uygun düzenlemelerin hayata geçirilmemesidir.

Sosyal hayata katılımın bir diğer önemli unsuru, hiç şüphesiz ki eğitimidir. Anayasa'mızın 42. maddesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 28. ve 29. maddeleri ve Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 24. ile güvence altına alınmıştır. Anayasa ve uluslararası sözleşme hükümleriyle birlikte kanunlarımızda da engelli çocukların eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeler mevcuttur. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesi: "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz." şeklinde; 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunun 12. maddesi: "Mecburi ilköğrenim çağında bulundukları halde zihnen, bedenlen, ruhan ve sosyal bakımdan engelli olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır." şeklinde düzenlenmiştir. Engelliler Hakkında Kanunun 15. maddesinde de hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim almasının engellenemeyeceği, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkân-

nından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılacakları belirtilmiştir. Aynı madde-
nin 2. fıkrasında eğitim sistemi içinde bütünleştirici planlamalara yer verilmesi
hususlu da ayrıca düzenlenmiş olup bu kapsamda hazırlanan Özel Eğitim Hiz-
metleri Yönetmeliği, 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Özel eğitimin temel ilke-
leri, yönetmeliğin 5. maddesinde sayılmış olup engelli çocukların sosyal hayata
katılım hakkını en yakından ilgilendiren ilke, “özel eğitim hizmetlerinin özel eği-
tim ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar
ayırmadan, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak
şekilde planlanıp yürütülmesi” ilkesidir (m.5(ç)). Bu ilke doğrultusunda özel eği-
tim hizmetlerinin amaçlarından bir tanesinin, özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri
toplumsal yaşama hazırlamak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yönet-
meliğin 6. maddesi de tam olarak buna işaret etmektedir. Özel eğitim ihtiyacı
olan bireylerin bu ihtiyaçlarının nasıl tespit edileceği, hangi eğitim modelinden
ne şekilde yararlandırılacağı, eğitim sürecinin nasıl takip edileceği hususları,
yönetmeliğin devamında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu yönetmelik içe-
risinde yer alan ve engelli çocukların sosyal hayata katılım hakkı özelinde de-
ğerlendirilmesi gereken en önemli düzenleme ise “kaynaştırma/bütünleştirme
yoluyla eğitim uygulamaları”dır, zira çocukların sosyal hayatının büyük bir kısmı,
okul ortamından ibarettir.

Yönetmeliğin 4. maddesine göre kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim
uygulamaları, özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademede diğer
bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst
düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim
hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sı-
nıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitimi ifade etmektedir. Detayları ise
22. madde ve devamında düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere göre özel eğitim
ihtiyacı olan bireyler, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerini akranları
ile birlikte aynı sınıfta tam zamanlı veya özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı
olarak sürdürebilirler (m.22/II). Tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yolu-
yla eğitim yapılan okullarda özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için uygun or-
tam düzenlemeleri yapılır ve destek eğitim odası açılır (m.23/I(c)). Tam zamanlı
kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulaması yapılan okullarda özel
eğitim ihtiyacı olan bireyler gelişim özellikleri de dikkate alınarak sınıflara eşit
sayıda ve her bir şubede 2 öğrenciyi geçmeyecek şekilde yerleştirilir. Ancak
bu sayı birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılan okullarda ihtiyaç doğrultusunda
artırılabilir (m.23/I(ç)). Kaynaştırma öğrencisi kontenjanının sınıf başına iki kişi
ile sınırlı tutulması, uygulamada bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Bir
çocuğun eğitsel değerlendirmesi ve tanınması, Yönetmeliğin 7. maddesi uya-

rinca rehberlik araştırma merkezleri bünyesindeki özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından yapılmakta ve bu eğitsel değerlendirme ve tanılama neticesinde çocuk, kendisi için en uygun eğitim ortamına ve eğitim uygulamasına yönlendirilmektedir. Ancak kaynaştırma öğrencisi kontenjanının sınırlı tutulmuş olması, kaynaştırma öğrenci olmaya uygun pek çok çocuğun bu uygulamanın dışında kalmasına neden olmaktadır. Bu durumda çocuk, ya kaynaştırma öğrencisi olmadan örgün eğitime dahil olmakta ve ihtiyaç duyduğu imkanlardan yararlanamamakta ya da ihtiyaç duyduğu imkanlardan yararlandırılmak adına özel eğitim sınıfına yönlendirilmekte fakat bu durumda da kendini kapasitesi ile örtüşmeyen bir eğitim uygulamasının içinde bulmaktadır.

Özel eğitim sınıfları, yönetmelikte düzenlenen kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamalarından biri olmakla birlikte tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamasından farklı olarak, ayrı bir sınıfta eğitim almalarına karar verilen özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için resmî ve özel okullarda açılan sınıflardır (m26/I). Bu sınıflar ders, teneffüs, yemek ve diğer etkinlik saatleri bakımından bünyesinde açıldığı okulda uygulanan programa uyarlar (m.27/III(ğ); m.28/I(h)). Bu düzenlemelerin, özel eğitim sınıflarında eğitim gören çocukların okul içindeki sosyal hayata eşit derecede katılımını sağlama amacına hizmet ettiğine kuşku yoktur. Ancak özel eğitim sınıflarında eğitim gören çocukların diğer sınıflardan farklı saatlerde tenefüse çıkarıldıklarına ilişkin birtakım iddialar ve şikayetler zaman zaman söz konusu olmakta, gündeme gelmektedir. Bu hususta eğitimi kurumlarını denetleme yükümlülüğü, Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir. Özel eğitim sınıflarıyla ilgili bir diğer husus da söz konusu sınıfların eğitim binalarının erişilebilir noktalarında olması gerekliliğidir. Bu durum özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun hem eğitime erişim hakkını temin etmek hem de sosyal hayata katılımını sağlamak adına elzemdir. Bazı ilk ve orta öğretim kurumlarında özel eğitim sınıfları üst katlarda bulunmaktadır. Bu durum, özellikle teneffüs ve etkinlik saatlerinde özel eğitim sınıfındaki çocukların okul içi sosyal hayata karışımını olumsuz etkilemektedir. Bu sınıfların binanın zemin katında ve girişe yakın bir konumda bulunması, hem özel eğitim sınıfındaki çocukların bahçeye çıkışını ve sınıfa girişini kolaylaştırmakta hem de diğer öğrencilerin sürekli olarak özel eğitim sınıfının önünden geçmesini sağlamaktadır. Bu sayede eğitim kurumu içindeki sosyal hayat, bir bakıma özel eğitim sınıfındaki çocukların önüne serilmektedir.

Özel eğitim ihtiyacı, yalnızca örgün eğitimden ibaret olarak düşünülmemelidir. Çocukların gerek çocukluk gerekse erginlik dönemlerinde bağımsız bir yaşam sürebilmeleri ve topluma tam ve etkin bir şekilde katılabilmeleri ancak ve ancak

eğitim hakkının geniş yorumlanması ile mümkündür. Engelli çocuklar, örgün eğitimin yanı sıra bağımsız yaşam becerileri, özbakım, özel durum farkındalığı gibi pek çok konuda da eğitim almalı ve yine ihtiyaca göre bu süreçte çocukların bakım ve gözetiminden sorumlu kişiler de dahil edilmelidir. Tam bu noktada, yazımızın önceki paragraflarında yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı ile ilintili olduğunu belirttiğimiz habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri, bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Bu hizmetler, 5580 Sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu kapsamında açılan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla yerine getirilmektedir.

Kanunda yer alan tanıma göre özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi: "Özel eğitim gerektiren bireylerin konuşma ve dil gelişim güçlüğü, ses bozuklukları, zihinsel, fiziksel, duysal, sosyal, duygusal veya davranış problemlerini ortadan kaldırmak ya da etkilerini en az seviyeye indirmek, yeteneklerini yeniden en üst seviyeye çıkarmak, temel öz bakım becerilerini ve bağımsız yaşam becerilerini geliştirmek ve topluma uyumlarını sağlamak amacıyla faaliyet gösteren özel öğretim kurumlarını," ifade etmektedir (m.2(k)). Bu merkezlerde verilen eğitim hizmetlerinin amacı ise Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim¹ Kurumları Yönetmeliğinin 5. maddesinde özetle: "Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ... hayata hazırlanmasını; toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kurabilen, iş birliği içinde çalışabilen ve çevresine uyum sağlayabilen üretici bireyler olarak yetişmelerini; ... var olan yeteneklerinin en üst seviyeye çıkarılması ve topluma tam katılımlarının sağlanması, temel öz bakım becerilerinin, bağımsız yaşam ve mesleki becerilerinin geliştirilmesini sağlamak için destek eğitimi çalışmaları yapmaktır." şeklinde açıklanmıştır.

Yönetmeliğin 22. maddesinin 2. fıkrası: "Özel eğitim okulunun özel eğitim ve rehabilitasyon birimi ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, Hazine ve Maliye Bakanlığı^{inca} belirlenen destek eğitim tutarı karşılığı bir aylık sürede verecekleri 8 saat bireysel ve/veya 4 saat grup eğitimi için ders ücreti belirlemezler. Ancak, velinin isteği üzerine özel eğitim ihtiyacı olan bireye daha fazla ders verilmesi durumunda, bu derslere ilişkin ücret Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği hükümlerine göre belirlenir." şeklinde düzenlenmiştir. Bu fıkra hükmüne göre özel eğitim ihtiyacı olan bir çocuğun özel eğitim rehabilitasyon hizmeti kapsamında ücretsiz olarak yararlanabileceği eğitim süresi, bir ay için bireysel olarak 8 saat ve grup olarak 4 saat olmak üzere 12 saat ile

¹ Mevzuatımızda her ikisi de 5580 sayılı kanun doğrultusunda düzenlenen ve isimleri çok benzer olan "Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği" ve "Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği" olmak üzere iki farklı yönetmelik mevcuttur.

sınırlı tutulmuştur. Yönetmelikte yer alan "saat" kavramı, 60 dakikanın karşılığı olan süreyi değil, ders saatini ifade etmektedir. Bir ders ise en az 40 dakikalık bireysel veya grup eğitim süresine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla özel eğitim ihtiyacı olan bir çocuğun ücretsiz olarak yararlanabileceği özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti süresi, bir aylık süre içinde 480 dakika ile sınırlıdır. Bu noktada Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 23. maddesinin özellikle 2. ve 3. fıkralarında yer alan düzenlemeleri tekrar hatırlamakta fayda vardır. Söz konusu düzenlemelerde özetle; taraf devletlerin çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanıdığı, yapılması öngörülen yardımların olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanacağı ifade edilmiş; bu yardımın amaçları arasında çocuğun "rehabilitasyon hizmetlerinden etkin olarak yararlanması" hususu da sayılmıştır. Ulusal mevzuatımız ise özel eğitim ihtiyacı olan çocuklara 8'i bireysel, 4'ü grup ders saati olmak üzere aylık toplam 12 ders saatini (480 dakikayı) ücretsiz olarak sunmaktadır. Çocuğun özel durumu nedeniyle grup derslerine katılamıyor olması halinde ise söz konusu çocuk, aylık yalnızca 8 ders saati (320 dakika) ile yetinmek durumunda kalmaktadır. Bu süreler, rehabilitasyondan beklenen faydaya ulaşmak için yeterli olmaktan son derece uzaktır.

Eğitim hakkını geniş yorumlarken çocuğun temel yaşam becerilerinin yanında yetenekleri ve ilgi alanları da mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 31. maddesinde de belirtildiği üzere dinlenmek, boş zaman değerlendirmek, oynamak, yaşına uygun etkinliklerde bulunmak, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılmak, her çocuğun hakkıdır. Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 24. maddesi uyarınca, engelli bireylere tanınan eğitim hakkının hedeflerinden biri de engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanmasıdır (f.I(b)). 30. maddede de engelli bireylerin "kültürel yaşama, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım" hakları ele alınmış ve bireylerin bu haklardan yararlanmasını sağlamak için taraf devletlere yüklenen sorumluluklar sıralanmıştır. Bu maddeye göre "engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dahil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak" taraf devletlerin sorumlulukları arasındadır (f.V(d)). Ulusal mevzuatımızda ise Engelliler Hakkında Kanunda destek ve bakım hizmetlerinin sunumunda kişinin sosyal, kültürel ve manevi ihtiyaçlarının dikkate alınacağı ifade edilmiştir. (m.6). Aynı kanunun 15. maddesinde: "Engellilerin her türlü eğitim, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kabartma yazılı, sesli, elektronik kitap; alt yazılı, işaret dili tercümesi ve sesli betimlemeli film ve benzeri materyal temin edilmesine ilişkin gerekli işlemler Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca yü-

rütülür.” (f.VII) şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Ancak söz konusu ulusal ve uluslararası düzenlemelerin kurumlar ve sahadaki uygulayıcılar tarafından dar yorumlandığını, çoğu açıdan ilkesel bazlı olmaktan öteye geçemediğini, özellikle çocukların ilgi alanlarının ve yeteneklerinin keşfedilmesi, kültür, sanat ve spor faaliyetleri ile iç içe olmaları gibi konularda bir sistem ve uygulama bütünlüğü sağlanmadığını görmekte; adını ulusal veya uluslararası arenada duyurmuş olan sanatçıların ve sporcuların çocukluk hikayelerini dinlediğimizde çoğunlukla kişisel çabaları ve ailelerinin ya da duyarlı sosyal çevrelerinin desteği ile fark edildiklerini beyan ettiklerini işitmekteyiz. Merkeze bağlı taşra teşkilatları ve yerel yönetimler tarafından zaman zaman saha taramaları yapılsa da bu taramalar, ilgili kurum yöneticilerinin ve çalışanlarının bireysel inisiyatifleri ile yürütülmekten ve bölgesel bazlı olmaktan öteye geçememektedir.

Engelli çocuklara Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 31. maddesi ve Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 30. maddesi ile tanınan haklara, erişilebilirlik ilkesi penceresinden de bir bakış atmakta fayda vardır. Engelliler Hakkında Kanunun Geçici 2. maddesine yazımızın önceki paragraflarında değinilmiştir. İlgili maddede sayılan yerler arasında açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları da bulunmaktadır. Günümüzde söz konusu alanlarla ilgili engelli çocukların erişim şikayetleri devam etmektedir. Özellikle çocuk oyun parkları konusunda yerel yönetimlerin bazı iyiniyetli girişimleri olsa da engelli çocukların sosyal hayata tam katılımlarından söz edebilmek için yalnızca belli başlı parkların değil, tüm oyun parklarının, tüm çocuklar için erişilebilir olması sağlanmalı, dolayısıyla erişilebilirlik ilkesi ile birlikte ayrımcılık yasağı da göz ardı edilmemelidir.

Sosyal hayata katılımdan söz ederken çocuğu tek özne olarak kabul etmek isabetli olmayacaktır. Çocuk, sosyal çevre ile ne kadar etkileşim halinde olaksa sosyal çevre de çocuk ile bir o kadar etkileşim halinde olacaktır. Bu noktada sosyal hayatın diğer özneleri olan aileye ve topluma da değinmek gerekir.

Her çocuk için sosyal hayat, doğumla birlikte aile içinde başlar. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 9. maddesi, çocuğun anne ve babasıyla beraber yaşama ve onlarla kişisel ilişki kurma hakkını güvence altına almıştır. Kötü muamele ve ihmal gibi durumlar, aynı maddede istisna olarak düzenlenmiş ve çocuğun yüksek yararı gereği ebeveynlerinden ayrılmasına karar verilebileceği ifade edilmiştir. Engelli çocukların özel durumları nedeniyle ihmal veya terk edilmeleri, zaman zaman karşılaşılan bir durumdur. Genellikle çocuğun özel durumunu kabullenemeyen veya çocuğa nasıl bakacaklarını bilemeyen ya da maddi ve manevi gücü kendilerinde bulamayan aileler, en nihayetinde çocuktan vazgeç-

me refleksi göstermektedir.

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 23. maddesi, hane ve aile hayatına saygı hakkına ilişkindir. İlgili maddenin 3. fıkrası ve devamındaki hükümler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 9. maddesini pekiştirmekte ve engelli çocuklar yönünden detaylandırmaktadır. Bu düzenlemelere göre:

"3. Taraf Devletler, engelli çocukların aile yaşamlarıyla ilgili olarak diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını sağlar. Taraf Devletler bu hakları yaşama geçirmek ve engelli çocukların saklanması, terk edilmesi, ihmal edilmesi ve ayrı tutulmasının önüne geçmek üzere engelli çocuklara ve ailelerine erken ve kapsamlı bilgi, hizmet ve destek sunar." denilmektedir.

4. Taraf Devletler, bir çocuğun ailesinin istemi olmadan ailesinden ayrılmasını sağlar. Bunun istisnası yargısal denetime tabi yetkili mercilerin çocuğun üstün yararı gereğince ailesinden ayrılmasının gerekli olduğuna uygulanan yasa ve usuller uyarınca karar vermesidir. Hiçbir koşulda çocuğun veya ebeveynlerinden biri ya da hepsinin engelli olması nedeniyle çocuk anne ve babasından ayrı tutulamaz.

5. Taraf Devletler, engelli çocuğun çekirdek ailesinin çocuğa bakamaması durumunda, çocuğa geniş anlamda aile üyeleri, bunun mümkün olmadığı takdirde aile ortamını sağlayacak bir sosyal çevrede alternatif bakım sağlanması için her türlü çabayı göstermeyi taahhüt eder."

Engelliler Hakkında Kanunun 4. maddesinde engellilere yönelik hizmetlerin sunumunda aile bütünlüğünün korunması, engeli olan çocuklara yönelik hizmetlerde çocuğun üstün yararının gözetilmesi ve engellilere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumu süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması, esas olarak düzenlenmiştir (m.4(f, g, i)). Söz konusu esaslar doğrultusunda yine aynı kanunda; destek ve bakım hizmetlerinin sunumunda kişinin ihtiyaçlarının ailesi de gözetilerek dikkate alınacağı (m.6); rehabilitasyon ve rehabilitasyonun her aşamasında engelli ve ailesinin aktif ve etkin katılımının sağlanacağı (m.10); eğitsel değerlendirmenin her aşamasında ailenin bilgilendirilerek görüşünün alınacağı ve sürece katılımının sağlanacağı (m.16) ifade edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde aile eğitiminin tanımına yer verilmiştir (m.3/l(a)). Bu tanıma göre aile eğitimi; bireyin eğitim sürecine doğrudan katılan bireylere engel ve yetersizliğe ilişkin bilgi verme, yasal hak ve sorumluluklarını bildirme, psikolojik danışma ve rehberlik çalışma-

ları yapma, özel eğitim ihtiyacı olan bireyin özel eğitime ilişkin gereksinimlerini belirleyerek ailelerin eğitime aktif katılımlarını arttırmaya yönelik yapılan çalışmaların tümünü ifade etmektedir.

Mevzuattaki düzenleme uyarınca özel eğitim okulları ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen aile eğitimi çalışmalarına katılmak, eğitim verdiği bireylerin ailelerine yönelik aile eğitim çalışmalarını psikolog veya rehber öğretmen, psikolojik danışman ya da sosyal hizmet uzmanıyla birlikte planlamak ve yürütmek, çeşitli uzmanlık ve özel eğitim alanlarında görevlendirilen uzman öğreticilerin ve okul öncesi öğretmenlerinin ortak görevidir. Bu ortak görevin yanında bazı uzmanlık alanlarının farklı görevleri de mevcuttur.

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin gelişim ve eğitimini izlemek, beklenen gelişimi gösteremeyenler için ilgili meslek elemanlarıyla iş birliği yapmak, alanıyla ilgili konularda ailelere ve öğretmenlere rehberlik etmek; çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenleri ile uzman öğretici kadrosunda görev yapan çocuk gelişimcilerinin görevidir.

Uzman öğretici kadrosunda görev yapan fizyoterapistler; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ortez ya da yardımcı cihazının tayininde bireyi ve aileyi bilgilendirmekle ve bireyin gelişen aşamalarından ve doktor kontrollerinden okul veya eğitim kurumu müdürünü ve aileyi bilgilendirmekle yükümlüdür.

Uzman öğretici kadrosunda görev yapan dil ve konuşma bozuklukları uzmanlarının, dil ve konuşma terapistlerinin, dil ve konuşma pataloglarının veya odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanlarının sorumluluğu; dil ve konuşma güçlüğü olan bireyin ailesinin eğitimi çalışmalarında yer almak ve uygulamalara katılmaktır.

Rehber öğretmenler, psikolojik danışmanlar ve uzman öğretici kadrosunda görev yapan psikologlar, geniş bir sorumluluk alanına sahiptir. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin yaşadıkları problem ve güçlüklerin çözümünde diğer eğitim personeli, bireyin ailesiyle iş birliği içinde çalışmalar geliştirmek ve yürütmek; bu uzmanların görevidir. Ayrıca bu bireylerin ailelerine yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürütmek veya psikolojik yardım alabilecekleri kurum ya da kuruluşlara yönlendirmek de yine söz konusu uzmanların sorumlulukları arasındadır. Aile eğitimi çalışmalarında alanı ile ilgili konularda yer almalarının ve uygulamaya katılmalarının yanı sıra ailelere, bireylere, sınıf öğretmenlerine ve diğer kurum personeline yönelik hizmet alanına uygun, toplantı, konferans ve seminer gibi hizmet içi eğitim planı hazırlamak ve uygulamak da bu uzmanların yerine getirmesi gereken görevler arasında sayılmıştır. Bu noktada rehber

öğretmenlerin yalnızca engelli çocuğun ve ailesinin desteklenmesinde değil, aynı zamanda toplumun bilinçlendirilmesinde de kilit rol oynadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Sosyal hizmet uzmanları ve sosyal çalışmacılar; özel eğitim ihtiyacı olan birey ve ailelerine yönelik sorunların çözümü için mesleki çalışmalarda bulunmak, rapor düzenlemek ve bunlarla ilgili işlemleri yürütmekle yükümlüdür. Merkezin amacı, işleyişi ve sunulan hizmetleri bireylere, ailelere ve topluma tanıtmak, özel eğitim ihtiyacı olan birey ve ailesinin faydalanabileceği hizmet kaynakları hakkında bilgi vermek, bireylerin ailelerinin, aile eğitimlerine katılımını sağlamak ve bireylerin devam ettikleri merkezdeki eğitim personeli ile bireyin ailesinin iş birliğini artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmak da sosyal hizmet uzmanlarından ve sosyal çalışmacılarından beklenen diğer görevlerdir.

Uluslararası sözleşmeler ve ulusal düzenlemelerimiz incelendiğinde engelli çocukların tek başlarına değil, aileleriyle birlikte özne olarak kabul edildiği açıkça ortadadır. Uygulamaya yönelik deneyimlere kulak verdiğimizde ise tablonun istenen noktadan bir hayli uzak olduğu dikkatimizi çekmektedir. Doğuştan veya çocuk yaşta sonradan engelli olan bireyler, çocukluklarında yaşadıkları deneyimleri paylaşırken yeterli düzeyde rehberlik hizmeti alamadıklarından yakınmakta, kendilerinin ve ailelerinin özel durumlarına ilişkin yeterince bilinçlendirilmediklerini dile getirmekte; psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin uzun aralıklarla ve yalnızca kendilerine verildiğini, mevcut haliyle işlevsel olmadığını belirtmektedirler. Yine kişisel deneyimlerinden yola çıkarak özel eğitim okulları ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki nitelikli uzman eksikliğinden söz etmekte, kurum ve uzman sayısının artırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Alanda çalışan profesyoneller de benzer bir görüşle sayıca yetersiz kaldıklarını ve herkese yetişmekte zorlandıklarını dile getirmektedirler.

Engelli bir çocuğun temel hak ve özgürlüklerden eşit bir şekilde yararlanmasında ve sosyal hayata katılımında birinci derece destekçisinin çocuğun ailesi olduğu unutulmamalı, dolayısıyla aile, mutlaka yeterli düzeyde bilinçlendirilmeli ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden hem çocuk hem de ailesi etkin bir biçimde yararlanmalıdır. Bu noktada aile kavramı, yalnızca çocuğa bakmakla yükümlü kişilerden ibaret düşünülmemelidir. Engelli çocuğun kardeşleri de psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden yararlandırılmalı ve olgunluk düzeyi izin verdiği ölçüde aile eğitimine dahil edilmelidir. Yine bu sırada kardeşlerin aile içindeki konumu da gözden geçirilmelidir. Zira çocuğun üstün yararı ilkesi, her çocuk için ayrıca değerlendirilmesi gereken bir ilkedir. Bir çocuğun üstün yararı, diğerine tercih edilmemelidir; engelli çocuğun hayata

hazırlanması için sarf edilen çaba sırasında kardeşlerinin ihmal edilip edilmedikleri veya engelli çocuğa karşı aşırı sorumluluk altına girip girmedikleri de mutlaka irdelenmeli ve gerekli görüldüğü takdirde ebeveynlere ya da çocuklara bakmakla yükümlü diğer yetişkinlere bu konularda ayrıca danışmanlık verilmelidir.

Engelli çocukların toplumla olan etkileşimlerinde yaşadıkları en büyük mağduriyet, özel durumları nedeniyle damgalanmaları ve dışlanmalarıdır. Bu durum, çocuğun kendini sosyal hayattan soyutlamasına varan sonuçları beraberinde getirmektedir. Özellikle çocuklar arasında özel durum üzerinden yaşanan akran zorbalığı, disiplinler arası iş birliği ile ele alınması gereken, oldukça hassas bir konudur. Ancak çocukları özel durumları nedeniyle damgalayan ve dışlayanlar, ne yazık ki akranları ile sınırlı değildir. Akranlarının aileleri, okuduğu okulda görev yapan öğretmenleri, idareciler ve sokakta karşılaştığı diğer yetişkinler de zaman zaman bu tavrı ortaya koymaktadır. Hatta çocuğun özel durumu nedeniyle ailesi de damgalanmakta ve dışlanmakta, zaman içinde aile dahi sosyal hayattan kaçınma refleksi gösterebilmektedir.

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 8. maddesi, "bilinçlendirme" başlığını taşımaktadır. Bu maddeye göre toplumun her kesiminde engellilere yönelik bilinci arttırmak, yaşamın her alanında engellilere yönelen ayrımcı davranışlarla mücadele etmek, engelli bireylerin kapasiteleri ve katkılarına ilişkin bilinç yaratmak, taraf devletlerin amaçları arasındadır. Bu amaca yönelik tedbirler ise maddenin 2. fıkrasında sayılmıştır. Erken yaştan itibaren tüm çocukların eğitim sisteminin her aşamasında engelli bireylerin insan haklarına saygıyla yaklaşmasını teşvik etmek; konumuz itibarıyla bizi yakından ilgilendirmektedir.

Önceki paragraflarda detaylıca değinmiş olduğumuz kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları, engelli çocuğun eğitim hakkına erişiminin yanı sıra toplumsal bilinçlendirme adına da önemli ve etkili bir uygulamadır. Bu uygulama, çocukların küçük yaşlardan itibaren birbirlerinin ihtiyaçlarına dair fikir sahibi olmalarına ve empati kurmalarına yardımcı olmaktadır.

Toplumsal bilinçlendirme konusunda en büyük görev; resmi kurumlara, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Bu konuda yapılan eğitim, çalıştay, konferans vb. etkinliklerde baroların ve avukatların bilgi ve görüşlerinden faydalanılması, engelli çocukların ve ailelerinin haklarını ve özgürlüklerini doğru bir şekilde tanımalarına ve bunlardan etkin bir şekilde yararlanmalarına yardımcı olacaktır. Bütün kurum ve kuruluşların, toplumsal bilinçlendirme faaliyetlerinde birbirlerini desteklemesi ve dayanışma içinde ol-

maları, verimli sonuçlar elde edilebilmesi adına kıymetlidir.

Engelli çocukların ilgi alanlarının ve yeteneklerinin tespiti hususunda yapmış olduğumuz değerlendirmeler, toplumsal bilinçlendirme faaliyetleri için de geçerlidir. Söz konusu faaliyetler de kurum çalışanlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve barolara bağlı merkez ve komisyonların bireysel çabaları ile yürütölmekte, bölgesel kalmakta, süreklilik kazanamamakta ve yaygınlaşamamaktadır.

Engelli çocukların sosyal hayata katılım hakkı, yekpare bir düzenlemeye sahip değildir. Sosyal hayata katılımın sağlanması için çocuk haklarına ve engelli haklarına ilişkin pek çok ilkenin ve mevzuat hükmünün, disiplinler arası planlamalar ve yetkin uygulayıcılar eşliğinde, bütünleşik bir sistem halinde işlemesi gerekir. Uygulamada engelli çocuklar ve aileleri ile alanda çalışan profesyonellerin büyük bir kısmı, bütünleşik bir yapının var olmadığından söz etmekte ve bu durumdan en çok engelli çocukların zarar gördüğünü ifade etmektedir. Örneğin yerel yönetimler, hizmet sınırları içinde ikamet eden engelli çocuklarla ilgili Sağlık Bakanlığından, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından veya Milli Eğitim Bakanlığından bilgi almak istediklerinde KVKK ile karşılaşmakta, bilgi alamadıkları için de uygun hizmeti, yararlanması gereken çocuğa ulaştıramamaktadır. Başka bir örnek ise engelli çocuklar ve aileleri üzerinden verilebilir. Çocuklar ve aileler, her bir temel hak ve özgürlüğe eşit bir şekilde ulaşabilmek için birçok kurumla defalarca kez irtibata geçmek durumunda kalmakta ve bu da erişilebilirliğe dair sorunları beraberinde getirmektedir.

Baroların ve avukatların, sistemin işleyişinde önemli bir yere sahip olduğu kuşkusuzdur. Haklar ve özgürlükler bütününden oluşan bu sistemin olması gerektiği gibi işlemediği veya bir çocuğun sistemin dışında kaldığı fark edildiğinde, sisteme en hızlı ve etkin şekilde işlerlik kazandırmak, hak savunucuları olarak biz avukatların görevidir. Çocuğun temel haklara erişimine ve sosyal hayata katılımına engel olan nedenlerin ortadan kaldırılması adına ulusal ve uluslararası mevzuat doğrultusunda ilgili kurum ve kuruluşlara başvurmak, yapılması gereken ilk eylemdir. Bunun yanında denetim mekanizmalarını harekete geçirmek üzere Kamu Denetçiliği Kurumu, TİHEK, CİMER vb. organlara şikâyet başvurusunda bulunulabilir. Çocuğun mağduriyetinin giderilmesi için gerekli adımların atılması, yargı yolu ile de sağlanabilir. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması, çocuk hâkimliğinden veya yargılama usulüne uygun olarak mahkemelerden talep edilebilir. Söz konusu tedbirlerin geniş yorumlanması gerektiği ve tedbirin içeriği hakkında karar mercilerine serbestlik tanındığı, danışmanlık tedbirinin çocukla birlikte veya çocuktan ayrı olarak çocuğun ailesine de verilebileceği unutulmamalıdır.

Unutulmaması gereken bir diğer husus, Çocuk Koruma Kanununun 7. maddesi uyarınca, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının “re’sen” çocuk hâkimi tarafından alınabileceği düzenlemesidir. Dolayısıyla korunma ihtiyacı olan bir çocukla ilgili olarak “herkes” çocuk hakimliğinden tedbir talebinde bulunabilir. Olağan kanun yollarından sonuç alınamaması durumunda AYM, AİHM, BM Çocuk Hakları Komitesi ve BM Engelli Hakları Komitesi gibi merciler, diğer başvuru seçenekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bursa Barosu Çocuk Hakları Merkezi ve Bursa Barosu Engelli Hakları Komisyonu, engelli çocukların temel hak ve özgürlüklere erişimi ve sosyal hayata katılımı adına faaliyetlerini sürdürmektedir. Hak savunuculuğu ve mesleki dayanışma adına hem avukatların hem de vatandaşların merkez ve komisyonlarla iletişime geçebileceğini hatırlatmak isteriz.

N.Ç. v. TÜRKİYE KARARI IŞIĞINDA ÇOCUKLARIN CİNSEL İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI:

AİHS M.3 ve M.8 KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Av. Beyza Aydın

DAVANIN ESASI

Başvuran N.Ç., ulusal kimlik belgesine göre, 2 Ocak 1990 tarihinde doğmuş olup 2 Temmuz 2002 tarihinde E.A. ve T.T. isimli iki kadının zorlamasıyla fuhşa sürüklenmiştir. Bu olayın üzerine N.Ç., 8 Ocak 2003 tarihinde babasıyla beraber Mardin Emniyet Müdürlüğüne başvurarak kendisini fuhşa zorlayan E.A, T.T. ve cinsel ilişkiye girmeye zorlandığı erkeklerden şikayetçi olmuştur. Savcılık tarafından işbu şikayete ilişkin olarak soruşturma yürütülmüş olup başvuranın 8 , 13 ve 19 Ocak 2003 tarihlerinde hukuki yardım sağlanmaksızın polisler tarafından ifadesi alınmıştır. Alınan bu ifadelerle beraber şüpheli sayısı yirmi sekize ulaşmıştır.

Başvuranın, soruşturma süreci içerisinde 13 Ocak 2003 tarihinde alınan sağlık raporunda kızlık zarında delinme ve kronik anal ilişki belirtileri bulunmuş olup aynı gün düzenlenen ikinci raporda nörolojik verileri normal bulunmuştur. Başvuran hakkında yapılan radyolojik inceleme sonucunda 16 Ocak 2003 tarihli sağlık raporunda biyolojik yaşının 14 yıl 11 ay olduğu tespit edilmiştir. Bu hususlar çerçevesinde farklı mahkemelerin sorgu hakimleri tarafından 14 ve 21 Ocak 2003 tarihlerinde 27 şüpheli hakkında tutuklama kararı verilmiştir.

Savcılık tarafından 20 Ocak 2003 tarihinde, o tarihte yürürlükte bulunan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu hükümlerine dayanılarak bir iddianame düzenlenmiştir. Söz konusu iddianamede, on beş yaşın altındaki bir kız çocuğuna yönelik cinsel saldırı, şehvet saikiyle zorla alıkoyma, fuhşa teşvik ve zorla alıkoyma suçlarından toplam 28 şüpheli hakkında kamu davası açılmıştır. Yargılama süreci boyunca dört kişi daha sanık sıfatıyla dosyaya dâhil edilmiştir. Başvuran, ebeveynleri ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak Çocuk Esirgeme Kurumu ceza davasına müdahil taraf olarak katılmıştır. Yargılama süreci içerisinde davanın hassas niteliği dikkate alınarak duruşmaların aleniliği ilkesine sınırlama getirilmiş olup duruşma salonuna halkın erişimi kısıtlanmıştır.

Kovuşturma aşamasında Adli Tıp Kurumundan ve Mardin Devlet Hastanesinden birçok defa sağlık raporu alınmıştır. Bunlar: 28 Ocak 2003, 3 Şubat 2003, 9 Mayıs 2003, 28 Mayıs 2003, 3 Aralık 2003, 31 Aralık 2004, 9 Ağustos 2005, 14 Aralık 2005 tarihli raporlardır. Bu raporların ortak özelliği olarak; vajinal morfolojinin uygun olmadığı ve kızkık zarının bozulmamış olduğu belirtilerek vajinal penetrasyonun gerçekleşmediği, muayenenin geç yapıldığı gerekçesiyle anal ilişkinin kesin olarak gerçekleştiğinin tıbben kanıtlanamadığı, inceleme tarihinde yaklaşık 16 yaşında olduğu olayların geçtiği dönemde 15 yaşını doldurmamış olduğu, herhangi bir psikiyatrik bozukluk yaşamadığı, olaylara itiraz edebilecek ve durumu anlayabilecek yeterli zihinsel gelişime sahip olduğu şeklindedir. 9 Ağustos 2005 ve 14 Aralık 2005 tarihli psikiyatri raporlarına göre ise iki kere intihara teşebbüs ettiği ve kronik travma sonrası stres bozukluğu yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Başvuran tarafından İstanbul Çocuk Esirgeme Kurumunda iken dört bağırsak ve anüs ameliyatı geçirdiği dile getirilmiştir.

Dosyaya ilişkin duruşmalar Mardin Ağır Ceza Mahkemesinde görülmüş olup davanın hassas niteliği dikkate alınarak duruşma salonuna vatandaşlar alınmamıştır. Duruşma sırasında olgusal ayrıntılar üzerinde tartışma yürütülmüş olup bu nedenle başvuranın avukatları ve bizzat başvuranın babası, davanın uygun şekilde görülmesi için babanın duruşmadan çıkarılmasını talep etmişler ve bu talep hâkimler tarafından kabul edilmiştir. Duruşma esnasında başvuran N.Ç., sanıklar ve avukatları önünde ayrıntılı olarak, ırza geçme, iki kadın E.A. ve T.T. tarafından aldığı tehditler, darbeler ve ayrıca diğer sanıkların farklı eylemleri konusunda olaylara ilişkin kendi anlatımını sunmuştur. Mahkeme tarafından olayların meydana gelişine ilişkin birçok sorgulama gerçekleştirilmiş olup en önemli detay ise başvuranın, sanıklarla cinsel ilişkide bulunduğu pozisyonları göstermek durumunda kalmış olmasıdır.

Başvuran, yargılama süreci içerisinde sanık yakınları tarafından tehdit ve baskı

görmüş olup bu sebeple başvuranın avukatları tarafından 24 Mart 2003 tarihinde, mahkemeden davanın başka bir bölgede görülmesini talep edilmiştir. Aynı zamanda suçun organize bir çete tarafından işlenmesi ve şüpheliler arasında devlet memurları bulunması sebebiyle dosyanın ihtisas mahkemesine gönderilmesi talep edilmiştir. Ancak bu durum mahkeme tarafından reddedilmiş olup öte yandan altı sanığın serbest bırakılması kararı verilmiştir. Aynı gün duruşmadan sonra adliye çıkışında bazı sanık yakınları tarafından başvuran ve avukatlarına karşı saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu sebeplerle başvuran avukatları tarafından koruma tedbiri talep edilmiş olup yaşanan bu duruma rağmen mahkeme tarafından bu talep yanıtı bırakılmıştır. Bu durumun akabinde başvuran temsilcileri, İnsan Hakları Derneği Başkanını arayıp durumu bildirmiştir. Bunun üzerine dernek başkanı Mardin Valisiyle temas kurmuş olup valilik, polis yollayarak ilgililerin şehir dışına gönderilmesi için eşlik etmiştir.

Yaşanan gelişmeler üzerine başvuranın avukatları tarafından 14 Mayıs 2003 tarihinde güvenlik nedeniyle davanın başka bir bölgede görülmesi talep edilmiş olup bu talep mahkeme tarafından reddedilmiştir. Ayrıca duruşma esnasında 16 sanık tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştır. 12 Mayıs 2004 tarihli duruşmada başvuran bir psikolog eşliğinde Bakırköy Ağır Ceza Mahkemesi aracılığıyla istinabe yoluyla dinlenmiştir. 29 Haziran 2005 tarihinde başvuran vekilleri tarafından, sanık yakınlarının kendilerine yönelik tehdit ve hakaret içeren eylemlerde bulundukları iddiasıyla şikâyetle bulunulmuş; ancak söz konusu şikâyet, Cumhuriyet savcılığı tarafından kovuşturmaya yer olmadığına dair karar (KYOK) ile sonuçlandırılmıştır. 01 Haziran 2010 tarihinde, iki sanık yönünden yürütülen yargılama, cezai ehliyetlerinin tespitine yönelik sağlık raporunun gerekli olduğu gerekçesiyle tefrik edilmiştir. 28 Eylül 2010 tarihli duruşmada çocuğun ırzına geçme suçlamasından delil yetersizliği sebebiyle üç kişi hakkında beraat kararı verilmiştir.

Mahkeme tarafından cinsel eylemler sırasında başvuranın bulunduğu her bölge için "şehvet hissi nedeniyle zorla alıkoyma" suçlamasıyla ilgili olarak, bu olaylar yeniden değerlendirilmiş olup başvuranın söz konusu yerlerde kalmak için rızasının alındığı kanaatine varılmıştır. Mahkeme tarafından rıza ile alıkoyma için azami cezai zaman aşımı süresi yedi yıl altı ay olarak kaydedilmiş olup bu sürenin geçmesi nedeniyle bütün sanıklar hakkında suçlamanın bu kısmının kayıttan düşürülmesine karar verilmiştir. Mahkeme tarafından üç sanık hakkında fuhşa teşvik suçlamasıyla ilgili olarak cezai zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle suçlamanın bu kısmının düşürülmesine karar verilmiştir. Mahkeme tarafından sanıklara mülga 765 s. Kanun uygulanmış olup "15 yaşından küçük bir çocu-

ğa yönelik cinsel eylemlerin 414. Maddeye göre suç teşkil ettiğini ancak hangi maddenin uygulanacağı konusunda mağdurun rızasının bulunup bulunmadığının tespit edilmesi” gerektiği belirtilmiştir. 28 Mayıs 2003 tarihli Adli Tıp Kurumu 4. İhtisas Dairesi’nin raporunda belirtildiği üzere “başvuranın eylemlerinin ahlaksız olduğunun farkında olduğunu ve ayrıca bu eylemlere direnmek için ruhsal gücünün bulunduğunu ” hususu mahkeme tarafından dikkate alınmıştır. Ayrıca mağdurun başlangıçta bazı sanıklarla cinsel ilişkiyi reddettiği ancak sonrasında kendi iradesiyle ilişkiye girdiği ve irade eksikliği bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle mahkeme tarafından sanıkların mağduru zorladığına yönelik yeterli delil bulunmadığı belirtilmiştir. Tehdit iddiaları bakımından ise mağdurun ailesine bilgi verilmesi yönündeki söylemlerin yargıtay içtihadı doğrultusunda suç kapsamında değerlendirilebilecek bir tehdit oluşturmadığı belirtilmiştir. Sonuç olarak mahkeme eylemlerin mülga 765 s. Kanun m.414/1 fıkrası kapsamında değerlendirilmesine karar vermiş ve bu doğrultuda cezalar tayin etmiştir. Yargıtay 19 Ekim 2011 tarihinde kararı kısmen onamış olup aynı kararlar birlikte başvurunu fuhuş yapmak için zorlayan E.A. ve T.T.’nin ırza geçme sırasında bölgede genellikle bulunduklarını ancak yerel mahkemenin bu sanıkların cezalarının arttırılması için bu unsuru dikkate almadığını tespit etmiştir. Ayrıca, bazı sanıkların ırza geçme eylemlerini tekrar etmelerinin yerel mahkeme tarafından dikkate alınmadığı belirtilmiş olup üç sanık hakkında fuhuşa teşvik suçlamasıyla ilgili olarak zamanaşımı tespiti bozulmuştur. Mardin Ağır Ceza Mahkemesi 16 Ocak 2013 tarihli kararıyla birlikte yargıtayın kısmen bozma kararına uymuştur. Yargıtay 15 Ocak 2014 tarihli kararıyla bazı ceza hesaplamalarını düzelterek kararı onamıştır.

BAŞVURANIN ŞİKAYETLERİ

Başvuran N.Ç. , AİHS 3, 6, 8 ve 13. maddelere dayanarak fuhuşa zorlanma şikâyetine ilişkin olarak yargılama süresince profesyonel bir destek almamasından, sanıklar ve yakınları tarafından aşağılanması ve bu kişilerce yargı makamları önünde açıkça tehdit edilmesinden şikâyet etmektedir. Bunun yanı sıra başvuran, iki suç isnadının zamanaşımına uğramasından ve sanıkların duruşmalar sırasında sergiledikleri tutum nedeniyle “iyi hâl” indirimi gibi ceza hafifletici mekanizmalardan yararlandırılmaları da başvuranın şikâyetleri arasında yer almaktadır.

M.3 İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI AÇISINDAN OLAYIN ANALİZİ

AİHS m.3’de “ Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.” şeklinde belirtilmiş olup buna göre işken-

ce, insanlık dışı muamele, aşağılayıcı ceza, insanlık dışı ceza, aşağılayıcı muamele yasaklanmıştır. Getirilen bu yasaklama kişinin beden bütünlüğünü ve bireyin sırf insan olması sebebiyle sahip olduğu insan onurunun korunmasının bir gereğidir. Bir olayda AİHS m.3'ün ihlal edilip edilmediğini belirleyebilmek için öncelikle AİHS m.3'de belirtilen koruma alanına bir müdahalenin mevcut olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Somut olayımızda başvuran N.Ç., birden fazla kez ifade vermiş olup verdiği bu ifadeler sırasında yanında bir uzman veya psikolog yer almamıştır. 25 Şubat 2003 tarihli ilk duruşmada başvuran, sanıklarla yüz yüze getirilmiş olup burada kendi ailesi ve sanıkların göz önünde maruz kaldığı tehdit ve darp eylemlerini anlatmak ve ayrıca sanıklarla gerçekleştirilen cinsel eylem sırasında hangi pozisyonlarda bulunduğunu göstermek durumunda kalmıştır. Başvuran, yargılama süreci boyunca basında sık yer almış olup bu durum ciddi bir şekilde aşağılanmasına yol açmıştır. Aynı zamanda sanık yakınları tarafından tehdit ve baskı görmüş olup buna ilişkin olarak mahkemeden koruma talebinde bulunduğu bu talep reddedilmiştir. 24 Mart 2003 tarihli duruşmanın ardından başvuran ve avukatları sanık yakınlarının saldırısına maruz kalmış olup buna ilişkin olarak polis yardımıyla oradan ayrılabilmişlerdir başvuran avukatları tarafından güvenlik gerekçeleriyle duruşma yerinin değiştirilmesine ilişkin art arda sunulan talepler mahkeme tarafından reddedilmiştir. Yargılama aşırı uzun sürmüş olup zorla alıkoyma ve fuhşa teşvik suçlamaları ceza zamanaşımı nedeniyle düşürülmüştür. On beş yaşından küçük birinin rızası kanuna göre dikkate alınmamasına rağmen somut olayda dikkate alınmış olup bir çocuğu zorla alıkoyma ve çocuğun ırzına geçme suçlamasında belirleyici olmuştur.

Devletin bir negatif yükümlülük olarak işkence ve kötü muamele yapmama yükümlülüğünün bulunmasının yanı sıra pozitif yükümlülük çerçevesinde bireyleri bu tür fiillere karşı koruma görevi de bulunmaktadır. Bu bağlamda pozitif yükümlülük olarak devlet, üçüncü kişilerin şiddet, istismar ve ihmeline karşı bireyleri korumakla yükümlüdür. AİHS m.3 bağlamında devletin sorumluluktan bahsedebilmek için gerçekleştirilen işkence veya kötü muamelelerin aynı zamanda AİHM tarafından belirlenen asgari ağırlık düzeyini aşması gerekmektedir. Mahkeme, asgari ağırlık düzeyini belirlerken birtakım kriterlere sahiptir. Bunlar muamelenin mağdur üzerinde yarattığı etki, mağdurun cinsiyeti, yaşı, sağlık durumu, olayın koşulları, gerçekleştirilen muamelenin süresidir.

Somut olayımızda mağdur on beş yaşın altında kendini koruyamayacak durumda bulunan bir çocuktur. Mağdura karşı gerçekleştirilen eylemler çok kişi tarafından ve süreklilik arz edecek niteliktedir. Soruşturma sürecinde başvura-

nın defalarca ifadesi alınmış olup bu ifadeler alınırken yanında uzman veya psikolog yer almamıştır, başvuranın ifadesi korunmasız bir şekilde dinlenerek ikincil mağduriyet yaratılmıştır. Ayrıca yargılama süreci uzun yıllar sürmüş olup mağdur bu süreçte basında da yer alarak aşağılanmalara maruz bırakılmıştır. Sanık yakınları tarafından defalarca tehdit ve baskı görmüş olup bu hususlara ilişkin mahkeme tarafından koruma tedbiri sağlanmamıştır. Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde AİHM tarafından belirtilen asgari ağırlık düzeyi aşılmıştır. Belirtmek gerekir ki 9 Ağustos 2005 ve 14 Aralık 2005 tarihli psikiyatri raporlarında da gösterildiği üzere başvuran N.Ç. yaşanan olaylar sebebiyle iki kere intihara teşebbüs etmiş ve travma sonrası kronik stres bozukluğu yaşamıştır. Bu durum da bize mağdurun insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kaldığını ve bunun sonucunda yaşamış olduğu etkiyi göstermektedir. AİHM içtihatlarında aşağılayıcı muamele, insan onuruna karşı ağır saldırıları içeren bir eylem olup mağdur üzerinde korku, üzüntü, utanma duyguları yaratan eylemler bu kapsamdadır.

İşkence ve kötü muamele yasağı kapsamında devletin pozitif yükümlülüğü söz konusu olup buna göre hukuki ve fiili tedbirler alması gerekmektedir. Devlet, bireyi üçüncü kişilerin fiziksel saldırılarına, cinsel saldırılarına karşı korumakla yükümlüdür. Özellikle çocuklar veya diğer korunmasız bireyler söz konusu olduğunda devlet tarafından etkin bir caydırıcılıkla hareket edilmesi gerekmektedir.

İşkence ve kötü muamele yasağı kapsamında devletin usuli yükümlülüğü de bulunmaktadır. Buna göre devlet, üçüncü kişilerin işkence ve kötü muamele eylemlerine ilişkin soruşturma yürütmekle yükümlüdür. Bir kimse AİHS m.3'e aykırı bir eyleme maruz kaldığına dair bir iddiada bulunduğu zaman yetkili makamlar bunu etkili bir şekilde soruşturmakla yükümlüdür. Devletin usuli yükümlülüğü beş ilke etrafında birleşmiş olup bunlar soruşturmanın başlatılması, soruşturma organlarının bağımsızlığı, soruşturmanın etkililiği, soruşturmanın makul özen ve hızla yapılması, soruşturmanın şeffaflığı, yaptırımın caydırıcılığı şeklindedir. Somut olayımızda yargılama başvuran ve avukatlarının davranışlarına atfedilemeyecek şekilde on bir yıl sürmüş olup bu süreçte Temmuz 2005 yılı ile Haziran 2010 yılları arasında atalet dönemi yaşanmıştır. Açıklanamayan çoklukta tıbbi muayene yapılmış olup bu husus da yargılama sürecinin aksamasına sebebiyet vermiştir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki bazı eylemler, uzun süren yargılama sebebiyle zamanasına uğrayabilir ya da yerel mahkeme tarafından orantısız olacak şekilde az cezaya hükmedilebilir ya da af çıkartılabilir. AİHM içtihatlarında belirtildiği

üzere “ceza davasının veya verilen cezanın zamanaşımına uğramaması etkili hukuk yolu bakımından çok büyük önem taşımaktadır.” Nitekim Somut olayımızda bütün sanıklar hakkında zorla alıkoyma suçlamasının ve bir sanık hakkında fuhşa teşvik suçlamasının ceza zamanaşımı nedeniyle düşürülmesi söz konusudur. Bu hususlar da bize devletin AİHS m.3 kapsamında usuli yükümlülüğünü ihlal ettiğini göstermektedir. Uzun süren yargılamalarda en önemli husus sürecin uzamasında başvuranın bir etkisinin var olup olmadığı hususu olup buna göre cevap hayırsa bu halde AİHS m.3 kapsamında incelemek gerekmektedir.

Sonuç olarak belirtmek isteriz ki somut olayımızda başvurucunun maruz kaldığı fiillerin niteliği, yoğunluğu ve sürekliliği değerlendirildiğinde AİHS m.3 kapsamında aranan asgari ağırlık düzeyinin açıkça aşıldığı görülmektedir. Özellikle mağdurun çocuk olması, çok sayıda kişi tarafından tekrarlanan eylemlere maruz bırakılması ve olayın psikolojik etkileri gözetildiğinde söz konusu muamele insanlık dışı ve aşağılayıcıdır. Bununla birlikte devletin bireyi üçüncü kişilerin fiziksel ve cinsel saldırılarına karşı koruma yükümlülüğü bulunmaktadır. Nitekim olayımızda bu husus ihlal edilmiş olup çocuğun üstün menfaati gözetilmeden gerekli uzman desteği sağlanmaksızın yargılama yürütülmüştür. Bu süreç başvuran üzerinde travmayı artıracak nitelikte olup başvuranın ikincil mağduriyetine sebep olmuştur. Başvuran ve avukatlarının etkisi olmadan yargılama sürecinin uzatılması, bazı suçlar bakımından zamanaşımının devreye girmesi hususları da gözetildiğinde AİHS m.3 kapsamında usuli yükümlülüğün de ihlali söz konusudur.

M.8 ÖZEL VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI AÇISINDAN OLAYIN ANALİZİ

AİHS m.8/1 “ Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.” şeklinde belirtilmiştir. Buna göre devletin bireylerin özel yaşamına, aile hayatına, haberleşme ve konut hakkına saygı gösterme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu saygı gösterme yükümlülüğü negatif bir yükümlülük olarak akla gelse de devletin pozitif ve usuli yükümlülüğü de söz konusudur. Buna göre devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında koruyucu tedbirler alması gerekmektedir. Özellikle söz konusu çocuklar ve diğer korunmasız bireyler olduğunda devletin etkili bir koruma tedbiri alması gerekmektedir. Türkiye’nin 1995 yılında taraf olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi m.34’de belirtildiği üzere “Taraf devletler çocuğu her türlü cinsel sömürü ve suistimale karşı korumakla yükümlüdür ve buna göre gerek ulusal gerekse ikili ve çok taraflı ilişkilerle gerekli tüm tedbirleri almak durumundadır.” Ayrıca Avrupa Konseyi 2006 tarihli Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararının 10. Maddesinde “yargılamanın bütün aşamalarında mağdurun fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün

korunması gerektiği” vurgulanmış ve devletlere tedbir alma önerisi getirilmiştir.

AİHS m.8 açısından bir ihlalin varlığının tespit edilebilmesi için dikkate alınması gereken ilk durum başvuruçunun şikayetinin AİHS m.8 kapsamında korunan haklardan olup olmadığı hususudur. Öncelikli olarak bu hususun tespitinin yapılması gerekmektedir. Somut olayımızda üçüncü kişiler tarafından başvuru N.Ç.’nin maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik saldırı gerçekleştirilmiştir. Kişinin maddi ve manevi yaşamına yönelik saldırılar özel yaşama müdahale içermektedir. Özel yaşam kavramı geniş bir terim olup içerisinde kişinin maddi manevi bütünlüğü, bedeni, fiziksel ve ruhsal varlığı, cinsel yaşamı, sağlığı gibi hususları barındırmaktadır. Bu durumda başvuru N.Ç.’nin AİHS m.8 kapsamında korunan hakkına yönelik bir müdahalenin varlığından bahsetmek gerekir. İhlalin varlığının tespiti açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer durum ise kamu makamlarının müdahalesinin olup olmadığı hususudur. Somut olayımızda kamu makamları tarafından doğrudan bir müdahale gerçekleştirilmemiştir. Ancak AİHS m.8 kapsamında devletin pozitif yükümlülüğü söz konusu olup bireyleri üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı korumakla yükümlüdür. Bu bağlamda devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemesi, özel hayata saygı hakkının ihlalini oluşturmaktadır. Somut olayımızda başvuru N.Ç.’nin maruz kaldığı ağır ve sistematik cinsel istismar, bedensel ve cinsel bütünlüğünü doğrudan etkileyerek AİHS m.8 kapsamında özel hayatın korunması gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Yukarıda açıklamış olduğumuz üzere devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında bireyleri üçüncü kişilerin cinsel saldırısına karşı korumakla yükümlüdür. Özellikle bu kişi çocuksa etkili koruma tedbirlerine başvurulması gerekmekte olup soruşturma sürecinin de titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Nitekim somut olayda devlet, koruma ve soruşturma sürecini yürütmekte yetersiz kalmış olup tekrarlayan tıbbi müdahaleler ve travmatik ifadelerle ikincil mağduriyet oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Somut olayın AİHS m.8 kapsamında değerlendirilmesinde üzerinde durulması gereken bir diğer önemli mesele ise başvuruçunun rızasının varlığı ve bu rızanın geçerliliği meselesidir. Yerel mahkeme tarafından somut olayda mülga 765 s. Ceza Kanunu m.414 uygulanmış olup buna göre ilk veya ikinci fıkrasının uygulanmasına karar verilmesi için başvuruçunun rızasının olup olmadığının tespit edilmesi gerekmiştir. Mülga 765 s. Kanun m.414 on beş yaşını bitirmeyen bir çocuğun ırzına geçme suçuna yönelik olup bu maddenin ikinci fıkrasında mağdura yönelik tehdit veya şiddet ya da eyleme direnmeye imkân vermeyen bir duruma sokacak hileli yollara başvurma durumuna bağlı olarak cezanın arttırılacağı

öngörülmüştür. Somut olayda 28 Mayıs 2003 tarihli Adli Tıp Kurumu ihtisas dairesinin raporuna göre "başvuran N.Ç. eylemlerinin ahlaksız olduğunun farkında olduğu ve bu eylemlere yönelik direnme gücüne sahip olduğu belirtilmiştir." Bu durumun haricinde yerel mahkeme tarafından başvuranın, sanıklardan bazılarıyla cinsel ilişkide bulunmayı reddettiği akabinde ise bu sanıklarla cinsel ilişkiye girdiğini ve bu eylemler için sanıkların zorladıklarını belirtmeye imkân veren hiçbir delilin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. İşbu sebeplerle yerel mahkeme tarafından rızanın var olduğu tespit edilerek mülga 765 s. Kanun m.414/1 hükmü somut olaya uygulanmıştır. AİHM tarafından "on beş yaşından küçük bir çocuğun rızasının bir yetişkinin rızasıyla eşdeğer tutulamayacağı belirtilmiş olup cinsel sömürü ve istismara ilişkin davalarda hiçbir durumda kabul edilebilir olmayacağı" belirtilmiştir. Ayrıca "bu türden durumlarda soruşturma ve sonuçları, her şeyden önce rızanın bulunmaması hususuyla ilgili olmalıdır" şeklinde belirtilmiştir. Yukarıda açıklamış olduğumuz üzere devletin AİHS m.8 kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülükleri özellikle çocuklar söz konusu olduğunda etkin bir şekilde uygulaması gerekmekte olup rıza kavramını failin lehine olacak şekilde geniş yorumlanmaması gerekmektedir. Aksi durumda AİHS m.8 bakımından ihlal doğacaktır.

Somut olayda tartışılması gereken bir diğer durum ise yerel mahkemenin, başvuranla cinsel ilişkiye girmek amacıyla başvuranın fuhuş yaptığını ailesine bildirmekle tehdit eden sanığa ilişkin değerlendirmesidir. Yerel mahkeme, yargıtay içtihatlarından hareket ederek bu durumun tehdit olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Atıf yaptığı yargıtay kararına göre " Tehdidi oluşturan unsurların, tehdidin ilgili kişinin faaliyetlerinden kaynaklanması halinde bir araya gelemeyeceği" şeklindedir. Yerel mahkeme tarafından bu hususa ilişkin dar bir değerlendirme yapılmış olup olayın ve mağdurun özellikleri dikkate alınmamıştır. AİHM tarafından "bir çocuğa yönelik cinsel sömürü ve tecavüz bağlamında mağdura karşı yöneltilen bir tehdit söz konusu olduğunda, bu türden bir benzetmenin yapılmasının kesinlikle kabul edilemez olduğu" şeklinde belirtilmiştir. Yerel mahkemenin yapmış olduğu değerlendirme mağdurun etkin korunmasını engellemekte olup devletin pozitif yükümlülüğüyle de bağdaşmamaktadır. Yerel mahkeme tarafından mülga 765 s. Kanun m.414/2'nin uygulanmaması için ciddi bir çaba sarf edildiği görülmekte olup olayların meydana geldiği dönemde başvuranın yaşı, fiziksel ve ruhsal gelişimi, içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında gerçekleştirilmesi gereken etkin koruma sağlanamamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Somut olayımızda AİHS m.3 ve m.8 kapsamında ihlaller söz konusu olup devlet tarafından etkili koruma tedbiri ve etkin bir soruşturma sağlanamamıştır. Olayı bir bütün halinde değerlendirdiğimizde başvuranın çocuk yaşıta olması, maruz kaldığı fiillerin niteliği ve yargılama sürecinin işleyişi dikkate alındığında devletin AİHS m.3 ve m.8 kapsamında bulunan yükümlülüklerini yerine getirmediği açıktır. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak AİHM tarafından m.3 ve m.8'e ilişkin ihlal tespit edilmiş olup manevi tazminata hükmedilmiştir.

KAYNAKÇA

- N.Ç. v. Türkiye, 09.02.2021, Başvuru No.40591/11. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- Doğru O., Nalbant A., 2013, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar (Cilt 1-2), Yargıtay Başkanlığı yayınları
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 1950
- Birleşmiş Milletler , 1989, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- Avrupa Konseyi, 14.06.2006, Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı

ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Av. Ebru Yıldız - Av. Şahikanur Altınışik

1. Giriş

Bir devletin asli unsurlarının neler olduğu farklı yaklaşımlarla ele alınmışsa da bugün genel kabul şu üç unsur etrafında hem fikirdir: millet, toprak ve iktidar. Devletlerin kurulurken bu üç unsura sahip olması gerektiği gibi, varlıklarını sürdürebilmeleri de yine bu üçüne bağlıdır¹. İşte çocuklar bu millet unsurunun tam kalbinde yer almaktadır. Zira hem milletin teminatı hem de geleceğini oluşturmaktadır. 2021 yılında her meslek lisesine Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM) açılmasıyla birlikte, "1 Milyon MESEM'li Çocuk" projesi kapsamında bugün sayıları 1,5 Milyonu bulan MESEM'li çocuklar sorunu giderek büyümektedir. Çocuğun ekonomik açıdan bir kaynak olarak değerlendirildiği, gelişiminin kısıtlandığı ve en temel haklarından mahrum bırakıldığı bir sistemde eğitimden ziyade ekonomik istismardan söz edilebilir². Bu kapsamda MESEM'lerin yapısı, hukuksal açıdan değerlendirmesi, yapısal risklerin ortaya konması ve ancak bunlar açıkça ortaya konduktan sonra konu hakkında yapılabileceklerin tartışılması uygun olacaktır.

2. Mesleki Eğitim Merkezlerinin Tanımlanması ve Amaçları

Aslında mesleki eğitim ile amaçlanan kişinin belli bir iş kolunda, o işe özgü bilgi ve beceriyi kazanmasıdır³. Mesleki Eğitim Merkezleri, örgün eğitim kurumları arasında yer almakla birlikte, öğrencinin ağırlıklı olarak sahada bulunduğu; teorik bilgidenden ziyade uygulamaya dayalı eğitimin ön planda olduğu ve öğrencinin mesleki yeterlilik kazanmış bir birey olarak mezun olmasının hedeflendiği

1 Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş* (Bursa: Ekin Yayınları, 2020), 45.

2 İ. Aydın, "Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Çocuk İşçiliği," *İş ve Hayat* (2018), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/article/408212>.

3 Gürkan, T., vd. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

bir eğitim modelidir. Öte yandan MESEM'ler yalnızca bu yüzyılda görülen bir model de değildir. Osmanlı dönemindeki ahilik teşkilatı ve yakın bir zamana kadar bir başka sorun olarak varlığını sürdürmüş olan çıraklık sistemine oldukça benzer bir yapılanmadır⁴.

Mesleki Eğitim Merkezlerinin yapısal özelliklerine bakıldığında, mevcut eğitim sisteminden oldukça farklılaştığı görülmektedir. Teorik eğitimin 1 gün ile sınırlı olduğu, uygulama eğitiminin ise 4 gün olarak belirlendiği bu sistemde, öğrenciler okuldan çok sahada yer almaktadır. Ancak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi raporlarına göre çocuklar günde 8 saatten ve haftada 4 günden fazla çalışmaktadır⁵. Fakat söz konusu ücretlendirme olduğunda MESEM'e kayıtlı öğrenciler 12. Sınıf gelene kadar asgari ücretin %30'unu, 12. Sınıf'ta ise yarısı alabilmektedir⁶.

Mesleki eğitim için teoride üç tür sistem bulunmaktadır: eğitim merkezli, işletme merkezli ve dual sistem dediğimiz işbirliği sistemi. Ülkemizde uygulanan işletme merkezli sistemde sürecin iki aktörü bulunmaktadır. Temel eğitimden yine devlet sorumluyken, işkolu ile ilgili eğitimi ve araçları sunmak iş piyasasının sorumluluğundadır. Bu sebeple de eğitimin maliyeti büyük ölçüde işletmelerin üzerinde olmalıdır⁷. Ancak 3308 sayılı Kanunun geçici 12.maddesinde yer alan düzenlemeye bakıldığında işletmelere İşsizlik Sigortası fonundan destek sağlanmaktadır. Okul merkezli eğitim modeli yüksek maliyetli olduğu için tercih edilmezken, İşsizlik Sigortası fonundan aktarılan rakamın son üç yılda 71 milyarı bulduğu yönündeki açıklamalar dikkate alındığında bu durumun bir çelişki yarattığı ve sisteme hizmet etmediği aşiktır⁸.

3. Çocuk Hakları ve İç Hukuktaki Düzenlemeler Açısından MESEM'lerin Değerlendirilmesi

Çocukların sahip olduğu haklara dair bakış açısı yüzyıllar içinde değişmiş olsa

4 Ersin Çabucak, "Türkiye'de Meslekî Eğitim ile Ahilik ve Çalışma Ahlâkı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C 5, S 23 (2021), s. 139 vd.

5 <https://www.isigmeclisi.org/21534-cocuklar-uzerinden-kuralsiz-bir-iscilestirme-politika-si-uygulaniyor-mu> (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 03.04.2026)

6 <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim> (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 03.04.2026)

7 Ahmet Yılmaz, "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Yaşanan Niceliksel Değişimler," *Dergipark Akademik Dergi* (2023): 1-15, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3617910>

8 <https://www.isigmeclisi.org/21573-mesleki-egitimin-politik-ekonomisi-sermayeye-80-milyar-tilik-kaynak-transfe> (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 03.04.2026)

da, uygulamada hala benzer sorunların yaşandığı görülmektedir. Çocuk hakları denildiğinde ise akla gelen ilk haklardan biri eğitim hakkıdır. Bu hak hem uluslararası hukukta hem de ulusal mevzuatta oldukça detaylı düzenlenmiş bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokol 1, Madde 2 ile bu konuda devletlerin temel yükümlülüklerini düzenlerken, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) md. 28 doğrudan eğitim hakkını düzenlemektedir. Buna göre sözleşmeye taraf devletler eğitimin belli bir kademeye kadar zorunlu ve ücretsiz olmasını, tüm çocukların faydalanabileceği şekilde, gerektiği takdirde ekonomik olarak destekleyerek, okula devam için gerekli önlemleri alarak ve çocukların ihtiyaç duyduğu bilgi ve rehberliği erişilebilir kılarak sağlamakla yükümlüdürler⁹. Bu anlamda madde, eğitimin tüm çocuklar için eşit ve erişilebilir olması açısından açıkça devleti sorumlu tutmaktadır.

Bu durum iç hukukumuzda öncelikle Anayasada md. 42’de güvence altına alınmış olup madde “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre; Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.” denilmek suretiyle devlete, herkesin eğitim hakkını kullanabilmesini sağlama yükümlülüğü yüklemektedir. Ancak MESEM’lerin kurulmasıyla T.C. Anayasası 42. madde ile güvence altına alınan eğitim hakkının fiilen kesintiye uğramaması ve fırsat eşitliği ilkesi noktasında tartışmalar meydana gelmektedir.

Öte yandan eğitimin işlevleri dediğimizde temelde bireysel ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹⁰. Ancak mesleki eğitimde sosyal yapının ihtiyaç duyduğu iş kollarında yetişmiş teknik personelin temini amaçlamaktadır.¹¹ Buradan da anlaşıldığı üzere çocuklarla ilgili ilke ve esaslardan ziyade toplumsal gereksinimler ve piyasa ihtiyaçları öncelikli görülmektedir. Yani çocuğun üstün yararı yerine işverenin menfaati amaçlanan bu sistem de çocukların eğitimi yerine işçiliği ön plana çıkmaktadır. Yine Mili Eğitim Bakanlığı’nın resmi sayfasında yer alan bilgilere göre MESEM’lerin öncelikleri arasında nitelikli iş gücü yetiştirmek ve iş piyasasının ihtiyaçlarına gözetmek yer alırken, tek bir satırda dahi çocuk

⁹ <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 25.03.2026)

¹⁰ Gürkan vd., *Eğitim Bilimine Giriş*, s. 52.

¹¹ https://caykizmeslek.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/03/05/115306/dosyalar/2017_08/15091206_Mesleki_EYitim_Nedir_1.pdf (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 25.03.2026)

hakları ve çocuğun üstün yararı gözetilmemiştir¹². Ancak ÇHS md. 29’da eğitimin amaçları sıralanırken ilk olarak “Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi”¹³ esas alınmıştır. Maddenin devamında da iş çevrelerinin ihtiyacı konusunda herhangi bir öncelik yer almamaktadır.

Yine Anayasa md. 50’de yer alan “Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri koruma, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.” şeklindeki düzenlemeyi karşımıza çıkartmaktadır. Buna göre madde, çalışma şartlarını ve dinlenme hakkı güvence altına alınmakta; ayrıca kimsenin yaşına ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı hususu vurgulanmaktadır. Bu aşamada öğrencilerin çalıştırılabileceği işler ve koşulların belirlenmesine ilişkin yetki, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile düzenlenmiştir. Bu yönetmelik uyarınca da yine çocukların okula devamını ve eğitim süreçlerini engellemeyecek hafif işler kapsamında çalıştırılabileceği belirtilmektedir. Ancak Bakanlık yönetmeliğinde çocukların çalıştırılmasına izin verilmeyen işler arasında sayılan alanların, MESEM’in mesleki eğitim programı çerçevesinde çocukların çalıştırılabileceği düzenlenmiştir¹⁴. Bu durum ise hem çocuk koruma mevzuatı hem de uluslararası normlarla çelişmektedir.

Bu çelişkilerden birisi de devletin koruma yükümlülüğü ve çocuğun üstün yararı ilkesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Zira Anayasa md. 41’de “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması... gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma,.. hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” denilerek devletin sorumluluğu açıkça tanımlanmıştır. Çocuğun yüksek yararı ilkesi de ayrıca özel önem arz etmektedir. ÇHS md 3’te “Çocuklara ilişkin tüm faaliyetlerde çocuğun yüksek yararı temel düşünce olmalıdır” şeklinde ifade edildiği üzere, taraf devletlerin ilk önceliği bu olmalıdır. Ancak uygulamaya bakıldığında iş piyasasının ihtiyaçlarının çocuğun yüksek yararı ile bir arada

¹² <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/hakkimizda/mesleki-teknik-egitim-oncelikleri> (Çevrimiçi Erişim Tarihi:25.03.2026)

¹³ <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 30.03.2026)

¹⁴ Pelin Taşkın ve Sevgi Ernas, MESEM Modelinin Çelişkileri: Çocuk Hakları, Eğitim Hakkı ve Politika Açmazları (2025).

sağlanabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu bakımdan MESEM sistemi-
nin beraberinde getirdiği bir husus olan çocukların çalışmaya katılımı, çocuk
işçiliği ile mesleki eğitim arasındaki sınırın net şekilde belirlenmesini zorunlu kı-
lar. Çünkü bu sınırın belirsizleşmesi, çocukların korunması ilkesini zayıflatabilir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında gelişim hakkının gündeme gelmesi kaçı-
nılmazdır. ÇHS md. 6/2 çocuğun gelişim hakkına vurgu yapmaktadır. Burada
kastedilen gelişimin, bütünsel olarak ele alınması gerekir, zira gelişim yalnızca
biyolojik değil, bilişsel ve sosyoduygusal süreçleri de kapsayan iç içe geçmiş
bir sistemin çıktısıdır (Diamond,2009). Anayasa madde 61’de gelişim hakkına
bütüncül yaklaşılmaya çalışılmışsa da sosyoduygusal gelişim yerine ahlaki geli-
şim tercih edilmiştir. Fakat buradaki asıl mesele avantajların ve dezavantajların
zamanla birikmesi ve nesilden nesile aktarılmasıdır. Heckman (2006) gelir ada-
letsizliğine doğru zamanda müdahale edilmediği takdirde bunun bir döngüye
sebep olacağını ve kuşaktan kuşağa aktarılacağını belirtmiştir. MESEM öğrenci-
lerinin çoğunluğu orta-düşük gelir düzeyindeki ailelerden gelmekte¹⁵ ve burayı
tercih etmelerinde de kısa sürede gelir elde etme ve iş sahibi olma¹⁶ motivas-
yonu olduğu görülmektedir.

4. Öğrencilerin Karşılaşabileceği Yapısal Riskler

Günümüzde yapısal riskler, bireysel tercihlerden ziyade gerek eğitim sistemi
gerek işgücü piyasası gerekse sosyal politikaların organizasyonundan kaynak-
lanan; çocukların eğitim, gelişim ve korunma gibi devletin bizzat sağlamakla
yükümlü olduğu hakları sistematik bir biçimde etkileyen riskler olarak tanım-
lanmaktadır. Söz konusu yapısal risklerin temelleri ise ancak sosyo-ekonomik
bakış açısıyla incelendiğinde anlaşılabilir. MESEM’de çalışan çocukların
karşılaştığı yapısal risklerden ilki öğrencinin eğitim sisteminin dışına çıkmasıdır.
Okul terki ile ilgili bağlamsal faktörler öğrencinin kendisi, aile, akranlar, okul
yahut toplum olabilmektedir¹⁷. Aslında mesleki eğitim sistemleri, bu sistemle-
re yönelen öğrencilere mesleki beceriler kazandırarak toplumsal hareketliliği
destekleyebilir. Bu bağlamda MESEM’lerin, teorik olarak sosyal hareketliliği
destekleme potansiyeli taşımakla birlikte, çocuk işçiliğinin, çocukların erken

15 Emine Ulu Botan ve Ayşe Yüksel, “Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Gençlerin
Sağlık, Sosyal ve Ekonomik Durumları,” *Turkish Journal of Public Health* 17, no. 3 (2019):
238-248, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/900326>.

16 Kemal Kayıkçı ve Barış Aksoy, “Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) Eğitim Paydaşlarının ME-
SEM Uygulaması Hakkındaki Görüşleri,” *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21, no. 2
(2025): 548-568, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4366081>.

17 Kolektif, *Risk Altındaki Çocuklar* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024).

yaşta çalışma hayatına katılımının eğitim süreçlerini kesintiye uğrattığı ve uzun vadede eşitsizlikleri derinleştirdiği belirtilmektedir. Bu durum ise literatürde sosyal hareketlilik krizi olarak ifade edilmekle birlikte aslında işgücü piyasasının düşük maliyetli işgücü ihtiyacı ile yakından ilişkilidir. Örneğin ailenin düşük gelir ve yoksulluk ile mücadele etmesi bir etkidir. Okul dışında çalışma başlı başına bir etken iken bu çocukların haftada 4 gün okul dışında çalışıyor olmaları ve aldıkları düşük ücretler düşünüldüğünde, okulu tamamen bırakıp tam zamanlı çalışmak daha iyi bir seçenek haline gelmektedir. Ayrıca bu durum, çocukların eğitim tercihlerinin özgür bir seçim olmaktan ziyade ekonomik zorunluluklar tarafından belirlendiğini göstermektedir. UNICEF ve ILO tarafından yayımlanan küresel raporlar da, çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluk ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerle bağlantılı olduğunu ve milyonlarca çocuğun eğitimden kopmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyolojik açıdan da sınıfsal yoğunlaşmayı arttırarak devamında ise işçi sınıfı ailelerin çocuklarının da yine işçi sınıfına dahil olmaları şeklinde bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. İşte sosyal hareketlilik krizi yani bireylerin eğitim, gelir ve yetenekleri sayesinde daha üst bir toplumsal/ ekonomik statüye geçmesinin (yukarı yönlü mobilite) imkansız hale gelmesi/ zorlaşması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Burada önemli bir nokta da, bu sistemin yalnızca bugünün sosyo-ekonomik zeminde eşitsizliklerle sonuçlanmamakta aynı zamanda gelecekteki toplumsal ve mesleki dezavantajların da zeminini hazırlamasıdır ¹⁸. Yani, çocuk işçiliğinin yalnızca anlık bir ekonomik faaliyet olmadığı, aynı zamanda kuşaklar arası eşitsizlikleri pekiştiren bir mekanizma olduğu kabul edilmektedir.

Diğer yandan MESEM kapsamında "eğitim alan" çocukların karşılaşılabileceği bir diğer yapısal risk ise erken işgücü piyasasına entegrasyon riskidir. Bu durum öncelikle çocukların eğitim sürecinde bulunmalarına rağmen fiili üretim ilişkilerinin bir parçası haline gelmelerine yol açmaktadır. Yine bu durum beraberinde işyerinde çocuk emeğinin ekonomik değer ürettiği bir noktaya çıkmamamıza neden olmaktadır. Sonuç olarak ise çocukların "öğrenci" statüsünün git gide kaybolarak, "çocukların "işgücü", "beşeri sermaye" olarak konumlandırılması riskini doğurmaktadır¹⁹.

18 Markus Freitag ve Raphaela Schlicht, "Educational Federalism in Germany: Foundations of Social Inequality in Education," *Governance* 22, no. 1 (2009): 47-72, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2008.01421.x>

19 A. Mesud Küçükkalay, M. Ali Dulupçu ve Ömer Turunç, "Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 5, no. 1 (2000): 103-118.

Örneğin UNICEF'in 2025'te paylaştığı istatistiklere göre dünya genelinde 138 milyon çocuk işçi mevcuttur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2024 istatistiklerine göre 15-17 yaş arasında iş gücüne katılım oranı %24.9'dur²⁰. Yine UNICEF'in "Ulusal Nüfus İçerisinde Okul Dışı Kalmış Çocuklara Yönelik Analiz Raporu - Türkiye Ülke Raporu"na göre çocukları eğitimden kopma riski en yüksek gruplardan birini çocuk işçiler oluşturmaktadır²¹. Bu durum yalnızca ekonomik yetersizliklerin bir sonucu olmayıp sosyal politikaların da yetersiz kaldığını göstermektedir. Mesleki eğitime yönlendirme amacıyla kurulan MESEM'ler, çocuk işçiliğine ilişkin çalışmalarda da vurgulandığı üzere, eğitim ve çalışma arasındaki dengenin çocuk aleyhine bozulmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda MESEM sisteminin sosyo-ekonomik boyutunun ortaya koyduğu yapısal riskler, aynı zamanda çocukların anayasal ve uluslararası hukuk çerçevesindeki haklarını da tartışmaya açmaktadır.

Ancak yapısal riskler bununla sınırlı olmayıp iş kazaları konunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır. ILO'nun bu konu hakkındaki açıklamaları dikkate alındığında çocuklar işyerindeki risklere karşı daha kırılgan bir grupta yer almaktadır. Zira iş ortamındaki makineler ve koruyucu ekipmanlar yetişkinlere göre tasarlanmakta, çocuklar da gelişimsel özellikleri nedeniyle bazı riskleri öngörememektedir²². Ayrıca İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı çeşitli tezlerde ortaya çıkan veriye göre farklı farklı sektörlerde işçiler işçi sağlığı açısından uygun olmayan ortamlarda çalışmaktadır. Bu kimi zaman gürültünün belirlenen eşiğin üstünde olması ile kimi zaman da kullanılan kimyasallardan kaynaklanmaktadır. Hal böyle iken yaşamın erken döneminde bu risklere maruz kalan çocuklarda erken yaşta meslek hastalıklarının görülmesi de bir noktada kaçınılmaz olmaktadır.

İSİG Meclisi raporlarına göre 2025 yılında 94 çocuk çalışırken yaşamını yitirmiştir. Bunlardan 6'sı MESEM'de çalışırken metal fabrikasında makineye sıkışarak, çalıştığı inşaattan düşerek ya sondaj çalışmasında elektrik akımına kapı-

20 https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istcocuk_2024.pdf (Çevrim içi Erişim Tarihi: 04.04.2026)

21 https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/ulusal-n%C3%BCfus-i%C3%87%C3%A7erisinde-okul-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1-kalm%C4%B1%C5%9F-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-analiz-raporu?utm_source=chatgpt.com (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 04.04.2026)

22 https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40dgreports/%40dcom-m/%40publ/documents/publication/wcms_155428.pdf (Çevrimiçi Erişim Tarihi:04.04.2026)

arak hayatını kaybetmiştir²³. Ayrıca kaza ya da ölüm halinde açılan davalarda aileler, bazı ailelerin sürecin uzunluğu nedeniyle davaları takip etmediklerine ve özellikle tutukluluk sürelerinin kısa olduğuna dikkat çekmeye çalışmaktadır²⁴.

Sonuç olarak ise MESEM uygulamalarının hem Anayasa ile güvence altına alınan eğitim, gelişim ve çalışma hakları hem de BM ÇHS'de düzenlenen çocuk koruma yükümlülükleri bakımından normatif uyumsuzluklar içerdiği ve bu yönüyle yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu tartışmalar ise yalnızca hukuki boyutta kalmamakta, aynı zamanda eğitim politikalarının nasıl şekillendirildiği ve hangi önceliklerle şekillendirildiği sorusunu da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla yapısal risklerin yalnızca teknik bir düzenleme olarak değil aynı zamanda politik bir düzenleme anlamında da irdelenerek giderilmeye çalışılmalıdır. Bu bağlamda ise bir sonraki bölümde mesleki eğitim politikalarının hangi bakış açısıyla irdelenerek değerlendirilmesi gerektiği ele alınacaktır.

5. Politika Önerileri ve Sonuç

MESEM sistemine dahil olan öğrencilerin, eğitim ile çalışma arasındaki sınırın belirsizleşmesinden kaynaklanan yapısal risklere maruz kaldığı önceki bölümlerde ortaya konulmuştur. Bu durum aslında MESEM sisteminin çocuk işçiliğini kurumsallaştırmakla beraber toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de yeniden üreten bir mekanizma haline gelmektedir²⁵. Bu riskler ise yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda çocuk hakları, eğitim politikaları ve sosyal devlet ilkesi açısından da sistematik sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle çocukların korunabilmesi için yalnızca hukuki ve politik değişimlerden ziyade hak temelli ve çocuk odaklı yeni bir model kurulması²⁶ zorunlu hale gelmiştir. Kurulacak yeni modelin ise "çocuğun üstün yararı ilkesi" temel alınarak yeniden inşası gerekmektedir:

23 <https://www.isigmeclisi.org/21554-cocuk-isciligi-ile-mucadeleye-2025-yilinda-en-az-94-cocuk-isci-ha> (Çevrimiçi Erişim Tarihi :04.04.2026)

24 <https://www.isigmeclisi.org/21526-mesem-de-olen-cocuklarin-yargi-surecleri-1-hakim-mazeretli-oluyor-dosy> (Çevrimiçi Erişim Tarihi: 04.04.2026)

25 <https://kamuyonetimi.org.tr/politika-notlari/cocuk-isciliginin-yeni-yuzu-mesem-sisteminin-tasfiyesi-ve-hak-temelli-egitim-modelinin-gerekliligi/>

26 <https://kamuyonetimi.org.tr/politika-notlari/cocuk-isciliginin-yeni-yuzu-mesem-sisteminin-tasfiyesi-ve-hak-temelli-egitim-modelinin-gerekliligi/>
<https://www.toplumcudusunce.com/cocuk-emegi-mesem-ve-mesleki-teknik-egitim-sistemi-ne-dair-politika-notu/>

1. Çocuk Odaklı ve Hak Temelli Modelin Kurulması

MESEM sistemi mevcut yapısında barındığı yapısal riskler sebebiyle çocuk işçiliği/ sömürsü noktasında sürdürülebilir değildir. Bu sebeple çocuk temelli bir yaklaşımla kademeli olarak kaldırılmalı veya köklü biçimde değiştirilmelidir. Çocuğun çalıştırılması değil, çocuğun üstün yararı, eğitim hakkı ve gelişim hakkı esastır²⁷.

2. Okul Temelli Eğitim Sistemi Kurulmalıdır

MESEM'lerde çocuklar haftanın 4 günü işyeri, 1 günü okul olan²⁸ bir sistemin içerisinde sıkışmışlardır. Öğrencilerin haftanın büyük bir bölümünü işyerinde geçiriyor olması, çocukların eğitim hakkını kısıtlamaktadır. Ancak eğitim politikalarının temel amacı çocuğun bütünsel gelişimini sağlamak olmalıdır²⁹. Bu kapsamda çocukların eğitim süreçlerinden kopmadan mesleki beceri kazanmalarını sağlayacak okul merkezli sistemler ile işbaşı eğitimi daha tamamlayıcı bir unsur olarak yer almalıdır.

3. Çalışan Çocuk Yaş Sınırının Yükseltilmesi ve Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi

Çocukların yaş ve gelişimlerine uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı esas olup³⁰ çocukların erken yaşta işgücüne katılımı eğitim ve gelişim haklarını doğrudan zedelemektedir. Bu sebeple çıraklık yaşı en az 16 olarak belirlenmeli ve zorunlu eğitim tamamlanmadan çocukların işgücüne yönlendirilmesi yasaklanmalıdır³¹. Bu bağlamda çocuk işçiliğini dolaylı yoldan teşvik eden uygulamalar dahi ortadan kaldırılmalıdır.

4. Denetim ve Çocuk Koruma Mekanizmalarının Güçlendirilmesi

MESEM sistemlerinde çocukların fiilen üretim sürecine dahil olması, koruyucu mekanizmaların zayıflaması riskini doğurmaktadır. Bu nedenle denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, işyerlerinin sadece üretim alanı değil aynı zamanda pedagojik uygunluk açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Keza işyeri temelli eğitim modelinde çocukların korunmasına yönelik denetimlerin yetersiz olduğu işyerlerinde bulunmaları devletin koruma yükümlülüğünü sek-

27 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme md. 3, md. 28.

28 <https://kamuyonetimi.org.tr/politika-notlari/cocuk-isciliginin-yeni-yuzu-mesem-sisteminin-tasfiyesi-ve-hak-temelli-egitim-modelinin-gerekligi/>

29 BM ÇHS md. 29.

30 T.C. Anayasası md. 50; ILO Çocuk İşçiliği Sözleşmeleri.

31 <https://kamuyonetimi.org.tr/politika-notlari/cocuk-isciliginin-yeni-yuzu-mesem-sisteminin-tasfiyesi-ve-hak-temelli-egitim-modelinin-gerekligi/>

teye uğratmaktadır. Ancak bu durum devletin yükümlülüğünü yerine getirmemesini meşrulaştırmamaktadır. Devlet, çocukları her türlü istismar ve şiddete karşı korumalıdır. Bu kapsamda ise işyerleri üretim alanı olarak değil, çocuklar noktasında pedagojik uygunluk açısından da denetlenmeli; bağımsız ve çok aktörlü denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

5.Sosyal Devlet Politikalarının Güçlendirilmesi

Sosyo-ekonomik boyut başlığında MESEM'e yönelimin temel nedenlerinden birinin ekonomik zorluklar olduğu konusuna detaylı şekilde değinmiştik. Aslında öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyinin yetersizliği, çocukların MESEM sistemine yönelimin temel belirleyicilerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yoksullukla mücadele politikaları, eğitim politikalarıyla birlikte ele alınmalı; ailelerin çocuk emeğine bağımlılığını azaltacak ekonomik destek mekanizmaları geliştirilmelidir. Nitekim sosyal devlet, çocukların ekonomik zorunluluklar nedeniyle eğitimden kopmasını engellemekle yükümlüdür. Bu doğrultuda ailelere yönelik sosyal destek mekanizmalarını güçlendirilerek; işsizlik fonu gibi kaynaklar çocukların işgücü olması noktasında değil, eğitimde kalmalarını sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılmalıdır.

Sonuç

Mevcut sistemin, çocukların eğitim hakkı, gelişim hakkı ve çalışma hayatına katılımı açısından ciddi bir yapısal gerilim yarattığı ortadadır. Bu yapısal risk ve gerilimler sadece hukuki bağlamda değil aynı zamanda ekonomik ve politik bakımdan da büyük sorun teşkil etmektedir. Çocukların toplumun yapıtaşları oldukları, geleceğimiz olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle iş temelli yaklaşımda acilen uzaklaşılarak eğitim temelli bir model inşa edilerek, çocuk işçiliğinin önlenmesi, sosyal devlet mekanizmalarının güçlendirilmesi noktasında çalışmalar yapılmalıdır. Tüm bu değişimin temeli ise çocuğun üstün yararı ilkesi üzerinde oluşturulmalıdır. Aksi halde mevcut sistem, barındırdığı tüm yapısal gerilimler neticesinde sosyal yoğunlaşmaya neden olacak, sınıfsal ayrışmayı kaçınılmaz hale getirecektir.

Kaynakça

Aydın, İ. "Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Çocuk İşçiliği." *İş ve Hayat*, 2018.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/article/408212>

Botan, Emine Ulu, ve Ayşe Yüksel. "Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Gençlerin Sağlık, Sosyal ve Ekonomik Durumları." *Turkish Journal of Public Health* 17, no. 3 (2019): 238-248.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/900326>

Çabucak, Ersin. "Türkiye'de Meslekî Eğitim ile Ahîlik ve Çalışma Ahlâkı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 5, no. 23 (2021): 139-154.

Diamond, Adele. "The Interplay of Biology and the Environment Broadly Defined." *Developmental Psychology* 45 (2009): 1-8.

Freitag, Markus, ve Raphaela Schlicht. "Educational Federalism in Germany: Foundations of Social Inequality in Education." *Governance* 22, no. 1 (2009): 47-72. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2008.01421.x>.

Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları, 2020.

Gürkan, T., vd. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık, 1998.

Heckman, James J. "Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children." *Science* 312, no. 5782 (2006): 1900-1902. https://jenni.uchicago.edu/papers/Heckman_Science_v312_2006.pdf

International Labour Organization (ILO). *Child Labour Report*. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40dgreports/%40d-comm/%40publ/documents/publication/wcms_155428.pdf

İSİG Meclisi. "Çocuklar Üzerinden Kurlsız Bir İşçileştirme Politikası Uygulanıyor mu?" <https://www.isigmeclisi.org/21534>

İSİG Meclisi. "Mesleki Eğitimin Politik Ekonomisi: Sermayeye Kaynak Transferi." <https://www.isigmeclisi.org/21573>

İSİG Meclisi. "Çocuk İşçiliği ile Mücadeleye 2025 Yılında En Az 94 Çocuk İşçi Hayatını Kaybetti." <https://www.isigmeclisi.org/21554>

İSİG Meclisi. "MESEM'de Ölen Çocukların Yargı Süreçleri." <https://www.isigmeclisi.org/21526>

JCEPS. 2025. (Eksik kaynak bilgisi - tamamlanmalı).

Kamu Yönetimi Araştırmaları Derneği. "Çocuk İşçiliğinin Yeni Yüzü: MESEM Sisteminin Tasfiyesi ve Hak Temelli Eğitim Modelinin Gerekliliği." 23 Kasım 2025. <https://kamu-yonetimi.org.tr/politika-notlari/cocuk-isciliginin-yeni-yuzu-mesem-sisteminin-tasfiyesi-ve-hak-temelli-egitim-modelinin-gerekligi/>

Kayıkçı, Kemal, ve Barış Aksoy. "Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) Eğitim Paydaşlarının MESEM Uygulaması Hakkındaki Görüşleri." *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21, no. 2 (2025): 548-568.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4366081>

Kolektif. Risk Altındaki Çocuklar. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024.

Küçükcalay, A. Mesud, M. Ali Dulupçu, ve Ömer Turunç. "Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 5, no. 1 (2000): 103-118.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). "Mesleki Eğitim."

<https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim>

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). "Mesleki Teknik Eğitim Öncelikleri."

<https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/hakimizda/mesleki-teknik-egitim-oncelikleri>

MEB. "Mesleki Eğitim Nedir?"

https://caykizmeslek.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/...

Taşkın, Pelin, ve Sevgi Ernas. MESEM Modelinin Çelişkileri: Çocuk Hakları, Eğitim Hakkı ve Politika Açmazları. 2025.

"Çocuk Emeği, MESEM ve Mesleki Teknik Eğitim Sistemine Dair Politika Notu." Toplumcu Düşünce, 17 Aralık 2025. <https://www.toplumcudusunce.com/cocuk-emeği-me-sem-ve-mesleki-teknik-egitim-sistemine-dair-politika-notu/>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Çocuk İstatistikleri, 2024.

https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istcocuk_2024.pdf

UNICEF. "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme."

<https://www.unicef.org/turkiye>

UNICEF. "Ulusal Nüfus İçerisinde Okul Dışı Kalmış Çocuklara Yönelik Analiz Raporu."

<https://www.unicef.org/turkiye/raporlar>

Yılmaz, Ahmet. "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Yaşanan Niceliksel Değişimler." 2023.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3617910>

FUTBOLDA SPORCU ESENLİĞİ VE ÇOCUK KORUMA TALİMATI KAPSAMINDA ÇOCUK SPORCULARIN HUKUKİ HAKLARI

Av. Melike Gögçen¹

Öz:

Ülkemizin gelişen hukuk dallarından bir tanesi olan spor hukukunu, sportif faaliyetlerin ve sportif örgütlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin sistematik olarak düzenlenilmesi olarak tanımlayabiliriz. Her yaşta sporcuların kulüpleri ve kulübün parçası olan ekip ile ilişkisinin düzenlenilmesinin, kulüpler ve federasyonlar arasında yaşanacak uyumsuzlukların ve bu aşamalarda yaşanacak hak kayıplarının önlenmesinin yazılı kurallara bağlanmasını spor hukukunun kapsamı olarak değerlendirebiliriz. Bu bağlamda, yaş grupları bakımından kategorize edildiğinde korunmaya daha muhtaç kategoride değerlendirilerek «çocuk sporcular» hakkında ülkemizde çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de Türkiye Futbol Federasyonu tarafından düzenlenen Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatıdır. Talimat, 17.02.2023 tarihinde Türkiye Futbol Federasyonu'nun resmi internet sitesinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocuk hakları ve bu kapsamda düzenlenen yasal mevzuattan faydalanan bu çalışmada; çocuk sporcuların sahip oldukları hukuki haklar yasal düzenlemeler ışığında incelenmiştir.

Giriş:

Türk hukuk sisteminde çocuk hakları konusunda çeşitli yasal düzenlemeler yapıldığı gibi başlı başına bir hukuk dalı olan spor hukukunda da çocuk yaşta-ki sporcuların spor hayatının çocuğun üstün yararı ilkesi gereğince korunduğu

¹ Avukat, Bursa Barosu

Makale ile ilgili geri dönüşleriniz için: melikegogcen@gmail.com

görülmektedir. Birbirlerinin etkileşim kümesinde bulunan çocuk hakları ve çocuk sporcu hakları birbirlerini destekler biçimde spor hukuku içerisinde yer almıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun üçüncü maddesinin a bendinde çocuk, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası mevzuat incelendiğinde ise Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (ÇHS) birinci maddesinde de çocuk kavramı tanımlanmıştır. ÇHS-m.l'e göre "on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır."

Türk spor hukuku yapısına baktığımız zaman ise her ne kadar çocuk sporcuların hukuki haklarının genel bir yasal mevzuat çerçevesinde düzenlendiğini göremesek de ülkemizde en çok takip edilen ve Türkiye'de tek profesyonel spor dalı olan futbol'da² Türkiye Futbol Federasyonu tarafından Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı çıkarılarak üçüncü maddede çocuğun tanımı yapılmış, çocuğun on sekiz yaşın altındaki tüm kişileri kapsadığı düzenlenmiştir.

Çocuk Hukukunda ve çocuk hakkında düzenlenen çeşitli mevzuatlarda sıklıkla anılan ve ruhunun mevzuatların çerçevesini ve esasını belirleyen " çocuğun üstün yararı ilkesi" , Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı'nın da çerçevesini belirleyerek esasını oluşturmuş, dördüncü maddenin birinci fıkrasının a bendinde " Tüm süreçlerde çocuğun üstün yararının gözetilmesi" yazılı olarak talimatta yer bulmuştur.

1. Çocuğun Üstün Yararı İlkesi ve Sporda Çocuğun Üstün Yararı

Çocuğun üstün yararı ilkesi, çocukla ilgili her türlü idari, adli ve sosyal kararda çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişiminin en iyi şekilde konumlanmasının esas alınması demektir. Çocuk sporcunun üstün yararı ise çocuğun bulunduğu spor çevresinde, bulunduğu spor çevresindeki konumunda, çocuğun başkaları ile olan iletişiminde ne derece korunduğu ile ölçülebilmektedir. Bir kategorize yapmak gerekir ise çocuk sporcu koruması; ailesi, yakın çevresi, akranları, spor çevresi, başka kişiler ve kendisinden oluşabilecek negatif uzantılardan uzak tutulmasını kapsamaktadır. Çocuk sporcunun korunmasında, her türlü istismar ve ihlalden uzak, kapsayıcı bir ortamda güven içerisinde futbol oynanmasının sağlanması öncelikli olmalıdır. Talimatta da yapılan düzenleme gereği çocuk sporcunun futboldan keyif alması sağlanmalıdır.

1.a Çocuk Sporcunun Eğitim Hakkı

Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı'nın tanımlar başlıklı üçüncü maddesinin birinci fıkrasının a bendinde yapılan "Futbol oynayan ve onsekiz

² ERTAŞ, Şeref / PETEK, Hasan, *Spor Hukuku*, Ankara, 2017, s. 142

yaşın altındaki tüm kişilerin yaşına ve gelişimine uygun olarak eğitimi, öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesi için gerekli önlemleri almak” düzenlenmesi ile çocuğun eğitim hakkı yasal bir düzenleme ile teminat altına alınmıştır. Bu kapsamda antrenman, maç, kamp gibi futbol faaliyetlerinin, çocuk sporcunun okul saatleri ve sınav dönemleri göz önüne alınarak planlanmalıdır. Çocuk sporcunun okula gitmesinin engellenmesi bir ceza olarak ya da okula gidebilmesinin sportif faaliyetler sebebiyle engellenmesi anılan talimat kapsamında ihmal sayılmaktadır. Ayrıca anılan düzenleme ile sporcu çocuğun sadece eğitimi, öğrenimi değil; kişiliği ve toplumsal varlığının eğitilmesi de teminat altına alınmıştır. Bu durum da kitap okuma, sanatsal faaliyetler ve sosyal sorumluluk gibi alanlarda çocuk sporcuların desteklenmesini içermektedir. Türkiye Futbol Federasyonu’nun resmi internet sitesinde yayınladığı futbol oynayan çocuk ve gençlerin hakları adlı yazısında eğitim hakkı “ her oyuncumuz, hayata hazırlanmak için spor ortamları dışında olan, örgün eğitim kurumlarından bir eğitim sürdürme ve donanım kazanma için gayret etmelidir. Bu potansiyelini geliştirme hedef ve gayretinin spor yetkilileri tarafından gözetilip desteklenmesi hakkı vardır.” şeklinde açıklanmıştır.³

1.b Çocuk Sporunun Sağlık Hakkı

Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı’nın Futbolda sporcu esenliği ve çocuk korumanın ilkeleri başlıklı dördüncü maddesinin birinci fıkrasının f bendinde yapılan “ Çocukların yaşam, güvenlik, sağlık ve gelişme haklarına saygı gösterilmesi” düzenlenmesi ile çocuğun sağlık hakkı yasal bir düzenleme ile teminat altına alınmıştır. Çocuk sporcunun tıbbi tedaviye erişiminin engellenmesi, yaralanma veya hastalık durumunda gerekli özenin gösterilmemesi, sporcunun sağlığını riske atacak hijyensiz koşullarda barındırılması talimat kapsamında ihmal sayılmaktadır. Çocuk sporcunun sağlığı tam olarak düzelmeden; antrenmana çıkarılması, müsabakalarda oynatılması, sakatlığı tetikleyecek aşırı yüklemeler yapılması talimata göre hem “fiziksel istismar” hem de “ihmal” kapsamında değerlendirilir. Sadece fiziksel sağlık değil, psikolojik sağlık da talimat kapsamındadır. İhmal, yalnızca fiziksel sağlık açısından değil, duygusal ve sosyal açıdan da olumsuz etkiler doğurur. Yetersiz dinlenme ve sosyal izolasyon, çocukların spora yönelik tutumlarını olumsuzlaştırmakta, tükenmişlik riskini artırmaktadır.⁴

3 Bağlantı: <https://www.tff.org/Resources/TFF/Auto/674507ef7b7840789e0c9a1a-3d7518ea.pdf>, (erişim tarihi: 09.04.2026)

4 Deniz, Ahmet Vahap, “ Sporda Çocuk Sporcuları Koruma, Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi, 2025, s. 175

Ayrıca anılan talimatın beşinci maddesinin beşinci, altıncı ve yedinci fıkrası kapsamında sporcu çocuğun sağlık muayenesi veya doping kontrolü sırasında doktoru dahil bir yetişkinle kapalı bir odada tamamen yalnız kalması yasaktır. Muayene sırasında çocuk sporcunun yanında güvенеbileceği ebeveyn veya aynı cinsiyetten bir başka görevli gibi bir refakatçinin bulunması hakkı vardır.

1.c Çocuk Sporcunun Güvenlik Hakkı

Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı'nın tanımlar başlıklı üçüncü maddesinin birinci fıkrasının c, ç, d, e ve f bendinde istismar, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve dijital istismarın tanımı yapılmış ve bu tanımların içerikleri çeşitlendirilerek istismarın kapsamı geniş bir şekilde ele alınmıştır. Fiziksel istismar çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna zarar veren ya da zarar verme riski taşıyan, kasıtlı fiziksel güç kullanımıdır. Dövme, vurma, sarsma, ısırma, yakma veya fiziksel acı veren her türlü eylem kapsam dahilindedir. Sportif performans artırımı amacıyla olsa dahi çocuğun kapasitesini aşan, fiziksel zarar verebilecek aşırı antrenman yüklemeleri fiziksel istismar sayılmaktadır. Cinsel istismar düzenlemesini içeren bentte ise hem temas içeren hem de temas içermeyen her türlü cinsel aktivitenin cinsel istismar olduğu düzenlenmiştir. Dokunma, cinsel ilişki veya buna teşebbüs, teşhircilik, çocuğa pornografik materyal izletme, çocuğun müstehcen görüntülerini çekme veya yayma olarak örneklendirilebilir. Duygusal istismar ise çocuk sporcunun içsel değerine ve psikolojik güvenliğine yönelik saldırılardır. Duygusal istismar; çocuk sporcunun sürekli eleştirilmesi, aşağılanması, lakap takılması, dışlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dijital istismar ise çocuk sporcunun izni veya velisinin onayı olmadan; özellikle soyunma odası, duşlar, tuvaletler veya konaklama alanları gibi mahremiyet gerektiren yerlerde fotoğraf veya videosunun çekilmesi ve dijital platformlarda paylaşılması, çocuğun dijital ortamdaki verilerini, fotoğraflarını veya konuşmalarını kullanarak ona karşı baskı kurulması, tehdit edilmesi veya şantaj yoluyla istismar edilmesi olarak çeşitlendirilebilir. Talimat kapsamında istismar düzenlemesi çok geniş bir biçimde ele alınmış, örneklemelerin çeşitlendirilmesine zemin oluşturulmuştur. Bu kapsamda tüm istismar çeşitlerinden çocuğun korunması çocuğun güvenlik hakkı kapsamındadır.

2. Koruyucu ve Önleyici Tedbirler

Çalışmada bahsedilen çocuk sporcuların hukuki haklarının korunması ve hukuki ihlallerin önüne geçilmesi Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı'nda düzenlenmiştir. Talimat, hukuki ihlalleri önlemek için «şeffaflık»

ilkesini benimsemiştir. Bu ilke, çocuk sporcu ile birlikte çalışan ve çocuk sporcudan sorumlu kişiler açısından hesap verebilme ve herhangi bir ihlal oluşturan vakada ilgililere ihbar ve bildirim yükümlülüğü getirmiştir. Ayrıca kulüpler açısından da bir yükümlülük bulunmaktadır; talimat hükümlerine göre kulüpler, personel alırken bu talimattaki koruyucu değerleri ve çocuk güvenliğini göz önünde bulundurarak seçim yapmak zorundadır. Çocuklarla çalışan bir kişi hakkında yüz kızartıcı suç veya şiddet eylemi nedeniyle bir soruşturma, dava veya kesinleşmiş ceza varsa; bu durum derhal ilgili kişi, kulübü veya durumu öğrenenlerce Türkiye Futbol Federasyonu'na bildirilmelidir. Ayrıca çocuk sporcularla birebir çalışmaktan kaçınılarak çalışmaların en az iki yetişkinin gözetiminde yapılması şart koşulmuştur. Talimata göre eğer bu mümkün değilse, çalışma herkesin görebileceği açık bir alanda veya en az iki çocuğun bulunduğu bir ortamda yapılmalıdır. Şartlar sağlanamazsa etkinlik iptal edilmelidir. Talimatta çocuk sporcuların kişisel verilerinin korunmasına özen gösterilmiş, yüksek bir koruma düzeyiyle saklanması ve çocukların eriştiği dijital ürün ve hizmetlerde çocukların yaşı, gelişim aşaması, kırılganlıkları ve hakları dikkate alınarak düzenleme yapılması da talimatta yer almıştır.

3. TFF Sporcu Esenliği ve Çocuk Koruma Kurulu

Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı'nın yedinci maddesinde TFF Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Kurulu'nun çalışma usul ve esasları düzenlenmiştir. Kurul, 1 başkan ve 6 üye olmak üzere toplam 7 kişiden oluşmaktadır. Kurulda en az bir hukukçu, bir sağlıkçı ve bir emniyet mensubu bulunması şarttır. Görevli hukukçunun çocukların bedensel/zihinsel sağlığı, veri gizliliği, dijital güvenlik ve çocuk hakları konularında uzman olması beklenmektedir. İhlal veya şüphe durumunda, talimattaki Ek-1 formu veya TFF internet sitesindeki form doldurularak Kurul'a başvuru yapılabilmektedir. Kurul; kurumlardan, adli mercilerden belge isteyebilir; kulüpler ve yöneticiler, kurulun bilgi, belge ve delile ulaşması için her türlü yardımı yapmakla yükümlüdür. Kurul; hakem, futbolcu, yönetici veya tanıkları çağırıp dinleyebilir. Kurul, tüm inceleme işlemlerini gizlilik esasına göre yürütmek zorundadır. Eğer olayla ilgili adli bir soruşturma açılmamışsa, kurul durumu yetkili savcılıklara/adli mercilere bildirmekle yükümlüdür. Kurulun başvuruyu ciddi bulursa soruşturma tamamlanıncaya kadar ilgili kişiler hakkında idari tedbir (faaliyetten men) kararı verebilme yetkisi de bulunmaktadır. Tedbir kararı ilgili kişiye ve bağlı olduğu kulübe/kuruma resmi olarak bildirilir. Kurul, tedbiri her zaman kaldırabilir. Verilen tedbir kararlarına karşı Yetkili Disiplin Kurulu'na itiraz edilebilir. Hakkında tedbir kararı verilen kişi; maçlara katılamaz, antrenörlük, hakemlik veya yöneticilik yapamaz, kulüp tesis-

lerine ve stadyumlara giremez. Kurul inceleme sonucunda bir rapor hazırlar ve TFF Disiplin Müfettişliği'ne sunar.

Sonuç:

Uluslararası mevzuatta ve yerel mevzuatımızda yapılan çocuklara yönelik hukuki düzenlemeler bu çalışmada incelendiği üzere ülkemizde popülaritesi en yüksek spor dalı olan futbolda da kendisine yer bulmuştur. Ülkemizde gittikçe gelişen spor hukuku mevzuatında çocuk sporcular ve haklarına ilişkin özel mevzuat düzenlemesinin eksikliği hissedilir olsa da ülkemizdeki çeşitli spor dallarında federasyonlarca düzenlemeler yapılmıştır. Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı 2023 yılı itibari ile uygulanmaya başlamış, talimat genel hatları ile görüşümüze göre olumlu değerlendirilmiştir. Talimatta sporcu çocukların sporcu akranlarından ve kulübün parçası olan ekiplerden ve hatta kendinden dahi korunması detaylı bir şekilde düzenlenmiş, sporcu çocukların futboldan zevk alması hedef edinilmiştir. Çocuğun üstün yararı ve şeffaflık ilkesine vurgu yapılarak çocuk sporcunun korunmasına önem verilmiş, bu hedefte Türkiye Futbol Federasyonunca kurul oluşturularak hesap verilebilirlik hayata geçirilmiştir. Kurulun yetkileri ihlal gerçekleştirenler üzerinde adli mercilere bildiririm ve faaliyetten men gibi katı idari yaptırımlara bağlanmış, çocuk haklarına karşı ihlalde sıfır tolerans anlayışı benimsenmiştir. Görüşümüze göre, Futbolda Sporcu Esenliği Ve Çocuk Koruma Talimatı sadece futbol dalında değil, çocuklar ve haklarına yönelik düzenleme oluşturmayan spor federasyonlarında ve hak ihlallerinde kıyasen uygulanabilmelidir.

KAYNAKÇA

DENİZ, Ahmet Vahap, " Sporda Çocuk Sporcuları Koruma, Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 3, 2025, s. 175

ERTAŞ, Şeref / PETEK, Hasan: " Spor Hukuku", Ankara, 2017

Bağlantı: <https://www.tff.org/Resources/TFF/Auto/674507ef7b7840789e0c9a-1a3d7518ea.pdf> (erişim tarihi: 09.04.2026)

BURSA BAROSU HABERLEŞME BİLGİLERİ

www.bursabarosus.org.tr
e-posta: baro@bursabarosus.org.tr
KEP Adresi: bursabarosus@hs01.kep.tr

ADALET SARAYI HİZMET BİRİMLERİ

444 50 99
Santral: 0224 251 66 06
Faks: 0224 251 62 49 GSM: 0532 755 22 76

NÖBETÇİ YÖNETİM KURULU ÜYELERİ

0530 610 16 16 - 0530 610 16 17

CMK MERKEZİ HİZMET BİRİMİ

Telefon: 0224 272 50 44

ADLİ YARDIM MERKEZİ BARO EVİ HİZMET BİRİMİ

Telefon: 0224 223 28 23 - 223 51 29 Faks: 0224 223 49 21
GSM: 0533 439 15 79

BURSA BAROSU HİZMET BİRİMİ BAOB YERLEŐKESİ

Telefon: 0224 453 62 42
GSM: 0530 767 20 15-16

BURSA BAROSU HİZMET BİRİMİ BÖLGE ADLİYE MAHKEMESİ-BURSA ADLİYESİ EK BİNA

Telefon: 0224 453 62 40 Faks: 0224 453 62 41

AVUKAT HAKLARI MERKEZİ

Telefon: 0549 737 19 09

Çocuk Hakları Merkezi